

YANGI O‘ZBEKISTON,
YANGI TADQIQOTLAR
JURNALI

PHOENIX SCIENTIFIC
PUBLICATION CENTER
NASHRIYOTI

II SON

Online ISSN: 3030-3494

WWW.PHOENIXPUBLICATION.UZ

**PHOENIX SCIENTIFIC
PUBLICATION CENTER
NASHRIYOTI**

**YANGI O‘ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR
*JURNALI***

II SON

FARG‘ONA-2024

Mazkur to‘plamda “Yangi O‘zbekiston, yangi tadqiqotlar” jurnaliga kelib tushgan tezis va maqolalar o‘rin olgan.

Ushbu jurnalda zamonaviy ta‘lim tizimini rivojlantirish jarayonida innovatsion ta‘lim texnologiyalarini joriy etish va loyihalashtirish, integratsion ta‘limni rivojlantirishda yo‘nalishlar bo‘yicha kreativ g‘oyalar, takliflar va yechimlarni amalga oshirish maqsad qilib olingan. Bu jurnal materiallaridan OTM professor-o‘qituvchilari, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari va umumta‘lim maktab o‘qituvchilari, mustaqil tadqiqotchilar, magistrantlar, ilmiy xodimlar, iqtidorli talabalar hamda shu sohada ilmiy ish olib borayotgan tadqiqotchilar foydalaishlari mumkin.

Eslatmib o‘tamiz! Jurnal materiallari to‘plamiga kiritilgan maqolalardagi raqamlar, ma‘lumotlar haqqoniyligiga va keltirilgan iqtiboslar to‘g‘riligiga mualliflar shaxsan javobgar hisoblanadi.

TAHRIRIYAT

Bosh muharrir

Kim Natalya Dek-henovna

Mas'ul muharrir:

Mirzaboyev Abbozbek Ulug'bekovich

Mas'ul kotib

Xalilov Islomjon Dilshodbek o'g'li

Farg'ona davlat universiteti

Nashrga tayyorlovchi

Abduraximov Iskandar Nodirjon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti

TAHRIR KENGASHI A'ZOLARI

Hashimova Sabohat Abdullayevna

Fanlar doktori, Toshkent Davlat Sharqshunoslik universiteti Xitoy filologiyasi kafedrasida professori

Umarova Mohira Azim qizi

Toshkent Davlat Sharqshunoslik universiteti tarjima va xalqaro jurnalistika kafedrasida filologiya fanlari doktori (PhD)

Kayumova Mexriniso Miraxmatovna

Toshkent Davlat Sharqshunoslik universiteti tarjima va xalqaro jurnalistika kafedrasida filologiya fanlari doktori (PhD)

Kim Tatyana Sergeevna

Toshkent Davlat Sharqshunoslik universiteti "Koreys filologiyasi" kafedrasida filologiya fanlari doktori (PhD)

Xomidov Xayrillo Xudoyorovich

Toshkent Davlat Sharqshunoslik universiteti transplantatsiya va xalqaro jurnalistika kafedrasida dotsenti

Xujamov Jumanazar Urozmotovich

Urganch davlat universiteti, Dotsent

Shamsieva Barnokhon Bahramkhodjaevna

Toshkent Davlat Sharqshunoslik universiteti tarjima va xalqaro jurnalistika kafedrasida filologiya fanlari doktori

Sultanova Lola Akmalovna

Toshkent Davlat Sharqshunoslik universiteti Xitoy filologiyasi kafedrasida filologiya fanlari doktori (PhD)

Ochilov Ilhom Sayitkulovich

Agro iqtisodiyot va turizm kafedrasida dotsenti,

T. F. N., TDSHI, O'zbekiston

Komilova Gavxaroy Ruzimovna

O'zbekiston Respublikasi Alisher Navoiy nomidagi o'zbek Tili va adabiyoti universiteti filologiya fanlari doktori

Baltayeva Anadjan Tadjibaevna

Toshkent Davlat Transport universiteti dotsenti

Adiba Maxamadtoirova Botir qizi

Toshkent Davlat Sharqshunoslik universiteti tarjima va xalqaro jurnalistika kafedrasida filologiya fanlari doktori

Abbasova Dilfuza Karimbek qizi

Toshkent Davlat Sharqshunoslik universiteti filologiya fanlari doktori (PhD) "Koreys filologiyasi" kafedrasida

MUNDARIJA

Khakimova Sarvinoz Sharifjan's daughter <i>DEVELOPMENT OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF PEDAGOGICAL ACTIVITY</i>	7
Turgunboyev Toxir <i>VATTANI SEVMOQ IYMONDANDUR</i>	13
Sultonova O.I. <i>ALKOGOLSIZ ICHIMLIK LARNING SIFAT EKSPERTIZASI</i>	17
Abdullaev Baxriddin Tojalievich <i>OLIIY, O'RTATA 'LIMDAGI MUAMMOLARI, ULARNI HAL QILISH YO'LLARI</i>	22
Mamadlimov Azimjon Xasanboyevich <i>MILLIY ARMIYAMIZ MUSTAQILLIGIMIZNI ISHONCHLI HIMOYA QILISHNING CHINAKAM KAFOLATIDIR</i>	28
Axundjanova Saida Kadirovna <i>OTA-ONA VA BOLA O'RTASIDAGI PSIXOLOGIK MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH USULLARI</i>	34
Davronov Ulugbek Mirzadavlatovich <i>THE INFLUENCE OF TOYS ON THE MENTAL DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN</i>	45
Ahmadaliyev Rashidxon Abdulpatto o'g'li <i>ICHKI ISHLAR ORGANLARI FAOLIYATIDA AXBOROT-TAHLIL ISHINING AHAMIYATI</i>	49
Марданов Жасурбек Отабек Угли <i>СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНСТИТУТА СУДИМОСТИ В ЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН</i>	54
Холдоров Асадбек Журабой ўғли <i>ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ ТАШКИЛИЙ ВА ТАҲЛИЛИЙ ФАОЛИЯТИДА ҚЎЛЛАНИЛАЁТГАН АСОСИЙ ПРИНЦИПЛАРИ</i>	62
Мадреймов Атабек Рахметович <i>ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С ИЗГОТОВЛЕНИЕМ, ХРАНЕНИЕМ, РАСПРОСТРАНЕНИЕМ ИЛИ ДЕМОНСТРАЦИЕЙ МАТЕРИАЛОВ, УГРОЖАЮЩИХ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ИЛИ</i>	68

<i>ОБЩЕСТВЕННОМУ ПОРЯДК</i>	
Мадреймов Атабек Рахметович <i>АСПЕКТЫ ОСОБОГО ЗНАЧЕНИЯ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА И БЕЗОПАСНОСТИ</i>	75
Mirzaeva Malika Iskandar kizi <i>PROBLEMS OF FORMING PERSONAL COMPETENCE OF THE MODERN TEACHER OF FOREIGN LANGUAGES</i>	81
Norboyeva Dildora Berdiboyevna <i>ZAMONAVIY MATEMATIKANI O'QITISH TIZIMI</i>	88
Ahmadjonova Donoxon Ikramovna <i>ZAMONAVIY MOLIYA TIZIMI VA UNING O'RGANILISHI</i>	92
Yoqutjon Xudoyberganova <i>ISHSIZLIK VA UNING TURLARI</i>	96
Abdullayeva Vasila Yusufjonovna <i>BANKLARNING MUAMMOLI AKTIVLARI VA ULARNING YUZAGA KELISH SABABLARI</i>	100
Rahmonova Mohinur Rasuljon qizi, Nabijonova Diyora Ma'mir qizi <i>GIMNASTIKA SPORT TURINING TRAMPOLIN YO'NALISHI HAQIDA</i>	104
Qambarov Abdumutal Ahadjonovich., Tojimamatova Odina <i>"TANOVAR" – BU HAQIQIY FALSAFIY ASAR</i>	107

DEVELOPMENT OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF PEDAGOGICAL ACTIVITY

Khakimova Sarvinoz Sharifjan's daughter

Student of pedagogy and psychology

Abstract: *In this article, stable, universally accepted scientific ideas about innovations and innovative activities in the educational process and classifications of innovative pedagogical activities are presented, and by their nature, pedagogues need to learn innovative activities. The basics of the acquisition of knowledge, skills, skills, and the decision of an innovative approach in them are explained.*

Key words: *education, innovation, pedagogical technology, pedagogical activity, spirituality, innovative methods, pedagogical software tools.*

Абстрактный: *В данной статье представлены устойчивые, общепринятые научные представления о инновациях и инновационной деятельности в образовательном процессе и классификации инновационной педагогической деятельности, по своей природе педагоги должны овладеть инновационной деятельностью. объясняются навыки и решение инновационного подхода в них.*

Ключевые слова: *образование, инновация, педагогическая технология, педагогическая деятельность, духовность, инновационные методы, педагогические программные средства.*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ta'lim jarayonidagi innovatsiyalar va innovatsion faoliyat haqida barqaror, hammaga ma'qul bo'lgan ilmiy tasavvurlar va innovatsion pedagogik faoliyat tasniflari keltirib o'tilgan va o'z mohiyatiga ko'ra pedagoglar tomonidan innovatsion faoliyat o'rganish uchun lozim bo'lgan bilim, ko'nikma, malakalarining o'zlashtirilishi, ularda innovatsion yondoshuvni qaror topishi asoslari yoritib berilgan.*

Kalit so'zlar: *ta'lim, innovatsiya, pedagogik texnologiya, pedagogik faoliyat, ma'naviyat, innovatsion metodlar, pedagogik dasturiy vositalar.*

In the current era of information technologies, the use of innovative and electronic programs is gaining importance in improving the quality of the education system. In addition, advanced methods of study and learning, remote organization of the educational process, effective use of information and communication technologies for the innovative development of higher education, and development based on mastering educational platforms are envisaged. The development of science and modern technologies should be decided in order to realize the socio-economic development of the Republic of Uzbekistan.

In order for the Republic of Uzbekistan to enter the world markets and take its rightful place there, it is necessary to form an economic system that makes use of scientific achievements on a large scale and can produce competitive products. In order to perform such a responsible task perfectly, great importance is being attached

to the rapid development of the national science and personnel training system. Innovation, research and new ideas and activities in accordance with the requirements of the times are the most important issues in the modernizing Uzbekistan. As our President noted, in this period of rapid development, the country that relies on new ideas, new ideas and, of course, innovation will win. Modern educational development has brought a new direction - innovative activity to the field. By the 21st century, which is considered to be the age of information - highly developed technologies, the attention to the issue of wide introduction of innovation in the educational process has increased. In Uzbekistan, in recent years, innovation entered the education system as one of the first compared to other fields.

The adoption of the Law of the Republic of Uzbekistan "On Innovative Activities" on July 24, 2020 "stimulated the development of science, enlightenment and the digital economy. Education and training, science, health care, the issues of culture and art, sports development, the conditions created for young people to acquire deep knowledge, master foreign languages and modern communication technologies are being implemented to further increase the intellectual potential of today's young generation.

Discussion and results:

The centuries-old experience of human history has shown that any society without good ideas and a healthy ideology cannot go far. Therefore, thanks to independence, our country has set itself the noble goals of establishing a free and prosperous Motherland, a free and prosperous life, becoming one of the developed countries, and building a democratic society. Reforming and improving the education system of our country is one of the priority tasks in the current so-called "Digital Age". This is the current period of educational literature on the subject of high-quality specialists

Feedback

Side panels

History

Saved

Taking into account the demand for contributions and the latest achievements of science, updating requires the introduction of innovation and educational technologies into the educational process.

Nowadays, everyone knows that information is an integral part of today's modern life. The main task of sorting is to sort this information according to several parameters based on the needs of the user, to create an opportunity to use information quickly and efficiently. It is known that the application of innovations and advanced foreign experiences in the process of teaching each subject is considered one of the urgent issues of today. In today's practice, there are differences between the words novelty and innovation. Innovation is the latest achievements, knowledge, and methods in this science. These achievements, knowledge, and methods become innovations when they are applied in practice.

It is not a secret to anyone that today the classical teaching technologies are focused on spiritual and moral education. Because today, one of the main issues is to improve educational efficiency with the introduction of innovative, interactive, pedagogical, case technologies in specialized subjects. The use of innovative teaching methods is characteristic of the individual teaching method. According to pedagogic scientists, 3 years is enough time to acquire an individual style. Having different methods, approaches and directions of teaching leads to the effectiveness of education and upbringing. In this regard, the questions of the formation of the most optimal and effective methods and methods of the implementation of pedagogical activity by the teacher, the formation of his individual style, and the issue of ensuring his high efficiency become relevant. A correctly found method that determines the seriousness of the teacher's individuality contributes to democracy, the effectiveness of pedagogical influence on students, effective communication of the participants in this process, and maximum disclosure of the individual potential of each student. The requirement of modern education is not to give students as much knowledge as possible, but to teach them to learn by themselves, not only to know, but also to be able to work with the received information.

Pedagogical innovations are based on two main approaches:

A student-centered approach considers the orientation of the learning environment to the individual student. Modern pedagogy should take into account the unique experience and character of each student, develop his individuality and talent. The implementation of this approach includes reliance on the principles of choice (students can choose the field of their choice), trust (absence of self-imposed pressure from the teacher), creativity and success, subjectivity, individuality;

The individual style of pedagogical activity is manifested as follows:

1. in temperament (reaction time and speed, individual pace of work, emotional sensitivity);
2. nature of reactions to specific pedagogical situations;
3. selection of teaching methods;
4. selection of educational tools;
5. Pedagogical communication style;
6. reaction to actions, students' actions;
7. behavior;
8. giving priority to certain types of rewards and punishments;
9. use of means of psychological and pedagogical influence on students.

Developmental goal: creative application of acquired knowledge, skills and abilities, independent work, development of skills.

When using the strategy in training, you should pay attention to the following:

- Encouraging students to think broadly within the framework of the problem, to achieve logical opinions by them

- The opinions expressed by each pupil (student) are encouraged, the most appropriate ones are selected from among the opinions expressed, the encouragement of opinions leads to the birth of new ideas.

- Each pupil (student) can base his personal opinions and change them, summarizing, categorizing or changing previously expressed opinions prepares the ground for the formation of scientifically based opinions. During the training, it is not allowed to control the activity of the pupils (students) on the basis of standard requirements, to evaluate the opinions expressed by them (zero, if the opinions are evaluated, the pupils (students) focus on protecting their personal opinions, as a result new ideas are not put forward, the main goal of using the method is to encourage pupils (students) to think broadly about the problem and refrain from evaluating them).

Among the modern innovative directions of the development of pedagogical education, it is possible to distinguish the private innovative theory, the developments in the field of personal (private) oriented education, the organizational-structural model of education, the development of the multi-level system of education. At the core of the reforms being carried out in our republic today, educating the young generation, especially ensuring that they can use the most modern techniques and technologies, is one of the most urgent problems. Therefore, the role and importance of modern teaching methods - interactive methods, innovative technologies in the educational process of educational institutions is incomparable. Pedagogical technology and knowledge and experience of their use in education provide students with knowledge and mature skills.

The concept of personalized education is based on a cultural-historical and active approach, and today the work of our own Uzbek scholars is of particular importance. One of the leading ideas of this concept is to understand the role and place of subject preparation in pedagogical education, the main goal is to teach the subject as a means of developing students with the mastery of subjects.

Another idea of this concept is related to the construction of educational forms, in which the educational process is considered as a single process, (private learning activity) in which the understanding of the material and the research work take place together. is formed as a personal pedagogical position of the pedagogue. In this approach, the main requirements are as follows: the person is the main wealth for himself and for others, in which education is a process aimed at changing the person as a holistic pedagogical process in higher education.

The main result of such education is not the acquired knowledge, skills and abilities, but the ability for personal growth, empathic interactions and high social activity aimed at personal effectiveness. In order to realize the future of life, a person consciously re-establishes self-activity, and for this, education uses process capabilities. In particular, this process is the period of student age, the period of youth is an important stage for starting this process. The next idea of this concept is related

to the development of pedagogical subjectivity: the student passes through the position of "learner", "reader", "teacher".

Since time immemorial, the value of knowledge has been high. Knowledge is an immortal property. This is the main way of civilization. As the first President Islam Karimov stated: "We were born from the reality that the 21st century in which we live is an age in which intellectual wealth, high knowledge and potential are required, and these values are given priority."

We would like to conclude that we should try to make our children breadwinners, improve their lives and be happy, as our president said, we should educate young people who think in a new way, who have modern knowledge, who are competitive, who are wise.

References:

1. Mirziyoyev Sh.M. “Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz”. "O'zbekiston" NMIU, 2017. - 485 bet.
2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent, "O'zbekiston" NMIU, 2017. - 29 b.
3. I.A. Karimov “ Yangicha fikrlash va ishlash davr talabi”5-jild Toshkent. O'zbekiston-1997yil.
4. Mavlonova R.A , Abdurahimova D , Shirinov. M “Boshlang'ich ta'limni o'qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish” fan dasturi-2011
5. R. A. Mavlonova M. Arabova , G` Saloxiddinova “Pedagogik texnologiya” T-2008.
6. J.G` Yo`ldoshev “Pedagogik texnologiya asoslari” T., O`qituvchi, 2004.
7. Abdulla Avloniy. Turkiy Guliston yoxud axloq
8. Temur tuzuklari. Institutes of Temur. Les Instituts de Temour
9. Vladimir Vorontsov. Tafakkur gulshani
10. Aleks.M. Ta'lim berish va ta'lim olish: pedagogika, ta'lim dasturi va tarbiya. - Rutledj. Ikkinchi nashr. 2012. 202-bet.
11. Egamberdiyeva N.M. "Ijtimoiy pedagogika"- T.: A. Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2009 y.
12. Hasanboyev J. va boshqalar. Pedagogika. -T.:2011 y. Noshir nashriyoti.
13. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. Toshkent, "Ma'naviyat", 2008.
14. Mavlanova R. va boshqalar. Pedagogika nazariyasi va tarixi.- T.: 2010 y. "Fan va texnologiya" nashriyoti. 461 bet.
15. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. "O'zbekiston" NMIU, 2017. - 485 bet.
16. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent, "O'zbekiston" NMIU, 2017. - 29 b.

VATTANI SEVMOQ IYMONDANDUR

Turgunboyev Toxir

Fargona davlat universiteti harbiy ta'lim fakulteti o'qituvchisi

Annotatsiya: *Vatan – bu insonning tug'ilib o'sgan yeri, uning go'daklik chog'idanoq mehr qo'ygan o'chog'i, mahallasi va qishlog'i bilan ta'riflanadi. Vatan so'zi arab tilida tug'ilib o'sgan joy, ona yurt ma'nosini anglatadi. Vatanga muhabbat yuksak insoniy fazilat.*

Kalit sozlar: *Vatan, Farobiy, Mo'g'ul hukmdorlari Najmiddin*

Vatan – bu insonning tug'ilib o'sgan yeri, uning go'daklik chog'idanoq mehr qo'ygan o'chog'i, mahallasi va qishlog'i bilan ta'riflanadi. Vatan so'zi arab tilida tug'ilib o'sgan joy, ona yurt ma'nosini anglatadi. Vatanga muhabbat yuksak insoniy fazilat. Bu borada: “Vatanni sevmoq imondandir” hikmatini esga olishning o'zi kifoyadir. Bizga ma'lumki, Vatanga bo'lgan muhabbat joy, makon va vaqt tanlamaydi. Vatan muzliklarda, sahrolarda, changalzorlarda bo'lishi mumkin. Bu tuyg'u inson tug'ilishi bilan vujudga kelib, vafot etishi bilan o'z poyoniga yetadi. Vatanga mehr esa, ona suti bilan qalbga singadi. Shu o'rinda Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Burhoniddin Marg'inoniy, Qaffol Shoshiy, Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Al-Xorazmiy, Mirzo Ulug'bek, Ahmad Farg'oniy, kabi buyuk allomalarimiz Vatanga bo'lgan kuchli muhabbatlari tufayli ko'plab asarlarini yurt nomi bilan bog'laganlari tarixdan ma'lum. Buyuk ajdodlarimiz Najmiddin Kubro vatan himoyachisi qanday bo'lishiga yorqin misol bo'la oladi. Minglab muridlarga ega bo'lgan bu tariqat peshvosi mo'g'ullar bostirib kelganligidan xabar topgach, birinchilardan bo'lib Vatan himoyasiga o'tlanadi. Mo'g'ul hukmdorlari Najmiddin Kubroning xalq orasidagi obro'-e'tiborini ko'rib, unga shaharni tashlab, o'zi ixtiyor qilgan tarafga ketishini taklif qiladi. Biroq Vatanini o'z jonidan ustun bilgan Najmiddin Kubro bosqinchilarga qarshi jangga kirishadi, lashkarlarni olg'a chorlab borayotganida shahid bo'ladi. Jaloliddin Manguberdining esa mohir lashkarboshiligi, jasorati va mardligi mo'g'ul imperiyasi hukmdori Chingizxonni lol qoldirgani tarix sahifalaridan ma'lum. U Jaloliddinning sha'niga maqtov so'zlarini izhor etib: “Otdan dunyoda hali bunday o'g'il tug'ilmagan. U sahroda sher kabi g'olib jangchi, daryoda esa nahang (akula) kabi botirdir”, deydi va o'g'illariga yuzlanib: “Otaga shunday o'g'il zarurki, u ikki girdob – olov va suv girdobidan ozodlik maydoniga chiqa oladi”, deb ta'riflashi uning mardligini tan olganini anglatadi. Bir so'z bilan

aytganda, ming yillar davomida yurtimizni istilo qilganlar oz bo‘lmagan. Biroq barcha zamonlarda ham o‘z yurtini himoyalash maqsadida bosqinchilarga qarshi ozodlik bayrog‘ini baland ko‘targan vatanparvar yo‘lboshchilar, millat qahramonlari halqimiz dushmanlari bilan tinimsiz kurash olib borgan. Shu sababli, Vatanni sevish uni himoya qilish naqadar savobli ish ekanligi, Vatanga xiyonat qilish esa kechirilmaydigan katta gunohligini ko‘rishimiz mumkin. Ammo ayrim kishilar o‘z Vatani tashlab o‘zga yurtlarda vatangadolik qilib yurganliklari hech kimga sir emas. Bobolarimizdan meros bo‘lib kelayotgan “O‘zga yurtda shoh bo‘lguncha o‘z yurtning gadosi bo‘l” degan hikmatli so‘zga ko‘ra, bu insonlarda na vatan, na insoniylik, na ota-onaga bo‘lgan hurmat, aka-uka, opa-singilga bo‘lgan mehr, qavmu qarindosh va qo‘ni qo‘shnichilikka nisbatan oqibatni aks etmaganini ko‘rishimiz mumkin. Ularning ayrimlari esa turli radikal diniy ekstremistik tashkilot va oqimlarga qo‘shilib ketayotgani kishini ajablantiradi. Ular o‘zga ayrim manfaatdor yovuz kishilarning nayrangiga uchib o‘z vatanidan, oilasidan hatto ota-onasidan ham voz kechib ketmoqda...

Bunday xislat insoniylik mezoniga ham to‘g‘ri kelmaydi. Zero, inson o‘z Vatani ravnaqi uchun fidoiylik ko‘rsatishi, bu yo‘lda kerak bo‘lsa, jonini ham berishga tayyor bo‘lishi lozimdir. Vatanni sevish va ayniqsa, bu sevgini amalda namoyon qilish unchalik oson ish emas. Bu insondan juda katta jasoratni, bardoshni, chidamni talab qiladi. Qizig‘i shundaki, Vatan o‘z farzandlaridan har bir lahza jon fido qilishini talab qilmaydi. Bu yo‘lda sodir bo‘ladigan fidoiylik eng yuksak jasorat bo‘lib, u kutilmagan hollarda ro‘y beradi.

Lekin Vatan sevgisi insondan bir qarashda mahobatli ko‘rinmaydigan, insonning oddiy faoliyatidan kam farq qiladigan, aslida esa juda mashaqqatli mehnatdan iborat bo‘lgan kundalik jasoratni talab qiladi.

Donishmandlardan birining aytishicha: “Vatan bir bog‘dir, Vatanning sodiq farzandlari bu bog‘ni o‘z yurak qonlari ila sug‘armaklari darkordir...” O‘zini vatan farzandi deb hisoblovchi inson butun tanu joni bilan yurak qoni ila vatan bog‘ini yashnatish uchun xizmat qilishi kerak.

“Vatan ostonadan boshlanadi”, deganlaridek Vatan har bir kishining o‘z qalbidan vijdonidan boshlanadi. Ya’ni, har kishining qalbida Vatanning jajji qiyofasi yashaydi. Vatan – biz nafas olayotgan havodir. Vatanning bir zarrasi ekanini anglamoq kishi uchun iftixor va sharafdir. Shu sababli vatanni sevmoq, qadrlamoq va ravnaqi hamda shonu sharafi uchun xizmat etmoq kerak.

Köplab davlatlarda arzimagan sabablarni rökach qilib oilalar buzilishi yuzaga kelmoqda. Bu esa vatanimizni ham chetlab ötgani yöq. Oqibatda norasida gödaklar yetim bölib qolmoqda. Bu esa bolalar kelajagiga jiddiy ta'sir etmoqda. Yetim bolani

köngli kamtik bölib, kamtik joyni turli maqsaddagi kishilar töldirishga urinishi ehtimoldan xoli emas. Mana shunday kemtikni vatanparlik ruhida töldiraylik. Bir birimizga mehr-oqibatli bölaylik. Zero bolalar oiladagi mehrni körib vataniga öz muhabbatini baxshiyda eta olsin. Biz insonlardan nima qoladi, yaxshi amal yaxshi nom. Hatto buyuk Iskandar ham ölimidan söng tobutidan qölini chiqarib ketdi. Iskandar hayoti bizga ibrat maktabi emasmi? U yurti uchun buyuk ishlarni qildi. Uning birgina shu amali kelajak uchun örnak deb bilaman. Xozirda köplab jabhalarda islohotlar ketmoqda. Vatandoshlarimizni fikrini ekologik madaniyatga qaratmoqchiman. Bunga esa be e'tiborlik bilan kelajakka bolta urmaylik. Vatanparlik yölida e'tibor chekka hududlarda ham olib borilishini istardim. Ushbu masalada bir yoqadan bosh chiqarilsa, yosh avlodni vatanparvarlik tuyg'ularini jushqunlantira olamiz deb öylayman. Ana ushandagina bu sohada g'alabaga erishar edik. G'alaba yölida tortilgan har qanday azob muqaddasdir. Mahallalarni közga köringan joylarida sport kompleksi, shinamgina kutubxona barpo etilsa vatan ravnaqiga özini oliy janob hissasini qösha oladigon yoshlar yetishib chiqishiga ishonaman. Zeroki vatan ravnaqini yoshlar ta'lim tarbiyasidan boshlamas ekanmiz, kelajakda yomon oqibatlarga olib kelishi mumkin. Bobomiz Abdulla Avloniy ham "ta'lim tarbiya biz uchun yo hayot-yo mamot, yo najot-yo xalokat, yo saodat-yo falokat masalasidir"-deb bir asr muqaddam be'jiz aytmagan. Pullarimizni qayerdagi hayu-havasga emas, yoshlarimiz kelajagiga sarf etsak maqsadga erishamiz.

Hulosa örnida shuni alohida aytishim mumkinki, bu aziz va muqaddas vatan sizni bizlarga kecha yoki bugun bunyod etilmagan. Bu muqaddas vatan buyuk ajdodlardan avlodlarga me'rosdir. Shuning uchun vatan taraqqiyoti yölida ozmi, köpmi qöldan kelgancha öz hissamizni qöshish barchamizni burchimiz. Ushbu blokpost orqali vatanim hayotida salgina özgarish kirita olganimda edi. Men uchun bu eng katta baxt bölgan bölar edi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Axatov, S. A., & Akhmatkulov, U. M. (2021). Basics of pre-conscription military training subject. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(8), 441-447.
2. Saidov, I. M., Axmatqulov, U. M., & Abdullayev, B. T. (2020). OMMAVIY VA INTERNET AXBOROT RESURSLARINING YOSHLARDA VATANGA SODIQLIK TUYG'ULARINI SHAKLLANTIRISHDAGI BOG'LIQLIKLAR. *Academic research in educational sciences*, (4), 199-203.
3. Собиров, О. Ф., & Ахмадқулов, У. М. (2019). СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ. *Мировая наука*, (11), 306-308.
4. Ахматқулов, У. М. (2022). ЁШЛАРНИ РУҲИЙ ВА ЖИСМОНАН ЕТУКЛИК ДАРАЖАСИНИ ШАКЛЛАНИШИГА ИЖТИМОЙ МУҲИТ ВА ТАРБИЯ УСЛУБЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШ. *ЎЗДК О'QITUVCHI*, 2(23), 161-164.
5. Махамаджонович, А. У. (2022). ИЖТИМОЙ ҲОЛАТ ВА ТА'ЛИМ-ТАРБИЯНИНГ ВАТАНПАРВАРЛИК ХИССИЙОТЛАРИНИ ШАКЛЛАНИШИДАГИ АҲАМИЯТИНИ БАҲОЛАШ. *ЎЗДК О'QITUVCHI*, 2(23), 171-177.
6. Махамаджонович, А. У., Шукорович, И. Ж., & Баходирович, Ҳ. С. (2022). THE METHOD OF FORMING A SENSE OF LOYALTY TO THE HOMELAND IN YOUNG PEOPLE BEFORE THE DRAFT. *ЎЗДК О'QITUVCHI*, 2(23), 184-189.
7. Ахматқулов, У., & Хамдамова, М. (2022). ЁШЛАРНИ ВАТАНПАРВАРЛИК РУҲИДА ТАРБИЯЛАШ-ҲУҚАРОЛИК ПОЗИЦИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ АСОСИ СИФАТИДА. *ЎЗДК О'QITUVCHI*, 2(20), 115-118.

ALKOGOLSIZ ICHIMLIKLARNING SIFAT EKSPERTIZASI

Sultonova O.I.

Buxoro muhandislik-texnologiya instituti.

Annotatsiya. *Alkogolsiz ichimliklarga mineral suvlar, meva-rezavor va sabzavot sharbatlari, ekstraktlar, siroplar va gazlashtirilgan ichimliklar kiradi.*

Mineral suvlar kelib chiqishiga qarab tabiiy va sun'iy suvlarga bo'linadi. Shuningdek, ularni shartli ravishda oshxonabop va davolash maqsadlarida ishlatiladigan mineral suvlar deb ham guruhlariga ajratish mumkin.

Meva, meva-rezavor mevalar va sabzavotlar sharbatlari esa sarxil meva va sabzavotlarni qayta ishlash natijasida olingan ichimliklar hisoblanadi. Sharbatlar tindirilgan, ya'ni tiniq sharbatlarga va meva eti bilan chiqariladigan etli sharbatlarga bo'linadi. Masalan, olcha, olma, anorlardan tiniq sharbatlar olinsa, o'rik, shaftoli, olxo'ri, behi va klubnika mevalaridan etli sharbatlar ishlab chiqariladi.

Kalit so'zlar: *mineral suvlar, meva-rezavor, sabzavot sharbatlari, ekstraktlar, siroplar, konsentrlangan sharbatlar, natural sharbatlar*

Kirish. Konsentrlangan sharbatlar esa natural sharbatlarni vakuum- jihozlarida quyultirish yo'li bilan olinadi. Ularning tarkibida quruq moddaning miqdori 70 % ni tashkil etadi.

Foydalanilgan xom ashyoning turiga qarab sharbatlar ordinar, markali va kupajlangan sharbatlarga bo'linadi.

Ordinar sharbatlar bir tur mevaning har xil pomologik navlaridan tayyorlangan sharbatlardir.

Ma'lum markali sharbatlar esa mevalar va rezavor mevalarning bir pomologik navlaridan tayyorlangan sharbatlardir.

Kupajlangan sharbatlar tayyorlashda esa bir sharbat turiga 35 % miqdorida boshqa sharbatlar qo'shiladi. Hamma turdagi meva va rezavor meva sharbatlari sifati bo'yicha oliy va birinchi navlarga bo'linadi.

Ekstraktlar tiniq meva-rezavor meva sharbatlaridan suvni bug'lantirish va quyultirish asosida olingan mahsulotlardir. Ekstraktlar ham sifati bo'yicha oliy va birinchi navlarga bo'linadi.

Sun'iy siroplar esa suvda qand, sintetik essensiyalar, organik kislotalar va ozuqabop bo'yoq moddalarini suvda eritish yo'li bilan olinadi. Ular tovar navlariga bo'linmaydi.

Gazlashtirilgan alkagolsiz ichimliklar meva–rezavor meva sharbatlari, morslar, eksraktlar, qand, aromatik moddalr, organik kislotalar, ozuqabop bo‘yoq moddalari va gazlashtirilgan suvlardan foydalanib tayyorlanadi.

Asosiy xom ashyoning turiga qarab butilkalardagi gazlashtirilgan ichimliklar a’lo sifatli ichimliklar, oddiy ichimliklar, desert ichimliklari, sintetik essensiyalar asosida tayyorlangan ichimliklar, parhez maqsadida qo‘llaniladigan ichimliklar va tetiklantiruvchi ichimliklarga bo‘linadi.

Alkogolsiz ichimliklarning sifati ham boshqa ichimliklarning sifati singari organoleptik va fizik kimyoviy ko‘rsatkichlari asosida aniqlanadi.

Ularning sifatini baholashda qo‘llaniladigan asosiy organoleptik ko‘rsatkichlariga tashqi ko‘rinishi, tiniqligi, rangi, hidi va ta’mi kabi ko‘rsatkichlari kiradi.

Alkogolsiz ichimliklarning rangi ularning turiga qarab rangsiz, och- sariq, sariq, qora-sariq, oq-qo‘ng‘ir, qo‘ng‘ir, sariq-yashil, ko‘k, pushti, o‘tkir- pushti, qizil, qora-ko‘kish kabi ranglarga ega bo‘lishi mumkin.

Ularning aromati (ifori) va hidi esa kuchli, kuchsiz, mos va mos emas, toza, yengil, begona, yoqimli, yoqimsiz, meva va rezavor-meva hidiga mos kabi tushunchalar bilan ifodalanadi.

Ta’mi – nordon-shirin, shirin, sho‘rroq, toza, garmonik, yaqqol seziluvchan, oddiy, ta’msiz, shu tur meva va rezavor mevalar ta’miga mos, asalga xos ta’imli, metall ta’imli, sho‘r-nordon-shirin kabi so‘zlar bilan ifodalanadi.

Alkogolsiz ichimliklar uchun eng muhim ko‘rsatkichlardan yana biri ularning tiniqligi hisoblanadi. Bu ichimliklarda tiniqlikni tavsiflashda tiniq, tiniq tovlanuvchan, loyqasiz kabi iboralardan foydalaniladi.

Alkogolsiz ichimliklarning organoleptik ko‘rsatkichlari qo‘llanilayotgan xom ashyoning turiga, ishlov berish usullariga katta darajada bog‘liq bo‘ladi va ichimlik retsepturasi me’yorlariga mos kelishi hamda tegishli talablarga javob berishi kerak. Ularning organoleptik ko‘rsatkichlarini 10-14 0C da aniqlash tavsiya etiladi.

Tegishli me’yoriy hujjatlar talabiga asosan alkogolsiz ichimliklarning fizik-kimyoviy ko‘rsatkichlari ham aniqlanadi. Ularning eng asosiy fizik-kimyoviy ko‘rsatkichlariga barqarorligi, zichligi, nordonligi, karbonat angidrid gazi miqdori va spirt miqdori kabi ko‘rsatkichlari aniqlanadi.

Ichimlikning barqarorligini aniqlash. Bu ko‘rsatkichni aniqlash uchun butikalarga qadoqlanib sinov o‘tkazilayotgan ichimlik termostatda 20 0C da ushlab turib, unda quyqalar, cho‘kmalar va bijg‘ish belgilari paydo bo‘lishi kuzatiladi. Qancha sutka davomida ichimlikda yuqorida keltirilgan belgilardan birining paydo bo‘lishi kuzatilsa, ana shu vaqt davomiyligi ichimlikning barqarorligi deb qabul qilinadi.

Ichimlikning nordonligini aniqlash. Ichimliklarda nordonlikni aniqlash ularni 0,1 N NaOH eritmasi bilan titrlashga asoslangan. Nordonlik deganda sinalayotgan ichimlikning 100 ml ini neytrallash uchun sarf bo'ladigan 0,1 N NaOH ishqori eritmasining ml larda olingan miqdori tushuniladi. Gazlashtirilgan ichimliklarda tadqiqot ishlarinio'tkazganda nordonlik qadoqlangan mahsulotning hajmiga nisbatan qayta hisoblanadi.

Sinov o'tkazish uchun tayyorlangan ichimlikdan 10 ml miqdorida o'lchov pipetkasi bilan olinib 100 ml lik kolbaga olinadi va uning ustiga 30-50 ml distillangan suv solib, kolba karbonat angidrid gazini chiqarib yuborish uchun qaynash darajasigacha qizdiriladi. Keyin esa kolbaga 2-3 tomchi fenolftolein qo'shib 0,1 N NaOH eritmasi bilan kuchsiz pushti rang hosil bo'lguncha titrlanadi.

Mahsulotning nordonligi quyidagi formula yordamida topiladi:

Bu yerda, V – titrlash uchun sarf bo'lgan 0,1 N NaOH ning miqdori ; K – ishqor eritmasining normalligiga tuzatma;

10 – titrlash uchun olingan ichimlik miqdori, ml;

10 – 0,1 N NaOH ni 1,0 N eritmaga o'tkazish;

100 – foizlarga hisob-kitob qilish.

Shu asosda olingan natija tegishli me'yoriy hujjatlarda o'rnatilgan ko'rsatkichlar bilan taqqoslanib mahsulotning bu ko'rsatkich bo'yicha standart talabiga javob berishi yoki bermasligi haqida xulosa qilinadi.

Gazlashtirilgan ichimliklarda karbonat angidrid gazi miqdorini aniqlash. Gazlashtirilgan ichimliklar uchun bu ko'rsatkich ham muhim ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Ichimliklarda karbonat angidrid gazining miqdori asosan monometrik usulda aniqlanadi.

Bu ko'rsatkichni aniqlash Genri qonuniga binoan ma'lum miqdordagi suyuqlikda erigan gaz miqdori shu haroratda shu suyuqlik ustida erimagan gazning porsional bosimiga proporsional bo'ladi. Sinov 25 0C da o'tkaziladi, chunki bu haroratda erigan gaz suyuqlikdan oson ajralib chiqadi va gazning bosimi esa shu haroratda yetarli darajada yuqori va doimiy hisoblanadi.

Butikalarga qadoqlangan gazlashtirilgan ichimliklarda karbonat angidrid gazini aniqlash uchun sinalayotgan ichimlik suvli hammomga 25 0C da 10-15 daqiqa ushlab turiladi. Keyin esa suvli hammomdan olinib va butilga sirti quruq holatga kelguncha quruq latta bilan artiladi. Shu yo'sinda tayyorlangan butilka karbonat angidrid gazini aniqlaydigan jihozga qo'yilib, uning miqdori aniqlanadi. So'ngra olingan natijaning standartlarda ko'rsatilgan miqdor bilan solishtirilib, xulosa qilinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI:

1. Abdurazakova S.X., Rustambekova G.U. Sharob biokimyosi. O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi, 2005y. 240b.
2. Hakimova Sh.I. Sharobchilik mikrobiologiyasi. "Sharobsoz" ijodiy uyushma 2001y. 190b.
3. Nazarov Sh.I. «Общая технология брошенных производств». Izdatelstvo Legkaya i Pishhevaya promyshlennost. 1981.
4. Ismatova S. N. Prospects of the use of quinoa and amaranth for expanding of food reserve of poultry farming // Isabayev I.B., Ergasheva Kh. B., Yuldasheva S.J. // Austrian Journal of Technical and Natural Sciences, 2020, Vol. 7-8, pp. 26-30.
5. Ismatova S. N. Research of Impact of Direct Bioconversion of Secondary Grain and Fruit Raw Materials by Probiotic Microorganisms on Increasing the Protein Value of Feed Additives. // Journal of Pharmaceutical Negative Results, 2022, Vol.13, Special Issue 08 pp. 2370-2374.
6. Ergasheva K.B., Current State of Processing of Seed Wheat in the Republic // Yuldasheva S.J., Khuzhakulova, N.F., Ismatova S.N., Ruziyeva Z. // Journal of Pharmaceutical Negative Results, 2022, Vol.13, Special Issue 08, pp 2381-2386.
7. Ismatova S. N. Determining the optimal modes of the technological process of obtaining dietary flour from oat grain. // Ismatova S. N. Yuldasheva S. J., Khujakulova N. F. // In E3S Web of Conferences (Vol. 390), 2023, EDP Sciences.
8. Исмадова Ш. Н. Альтернативные источники сырья для производства комбикормовой продукции. // Исмадова Ш. Н., Исабаев И. Б., Эргашева Х. Б. // Universum: технические науки, 2019, (12-2 (69)), стр.18-23.
9. Ravshanov S. Effect of water-sorption properties of wheat grains on hydrothermal treatment process. // Kholmuminov A., Musaev Kh., Baltabayev U., Ismatova Sh. // European science review, (2018), Vol. 1(11-12), 74-78.
10. Исмадова, Ш.Н. Изменение химического состава комбикормов при хранении. // Юлдашева Ш.Ж. // Universum: технические науки, (2019). (5 (62)), стр.8-8.
11. Юлдашева, Ш.Ж. Обеспечение экологической чистоты продуктов диетического питания. // Исмадова Ш.Н. // Наука и образование сегодня, (2018). (4 (27)), стр.33-34.
12. Жабборова, Д.Р., Влияние гидротермической обработки на биохимические свойства зерна пшеницы. // Мажидов К.Х., Хужакулова Н. Ф. // Universum: технические науки, 2020, (7-2), 43-45.

13.Ergasheva, H.B, Enrichment of Wheat Flour with Shorts at Flour-Milling Enterprises// Khujakulova N.//Journal of Pharmaceutical Negative Results, 2022, 13, pp. 2359–2363

14.Akabirov L. Research of impact of discharge parameters of electric impulse on the damage of tissue cells of the fig and the drying process and determination of its parameters// Narziyev M., Khujakulova N.//Journal of Physics: Conference Series, 2022, 2388(1), 012180

OLIV, O'RTATA'LIMDAGI MUAMMOLARI, ULARNI HAL QILISH YO'LLARI

Abdullaev Baxriddin Tojalievich

Far DU Xarbiy talim fakulteti

Uslubiy tayergarlik sikli o'qituvchisi

*Ta'lim Sifatini oshirish Yangi O'zbekiston taraqqiyotining yakkayu
yagona to'g'ri yo'lidir.* **Shavkat Mirziyoev**

Annotatsiya: *Zamonaviy hayotni bugun ilm-ma'rifat va ta'limning taraqqiyotisiz tasavvur etib bo'lmaydi, insoniyat fan o'qi atrofida aylanayotgandek go'yo. Jahonning etakchi davlatlarida ta'limni rivojlantirish birinchi galdagi vazifa sifatida belgilanishi ham bejiz emas. Negaki, mamlakatning kelgusi ravnaqi aynan shu sohada qo'lga kiritgan yutuqlari bilan chambarchas bog'liqdir.*

Achchiq bo'lsa ham tan olish kerak, mamlakatimizda jamiyatning rivojlanish tendensiyalari, aholining demografik o'sishi, salmoqli qatlam bo'lgan yoshlarning intilishi, global texnologik jarayonlarni hisobga olmagan holda ta'lim tizimida o'tkazilgan islohotlar kutilgan samarani bermadi. Uning asnosida muammolar ko'paysa ko'paydiki, kamaymadi. O'tgan bir necha yillar davomida Respublikamiz poytaxtida va viloyatlar xududlarida ko'plab oliy ta'lim muassasalari universitetlar va ularning filiallari ochildi. Mutaxassislar soni oliy ma'lumot oshdi, ammo afsuski, ularning ayrimlarining kasbiy darajasi mos kelmaydi zamonaviy talablararga javob bermaydi.

Kalit so'zlar: *ta'lim tizimi islohot, oliy ta'lim, o'qituvchi, kadrlar tayyorlash, bakalavr, talaba, bakalavriat.*

Zamonaviy ilm-fan va ishlab chiqarish tomonidan ilgari surilgan barcha masalalarni ishonch bilan hal qilishga qaratilgan davlat siyosatini amalga oshirish uchun oliy o'quv yurtlarida barcha shart-sharoitlar, imkoniyatlar yaratilmoqda.

Bugun tobora kuchayib borayotgan talablarga javob berish maqsadida harakat qilish zarurligini chuqur his etyapmiz. Oldinga, yangilanish sari bir necha qadam qo'yish uchun esa xalqimiz asrlar davomida to'plagan bebaho tajriba, ya'ni kadrlar tayyorlash bo'yicha hamda ilmiy-ta'limiy sohada erishilgan yutuqlar, uslubiy, tuzilmaviy, moddiy va nihoyat, innovatsion rivojlanish tajribasini hisobga olish hamda undan foydalanish lozim. Bugungi kunda u yoki bu o'rnatilgan yondashuv doimiy rivojlanish, o'z-o'zini yangilash va moslashuvchanlikka e'tibor

bilan almashtirilmoqda. Zamon muammolarini hal qilishda davom etish uchun O‘zbekiston Respublikasining oliy ta’lim tizimi, o‘zini o‘zi sozlaydigan, o‘zgaruvchan sharoitlarga moslasha oladigan bo‘lishi kerak. Mustaqiligimizdan so‘ng 1991 yildan beri universitetlar soni sekin asta oshdi, ko‘plab viloyat institutlari, universitetlarga aylandi va ko‘plab filiallar ochildi. Afsuski, ularning aksariyati tegishli moddiy-texnik bazaga va malakali professor-o‘qituvchilarga ega emas edi. Bu o‘quv jarayoni ta’lim sifatga ta’sir qilmasligi mumkin emas mutaxassislarni tayyorlash. Universitet bitiruvchilarining amaliy faoliyati tahlili shuni ko‘rsatadiki, aksariyat hollarda ular ma’lum bir lavozimda amalyotdan so‘ng o‘z vazifalarini bajara oladilar va kasbiy tayyorgarlikda jiddiy kamchiliklarga ega.

Oliy ta’lim tizimining hozirgi holati va rivojlanish yo‘nalishlari shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy iqtisodiy sharoitda mutaxassislarning faoliyati tabiatining o‘zgarishi ularning kasbiy tayyorgarligiga bo‘lgan talabning ortishi. U yangi bilimlarni ko‘paytirishdan uni faol va mustaqil ravishda o‘zlashtirishga o‘tishni ta’minlashi kerak, bunda amaliy qobiliyatlarni rivojlantirishga, axborotni tezkor tahlil qilish va yuqori ilmiy-uslubiy darajada oqilona qarorlar qabul qilish ko‘nikma va malakalarini shakllantirishga e’tibor qaratiladi. Shu sababli, mutaxassislarni tayyorlashning yuqori samarali tizimini yaratish ta’lim tizimini yanada isloh qilish jarayonida ajralmas vazifalardan biridir.

Mutaxassislarni tayyorlash tizimining hozirgi holatini tahlil qilish shuni ko‘rsatdiki, mamlakatda mavjud bo‘lgan ijtimoiy - iqtisodiy sharoitda yana bir qator muammolar mavjud. Bularga hal qilinmagan kasbiy malaka, mutaxassislarni kasbiy tayyorlash samaradorligining zarur darajasini ta’minlash, Davlat ta’lim standartining 3-avlodi talablariga javob beradigan tashkiliy va moliyaviy masalalar, zamonaviy uchun zarur bo‘lgan bakalavr va kasbiy bilim magistrlerini shakllantirish uchun malaka talablari kiradi.

Bunday sharoitda qayta tashkil etilgan universitetlarning asosiy vazifasi ta’lim standartlarining zamonaviy talablariga javob beradigan, fundamental kasbiy bilim va mustahkam ko‘nikmalarni ta’minlaydigan, murakkab vazifalarni mohirona bajarishga imkon beradigan mutaxassislarni yuqori samarali tayyorlashni tashkil etishdan iborat. Ta’limning zarur darajasi universitetning moddiy va pul resurslariga bo‘lgan ehtiyojlarini to‘liq qondirishni talab qiladigan yangi o‘quv texnologiyalarini qo‘llash, moddiy-texnik bazani takomillashtirish orqali ta’minlanishi kerak.

Shunday qilib, ta’lim tizimini isloh qilishning zamonaviy sharoitida muammoli vaziyat yuzaga keldi, bu bir tomondan mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligi darajasiga talablarning tobora ortib borishi bilan tavsiflanadi, boshqa tomondan universitetlarda o‘quv jarayonini iqtisodiy qo‘llab-quvvatlash. Bundan tashqari,

ta'lim tizimidagi joriy moliyalashtirish tuzilmasi tarmoqlararo innovatsion loyihalarni amalga oshirish uchun mablag'larni to'liq ajratishga imkon bermaydi. Biroq, universitetlarni qayta tashkil etish va qisqartirish sharoitida, ularning kundalik va ta'lim faoliyatini ta'minlash uchun ajratilgan byudjet mablag'lari taqchilligi, yuqoridagi muammolarni hal qilish, agar u idoraviy bo'linishni bartaraf etishga va o'quv tizimlarini birlashtirishga qaratilgan etarlicha ilmiy va uslubiy tadqiqotlar bo'lsa, mumkin, Universitet bitiruvchilarining kasbiy tayyorgarligi uchun zamonaviy talablarga javob beradigan davlat ta'lim standartlari va malaka talablarini shakllantirish, istiqbolli o'quv texnologiyalarini faollashtirish va qo'llash, mavjud va istiqbolli kadrlar tayyorlash tizimlarining samaradorligini har tomonlama tahlil qilish asosida amalga oshiriladigan moddiy va pul resurslarini sarflashda oqilona etarlilik rejimini ta'minlash kerak. Shu munosabat bilan mutaxassislarni tayyorlashning zarur darajasi va unga erishish xarajatlarini taqqoslashga imkon beradigan ilmiy-uslubiy apparatni ishlab chiqish zarur. Bunday apparat mutaxassislarni tayyorlashning istiqbolli tizimi parametrlarini iqtisodiy asoslashning uslubiy jihatlariga, oliy ta'lim tizimini shakllantirishning etarli modellariga, uning samaradorligini baholash va oshirish usullariga asoslanishi kerak. Hozirgi vaqtda yangi O'zbekiston o'zining tarixiy rivojlanishining yangi bosqichida. Ijtimoiy tizimda o'zgarishlar yuz berdi, bu esa o'z navbatida dunyodagi va davlatdagi siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatning o'zgargan tendensiyalarini hisobga olgan holda O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimining o'rnini va roliga yangicha qarashni talab qilmoqda.

Bir asirdan ortiq vaqt davomida erdagi barcha ilg'or insoniyat tizim yaratishni orzu qilgan insonning uzluksiz ta'limi, bunday tizim, agar inson butun hayoti davomida doimiy ravishda rivojlanib, bir ta'lim quyi tizimidan boshqasiga o'tish imkoniyatiga ega bo'lsa. Ushbu ta'lim quyi tizimlari bir-biri bilan, shuningdek, amaliy tajriba bilan chambarchas bog'liq bo'lishi kerak, insonni jamiyat rivojlanishining prognozini hisobga olgan holda kelajakdagi amaliy faoliyatga tayyorlash kerak.

Davlatni yuqori darajadagi mutaxassislar bilan ta'minlash faqat samaradorlikni oshirishga yordam beradigan ilg'or usullar, o'qitishning tashkiliy shakllari va vositalari, zamonaviy o'quv moddiy bazasiga asoslangan o'quv tizimini yaratish va faoliyat ko'rsatish jarayonida mumkin.

Shu munosabat bilan O'zbekiston Respublikasi universitetlarining asosiy vazifasi mutaxassislarni yuqori samarali tayyorlashni tashkil etishdir. Ta'lim sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlarning tahlili O'zbekiston Respublikasi universitetlarida "ta'lim to'g'risidagi qonun"ga muvofiq amalga oshirilishi kerak bo'lgan chuqur qayta tashkil etish choralari ko'rish zarurligini ko'rsatdi. SHu munosabat bilan

O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining paydo bo‘layotgan ehtiyojlariga javob beradigan sifat jihatidan yangi oliy ta‘lim tizimini qurish zarur.

Buning uchun quyidagi tadbirlarni amalga oshirish kerak.

1. Ta‘lim muassasalari va tadqiqot bo‘linmalarini bitta tashkilotga birlashtirgan ilmiy-tadqiqot o‘quv va ilmiy markazlarni (universitetlarni) yaratish orqali ta‘lim muassasalari tarmog‘ini optimallashtirish.

2. Ta‘lim muassasalarini ko‘p bosqichli ta‘lim tizimiga o‘tkazish O‘zbekiston Respublikasining “ta‘lim to‘g‘risida” Qonuniga muvofiq Tabiiyki, mutaxassis uchun zarur bo‘lgan bilim va ko‘nikmalar majmuasini kafolatlangan amalga oshirish oliy ta‘lim samaradorligini oshirish bo‘yicha bir qator chora-tadbirlarni ishlab chiqishni talab qiladi.

Davlatdagi hozirgi ijtimoiy-iqtisodiy vaziyat bozor munosabatlarining rivojlanishi, mulkchilikning turli shakllaridagi korxonalarining paydo bo‘lishi va iqtisodiy boshqaruvni markazsizlashtirish bilan tavsiflanadi. Hozirgi iqtisodiy sharoitda oliy ta‘lim tizimini isloh qilishning asosiy vazifasi mutaxassislarni tayyorlashning barcha shakllarini muvozanatli tuzish, ularni yagona (umumiy) maqsadga bo‘ysundirishdir. Yuqoridagilarga asoslanib, ta‘limni isloh qilishning asosiy yo‘nalishlarini shakllantirish mumkin, ular quyidagilardan iborat:

-ta‘limni optimallashtirish, ya‘ni zamonaviy uzluksiz o‘qitish tizimini yaratish;

- universitetlarning soni va tashkiliy tuzilmasini optimallashtirish;

-ta‘lim jarayonini ob‘ektiv qonunlarga muvofiqlashtirish, qonunlar va uning ishlash tamoyillari, boshqaruv organi tomonidan samarali boshqarish. Tizimni kuzatib borish kerak-maqbul qaror qabul qilish uchun uning ishlashi to‘g‘risida ma‘lumotlarni to‘plash va qayta ishlash. SHu maqsadda yagona o‘quv jarayoni uchun ishonchli boshqaruv tizimini yaratish va boshqaruv organini zamonaviy inovatsion talablariga javob beradigan o‘qitilgan mutaxassislar bilan ta‘minlash kerak. Boshqaruv a‘zolari tizimi qatoriga mutaxassislarga bo‘lgan ehtiyoj taxlilini olib borish maqsadga muvofiqdir. Kadrlar tayyorlash yo‘nalishlari, mutaxassisliklari va mutaxassisliklarini aniqlash, ta‘lim muassasalari, o‘quv markazlari va mutaxassislarni tayyorlash o‘rta ta‘lim maktablarining tarkibi va tuzilishini optimallashtirish, tegishli universitetlar va maktablarning o‘quv rejalari va dasturlarini tubdan qaytadan markazlashtirilgan xolda ishlab chiqish va muvofiqlashtirish, ta‘lim tizimini boshqarish va o‘quv jarayoni tashkilotchilari uchun mutaxassislar tayyorlash, oliy ta‘limni rivojlantirish yo‘nalishlari taxlili, ta‘lim muassasalarida va ish joylarida mutaxassislar tayyorlashning borishini muntazam ravishda monitoring qilish, oliy ta‘lim tizimining barcha elementlari faoliyatini tashkil etish bo‘yicha keng qamrovli me‘yoriy va

boshqa rasmiy hujjatlarni ishlab chiqish. Faqat shunday sharoitda uzluksiz ta'lim tizimini yaratish mumkin.

Ta'lim tizimini takomillashtirish va inson kapitalini ivojlantirish uchun bir qator chora-tadbirlar taklif etiladi, xususan:

Yuqori malakali o'qituvchilar va mutaxassislarning shakllanishi, oliy ma'lumotli o'qituvchilar va o'qituvchilar ulushining ko'payishi.

Raqobatdosh davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini yaratish orqali bolalarni maktabgacha ta'lim bilan to'liq qamrab olishni bosqichma-bosqich ta'minlash. O'qituvchi maqomini oshirish, o'qituvchi faoliyati natijalariga qarab ish haqining moslashuvchan tizimini joriy etish, byurokratik yukni kamaytirish orqali asosiy ish uchun vaqtni bo'shatish.

O'zbekistonning ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro qiyosiy tadqiqotlarda ishtirokini ta'minlash. O'quv jarayoniga zamonaviy o'quv dasturlari, pedagogik va aqlli texnologiyalarni joriy etish elektron modullar va masofaviy o'qitish dasturlarini shakllantirish orqali ta'lim sifatini tubdan yaxshilash.

Nogiron bolalarning ta'lim va tarbiyasidan teng foydalanish uchun shart-sharoitlarni ta'minlash uchun inklyuziv ta'limni rivojlantirish. Ta'lim sifati va uning mamlakatning innovatsion rivojlanish darajasiga ta'sirini baholashning milliy tizimini joriy etish. Ta'limning innovatsion ko'p tilli modelini joriy etish ta'limning ko'p tilli modeli uchun eksperimental platforma sifatida uch tilda ta'lim beradigan maktablarni yaratish. Qayta tayyorlashga muhtoj yoshlar toifasi uchun kasb-hunar kollejlarda qisqa muddatli o'qitishni tashkil etish. Masofaviy o'qitish orqali oliy ma'lumot olish imkoniyatlarini kengaytirish. Tabiiy va texnik fanlar yo'nalishlari bo'yicha talabalar ulushining ko'payishi. Kattalar uchun uzluksiz ta'lim tizimini rivojlantirish - qo'shimcha kasbiy ta'lim, qayta tayyorlash, shaxsiy rivojlanish. Universitetlar va ilmiy-tadqiqot institutlarining xorijiy sheriklar bilan o'zaro aloqalarini mustahkamlash, talabalar va olimlar uchun xalqaro amaliyot dasturlarida ishtirok etish, xorijiy universitetlarda talabalarni o'qitish uchun mablag'lar va stipendiyalar dasturini kengaytirish va boshqalar.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. O'ktam Umurzoqov, Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish muhandislari instituti rektori
2. Gerasimova A.YU. Razvitie budущего professionala v obrazovatelnom prostranstve VUZa Ekonomika i upravlenie v XXI veke, tendensii razvitiya: materialy mejdunarodnoy nauchno prakticheskoy ochno - zaочноy konferensii (SanktPeterburgskiy gosudarstvennyy ekonomicheskiy universitet -2014. - S.S. 132-134. - 453 s
3. Товстых L. Sovremennaya intellektualno-informatsionnaya revolyusiya i vozrastanie roli informatsii i znaniy . Informatsionnye resursy Rossii. – 2005. – № 11. – S.8-11.
4. Palchikov A.N. Reforma vыsshego obrazovaniya v RF Nauchnyy jurnal NIU ITMO. Seriya «Ekonomika i ekologicheskiy menedjment». 2013. № 2.
5. Tipovoe polojenie ob obrazovatelnom uchrejdении vыsshego professionalnogo obrazovaniya. (Post. Prav. RF ot 14.03.2008 g. № 71).
6. CHernilevskiy D.V., Filatov O.K. Texnologiya obucheniya v vыsshey shkole. Uchebnoe izdanie. Pod red. D.V. CHernilevskogo. M.: “Ekspeditor”, 1996.
11. Gerasimova A.YU. Obrazovatelnoe prostranstvo VUZa kak uslovie razvitiya budущего professionala Nauchnyy jurnal NIU ITMO. Ekonomika i ekologicheskiy menedjment. 2014.

MILLIY ARMIYAMIZ MUSTAQILLIGIMIZNI ISHONCHLI HIMOYA QILISHNING CHINAKAM KAFOLATIDIR

Mamadalimov Azimjon Xasanboyevich

Harbiy ta'lim fakulteti maxsus tayyorgarlik sikli o'qituvchisi, zaxiradagi podpolkovnik, dotsent.

Anotatsiya. *O'zbekiston Qurolli Kuchlari respublikamiz mustaqilligi, xalqimizning tinch va osoyishta hayotini ishonchli himoya qilishning chinakam kafolati bo'lmoqda.*

Eng asosiysi, milliy armiyamiz har qanday tahdid va xavf-xatarga qarshi munosib zarba bera oladigan el-yurt tayanchi va suyanchiga, yoshlar va harbiy xizmatchilarni vatanparvarlik va sadoqat ruhida tarbiyalashning muhim institutiga aylandi.

Kalit so'zlar. *“Mudofaa va xavfsizlik”, qasamyodiga sodiq, Mudofaa doktrinasi, Qurolli Kuchlar, Armiya, global iqtisodiy inqiroz, mafkuraviy immunitetni, fuqarolik pozitsiyasi, axborot makoni, axborot texnologiyalari, mudofaa qobiliyati.*

O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasining “Fuqarolarning burchlari” XI-bobida 64- moddasida ko'rsatilganidek: O'zbekiston Respublikasini himoya qilish O'zbekiston Respublikasi har bir fuqarosining burchidir. Fuqarolar qonunda belgilangan tartibda harbiy yoki muqobil xizmatni o'tashga majburdirlar.

Shuningdek, “Mudofaa va xavfsizlik” XXVII-bobida 152-moddasida ko'rsatilganidek: O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari O'zbekiston Respublikasining davlat suverenitetini va hududiy yaxlitligini, aholining tinch hayoti va xavfsizligini himoya qilish uchun tuziladi.

Qurolli Kuchlarning tuzilishi va ularni tashkil etish qonun bilan belgilanadi.

153-moddasida ko'rsatilganidek: O'zbekiston Respublikasi o'z xavfsizligini ta'minlash uchun yetarli darajada Qurolli Kuchlariga ega.

O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining tashkil topishini

Birinchi davr (1992-1995yy.) katta o'zgarishlar kiritish ko'zda tutilmagan va kerakli texnika va qurol-yarog'larga ega bo'lgan Quruqlikdagi Qo'shinlarning boshqaruv organlari joriy etildi. 1992 yil 3 iyulda O'zbekiston Respublikasi Oliy Soveti «Mudofaa to'g'risida», «Umumharbiy majburiyatlar va harbiy xizmat to'g'risida», « Muqobil xizmat to'g'risida» qonunlar va «Harbiy qasamyod to'g'risidagi» qarorni qabul qildi.

Armiyaning tashkiliy-shtat tizimini takomillashtirish harbiy qismlar va harbiy bilim yurtlarini qayta qurish ishlari amalga oshirildi. 1992 yil 23 yanvarda Vazirlar Maqkamasining Qarori bilan Milliy gvardiya tashkil etildi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Vazirlar Maxkamasining 1992 yil 23 - sentyabrdagi 445 – sonli Qarori bilan «Qurolli Kuchlarda harbiy intizomni mustahkamlash va tarbiyaviy ishlarni takomillashtirish to‘g‘risida» hamda «Harbiy qismning Jangovar Bayrog‘i to‘g‘risida», qarorlar va O‘zbekiston Respublikasi Oliy Sovetining Qarori bilan 14 yanvarni «Vatan himoyachilari kuni» deb e‘lon qilindi.

1994 yili O‘zbekiston Respublikasining «Mustaqillik», «Do‘stlik» ordenlarini, hamda «Jasorat», va « Shuhrat » medallarini ta‘sis etish to‘g‘risidagi Qonunlari qabul qilindi. Respublikada milliy, yuqori saviyali ofitser kadrlarini tayyorlashga muhim ahamiyat qaratildi O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlar Akademiyasi tashkil qilindi.

Yuqoridagi aytilganlardan kelib chiqib O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti, Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo‘mondoni Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning 14-yanvar Vatan himoyachilari kuni bayrami munosabati bilan yo‘llagan tabrigidan xulosa qilib shuni aytish joyizki, ushbu qutlug‘ ayyom tom ma‘nodagi umumxalq bayramiga, azaldan xalqimizga xos bo‘lgan vatanparvarlik, mardlik va jasurlik kabi yuksak fazilatlar timsoliga aylanib borayotgani barchamizni quvontiradi.

Ta‘kidlash kerakki, milliy armiyamizning kuch-qudrati azm-u shijoatli va har ishda yetuk salohiyatli harbiy xizmatchilarimizning, bag‘rikeng va olijanob xalqimizning birligi va hamjihatligidadir. Bu haqiqatni bugungi kunda har qachongidan ham chuqur his etmoqdamiz.

Biz bahodir va dovyurak harbiylarimiz bilan – o‘zining muqaddas qasamyodiga sodiq qolib, xizmat burchini yerda ham, ko‘kda ham sharaf ila ado etayotgan yurtimizning zabardast o‘g‘lonlari bilan haqli ravishda faxrlanamiz.

Bizning O‘zbekistonda bundan to‘rt yil oldin harbiy qurilish sohasini tubdan isloh qilish bo‘yicha eng muhim va ustuvor yo‘nalishlarni belgilab olgan edik. Shu asosda mamlakatimiz mudofaa qobiliyatini mustahkamlash va Qurolli Kuchlarimizni rivojlantirish uchun keng ko‘lamli ishlarni amalga oshirmoqdamiz.

O‘tgan qisqa davrda yangi Mudofaa doktrinasi qabul qilindi, harbiy tuzilmalarning tarkibi va vazifalari chuqur qayta ko‘rib chiqildi, qo‘shinlarni boshqarish tizimi takomillashtirildi, milliy armiyamizni zamonaviy qurol-yarog‘ va texnika vositalari bilan ta‘minlash bo‘yicha o‘ta muhim loyihalar amalga oshirildi.

Tariximizda birinchi marta o‘z mohiyatiga ko‘ra noyob tizim – harbiy-ma‘muriy sektorlar tashkil etildi. Bunday ish usuli joylardagi davlat hokimiyati organlarini mamlakatimiz mudofaa qudratini mustahkamlashga faol jalb etish uchun imkon

berdi. Eng muhimi, “Armiya va xalq – bir tan-u bir jondir” degan ulug‘ g‘oyani amalda ta’minlashga xizmat qilmoqda.

Ana shunday sa’y- harakatlarimiz natijasida, bugungi kunda O‘zbekiston Qurolli Kuchlari respublikamiz mustaqilligi, xalqimizning tinch va osoyishta hayotini ishonchli himoya qilishning chinakam kafolati bo‘lmoqda.

Eng asosiysi, milliy armiyamiz har qanday tahdid va xavf-xatarga qarshi munosib zarba bera oladigan el-yurt tayanchi va suyanchiga, yoshlar va harbiy xizmatchilarni vatanparvarlik va sadoqat ruhida tarbiyalashning muhim institutiga aylandi.

Milliy armiyamizning tashkiliy tuzilmalarini takomillashtirish bo‘yicha qabul qilingan chora-tadbirlar qo‘shinlarning jangovar tayyorgarligi, harbiy qudrati va salohiyatini yanada oshirish imkonini berdi.

Pahlavon va botir o‘g‘lonlarimiz xalqaro harbiy-o‘quv mashg‘ulotlari, armiya va sport musobaqalarida dunyodagi yetakchi mamlakatlarning harbiy xizmatchilariga aslo bo‘sh kelmasdan, g‘alabaga bo‘lgan irodasini yaqqol namoyish etib, buyuk ajdodlarimizning munosib vorislari ekanini isbotlamoqdalar.

Biz global iqtisodiy inqiroz ta’siriga qaramasdan, harbiy xizmatchilarimiz va ularning oila a’zolarini ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, harbiy shaharchalarni obodonlashtirish, ularda zamonaviy infratuzilmalar barpo etish bo‘yicha tizimli ishlarimizni izchil davom ettiryapmiz.

Harbiy xizmatchilarning oila a’zolari uchun qo‘shimcha ravishda ko‘plab yangi ish o‘rinlari yaratildi. 3 mingdan ziyod harbiy pensionerlar ishga joylashtirildi. Harbiy xizmatchilarning mingdan ortiq farzandlariga oliy o‘quv yurtlarida ta’lim olishlari uchun davlat grantlari ajratildi.

Yangi O‘zbekistonda yosh avlodni jismoniy va ma’naviy sog‘lom, Ona Vatanga fidoyi va jonkuyar insonlar bo‘lib ulg‘ayishi, shonli tariximizdan ibrat olib, undan faxrlanib yashashlari uchun barcha kuch va imkoniyatimizni to‘liq safarbar etamiz.

Jahonda mafkuraviy kurashlar keskin tus olayotgan, axborot makonida turli xavf-xatar va tahdidlar tobora ortib borayotgan hozirgi sharoitda barchamiz doimiy ogoh va sezgir, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo‘lishimiz kerak.

Ayniqsa, adashib, yot g‘oyalar ta’siriga tushgan shaxslar va ularning farzandlarida mafkuraviy immunitetni shakllantirish va ularni sog‘lom turmush tarziga, to‘g‘ri yo‘lga qaytarishda harbiy xizmatchilarimiz davlat va jamoat tashkilotlari bilan hamkorlikdagi ishlarni yana-da kuchaytirishi lozim.

Bugun dunyoning olis va yaqin mintaqalarida murakkab mojaro va to‘qnashuvlar davom etayotgan bir paytda jonajon O‘zbekistonimizda tinchlik va xavfsizlikni ta’minlash borasidagi ishlarimizni yanada samarali tashkil etishimiz shart.

Xususan, mudofaa qobiliyatimizni mustahkamlash, qo‘shinlarni zamonaviy qurol-yarog‘ va texnikalar bilan ta‘minlash, bo‘linmalarni boshqarishda axborot texnologiyalarini keng qo‘llash, jangovar tayyorgarlik va kasbiy mahoratni oshirish – bundan keyin ham ustuvor vazifalarimiz bo‘lib qoladi.

Hech shubhasiz, birgalikdagi sa‘y-harakatlarimiz bilan ana shunday ezgu maqsad va marralarga erishishga, xalqimizning tinch mehnati, osoyishta hayotini, yurtimizning musaffo osmonini ko‘z qorachig‘idek asrab-avaylashga har tomonlama qodirmiz. Kelajak avlodni bu yo‘lda tarbiyalashda hech qachon to‘xtab qolmasligimiz kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mamadolimov, A., Isa, H., & Mohamad, M. S. (2013). Practical bijective S-box design. arXiv preprint arXiv:1301.4723.
2. Hasanboyevich, M. A., Halilovich, M. S., & Ortikovich, U. A. (2022). AMIR TEMUR ARMIYASINING TASHKIL ETILISHI VA TUZILISHI. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIIY TADQIQOTLAR JURNALI, 1(12), 1037-1040.
3. Hasanboyevich, M. A., Khalilovich, M. S., & Mirhokimovich, T. A. (2022). Main Problems of Military-Professional Activity Orientation of Young Students. Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities, 4, 68-70.
4. Жўраева, Н. (2021). Chet tilini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar. центр научных публикаций (buxdu. Uz), 8(8).
5. Uzokov, A. O., Mamadolimov, A. K., & Toshpulatov, A. M. (2021). THE TECHNOLOGIES OF COLLABORATIVE EDUCATION AND ITS COMPONENT EDUCATION DURING THE LESSON. Актуальные научные исследования в современном мире, (2-5), 50-53.
6. Йулдашев, Х. Т., Ахмедов, Ш. С., & Хайдаров, З. (2017). Исследование инфракрасной фотографической системы на основе кремния, легированного платиной. Журнал фізики та інженерії поверхні, (2, № 1), 12-16.
7. Эгамбердиев, Б. Э., Мамадалимов, А. Т., & Ковешников, С. В. (2012). Физика и диагностика поверхности. Материал поступил в редакцию 20.12, 17, 460.
8. Мамадалимов, А. Т., Оксегендлер, Б. Л., Отажонов, Ш. О., Тураев, Б. Э., Усманов, Т. А., Хакимова, Н. К., & Кадиров, Ж. А. (2002). Особенности фотопроводимости хлопковых волокон с примесью йода при освещении собственной полосой поглощения. Письма в ЖТФ, 28(14), 9-14.
9. Вахабов, Д. А., Закиров, А. С., Мамадалимов, А. Т., & Хабибуллаев, П. К. (1983). Исследование фотоэффектов в кремнии, легированном селеном. Физика и техника полупроводников, 17(11), 2035-2039.
10. Йулдашев, Х. Т., Ахмедов, Ш. С., & Хайдаров, З. (2017). Дослідження інфрачервоної фотографічної системи на основі кремнію, легованого платиною. Журнал фізики та інженерії поверхні, 2(1), 12-16.
11. Закиров, А. С., Игамбердыев, Х. Т., Мамадалимов, А. Т., & Хабибуллаев, П. К. (1992). Лазерно-стимулированная диффузия золота в кремнии. Физика и техника полупроводников, 26(7), 1282-1287.

12. Мамадалимов, А. Х. (2022). ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТЭС И ТЭЦ. *Scientific progress*, 3(1), 28-30.

13. Вахабов, Д. А., Закиров, А. С., Игамбердыев, Х. Т., Мамадалимов, А. Т., Турсунов, Ш. О., Юлдашев, Х. С., & Хабибуллаев, П. К. (1988). Термодинамические свойства кремния, легированного золотом. *Физика твердого тела*, 30(7), 1979-1983.

14. Мамадалимов, А. Х., & Хасанов, И. А. Ў. (2022). ТАБИЙ ВА ИС ГАЗИДАН ЗАҲАРЛАНИШДАН ОГОҲ БЎЛИНГ!. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 782-785.

15. Єршов, С. О. (2021). Розпізнавання прихованих структур S-блоків на основі алгебраїчних властивостей операції додавання за модулем (Master's thesis, КПІ ім. Ігоря Сікорського).

16. Абдукадиров, А. Т., & Шодиев, А. А. (2020). QUYOSH ENERGIYASINI ELEKTR ENERGIYASIGA AYLANTIRUVCHI VA SHO 'R SUV VOSITASIDA ENERGIYANI TO 'PLAB VA SAQLAB TURUVCHI QURILMA (LOYIHA). *Журнал Технических исследований*, 3(6).

17. Далиев, Ш. Х., Мамадалимов, А. Т., & Бекмуратов, М. Б. (2019). ВЛИЯНИЕ АТОМОВ ЭРБИЯ, ЛАНТАНА И РОСТОВЫХ ПРИМЕСЕЙ НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ ОБРАЗОВАНИЯ РАДИАЦИОННЫХ ДЕФЕКТОВ В КРЕМНИИ. «Узбекский физический журнал», 21(4), 267-269.

18. Игамбердиев, Х. Т., Мамадалимов, А. Т., Муминов, Р. А., Усманов, Т. А., & Шоюсупов, Ш. А. (2003). Исследование фотоемкости диодов из кремния, легированного ванадием. *Физика и техника полупроводников*, 37(1), 29-31.

OTA-ONA VA BOLA O'RTASIDAGI PSIXOLOGIK MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH USULLARI

Axundjanova Saida Kadirovna

Toshkent viloyati Toshkent tumani 20-maktab psixologi

"Bizni ҳамisha ўylantriб келадиган яна бир муҳим масала – бу ёшларимизнинг одоб-ахлоқи, юриши-туриши, бир сўз билан айтганда, дунёқараши билан боғлиқ. Бугун замон шиддат билан ўзгаряпти. Бу ўзгаришларни ҳаммадан ҳам кўпроқ ҳис этадиган ким – ёшлар. Майли, ёшлар ўз даврининг талаблари билан уйғун бўлсин. Лекин айни пайтда ўзлигини ҳам унутмасин. Биз киммиз, қандай улуг зотларнинг авлодимиз, деган даъват уларнинг қалбида доимо акс-садо бериб, ўзлигига содиқ қолишга ундаб турсин. Бунга ниманинг ҳисобидан эришамиз? Тарбия, тарбия ва фақат тарбия ҳисобидан"

Sh.Mirziyoyev

Annotasiya: *Yosh avlodni jismonan baquvvat, ma'naviy ruhiy jihatidan sog'lom qilib tarbiyalash, hozirgi kunning dolzarb muommolaridan biridir.*

Farzandlarimizni jismonan baquvvat, ma'naviy ruhiy jihatidan sog'lom qilib tarbiyalash, hozirgi kunning dolzarb muommolaridan biridir.

XXI-asr axborot texnologiyalari asri bo'lganligi bois, shaxslararo munosabatlar keskin jadallashib bormoqda. Internet, ommaviy axborot vositalari

orqali kirib kelayotgan informasiyalar insoniyatning psixologiyasiga ta'sir etmoqda. Bu o'z navbatida ma'naviy bo'shlig'i mavjud insonlarga salbiy ta'sir ko'rsatmasdan qolmaydi.

Kalit so'zlar: *Tarbiya, ota ona, farzand, oila, individual, muhit, ishonchsizlik, tajavuzkor, goyaviy bo'shliq, irodasizlik, ogrilik, kamsitilish, nosog'lom oila, ajrim, beparvolik, muloqot, erkin fikr, dunyoqarash, o'smir yosh*

Ota-ona va bola o'rtasidagi muammolar va ularni hal qilish yo'llari

Ota-onalar va farzandlar o'rtasidagi ayrim psixologik muammolar va ularni hal qilish yo'llari, foydali tavsiyalar

Dunyoda farzandlar tarbiyasi haqida juda ko'plab asarlar yozilgan. Aksariyat kitoblar esa nasihatlar shaklida ekanligi ma'lum. Oilada farzandlar tarbiyasini aynan bir kitob yo'li bilan olib borib bo'lmaydi. Bundan tashqari farzandlar va ota-onalar

o'rtasida yuzaga keladigan muammolar yechimining hammasini ham kitoblardan topib bo'lmaydi.

Yoshi o'tgan bir keksa kishidan "yoshlik va keksalikning nima farqi bor?" deb so'raganlarida u "yoshlik-shunday davrki-unda barcha muammolarni yechishda kishida kuch-quvvat va imkoniyat topiladi, ammo aql yetarlicha ish bermaydi. Keksalik-shunday davrki-barcha muammolarni yechishga aql topiladi, ammo kuch-quvvat yetishmaydi"degan ekan. SHuning uchun ham kattalarning yoshlarga-farzandlariga, nevaralariga va yaqinlariga doimo nasihat qilib turishlarining zamirida biz bilmagan yuqoridagi qonuniyat yotadi.

Har bir ota-ona farzandining har tomonlama to'kis bo'lishini-yaxshi o'qishini, doimo oldingi saflarda bo'lishini, saranjom-sarishtali, mehnatsevar, mard va albatta baxtli bo'lishlarini istaydi. Ammo har doim ham ular orzu qilganday bo'lavermaydi. Ularning fikricha bolalar ma'suliyatsiz, yomon o'qishadi, tartib buzishadi, kattalarning aytganlarini ular istaganday bajarishmaydi, yolg'on ishlatishadi va hokozo. Buning natijasida esa bolalar va kattalar o'rtasida psixologik ziddiyatli muammolar kelib chiqadi. Bu ziddiyatlarni bartaraf qilishga ko'pincha yo'l topilmaydi yoki har kim masalani o'zicha hal qilishga urinadi.

Bizning bolalar bilan bo'ladigan muloqotlarimiz to'laqonli ishlab chiqilmagan yoki tugal shakllanmagan. Ota-onalar va bolalar o'rtasida bo'ladigan tarbiya ssenariyga e'tiborni qarating: bunda kattalar tanqid qiluvchi va nasihat beruvchi rolini o'ynasalar, bolalar esa aybdor va tinglovchi rolini o'ynaydilar. Natijada kattalar o'zlarini men haqman, to'g'ri tarbiya beryapman, deb hisoblasalar, bolalar esa o'zlarini kamsitilgan, barcha narsalardan mahrum qilingan deb hisoblaydilar. Biz bolalar bilan bo'ladigan muloqotni o'zimizning dunyoqarash bilan emas, balki bolaning dunyoqarashi bilan olib borsak natija qanday bo'ladi?

Ko'pchilik ota-onalar bolalarni maqtashni yaxshi ko'radilar. Masalan sakkiz yoshli

1)To'g'ri maqtov: "Sening yozgan she'ring juda yaxshi chiqibdi, menga juda yoqdi".

2)To'g'ri maqtov: "Buzilgan stol juda yaxshi taxlangan, xuddi yangiday bo'libdi,

Bola: "Men duradgorlikka qiziqaman, uyda yana shunday buzilgan narsalar bo'lsa ularni ham tuzataman".Xuddi yuqoridagiday bolaga to'g'ri bildirilgan tanqid uni yaxshi yo'lga boshlasa, noto'g'ri bildirilgan tanqid esa uning tarbiyasiga teskari ta'sir qiladi. Xuddi maqtov singari tanqidlar ham bolaning shaxsiga emas, uning qilgan ishiga qarab yo'naltirilishi kerak. yetti yoshli Sitora onasi bilan xolasining tug'ilgan kuniga guldon olib borishmoqchi edi. Sitora ehtiyotsizlik qilib guldonni qo'lidan tushirib sindirdi. Bunday paytda ona tanqidni uning o'ziga emas, balki sodir bo'lgan voqeaga yo'naltirishi kerak.

Masalan: Noto'g'ri tanqid natijasida bola o'zini va o'zgalarni yomon ko'rib qoladi, asabiylashadi, stress bo'lib yuradi. Keyinchalik biron xato ish qilib qo'ysa uni kattalarning ko'zidan yashirishga harakat qiladi. Chunki kattalar uni yana jerkib berishlari mumkin. Bunday holatlar esa bolaga yoqmaydi, albatta.

Haqoratni o'zga shaxsni kamsitish, yerga urish uchun ishlatiladigan "hujum" deyish mumkin. Lekin haqoratlar bola shaxsiga yo'naltirilishi mumkin emas. Tanqidga aksjavob bo'lmasligi mumkin, ammo haqoratga nisbatan qarshi tomondan xuddi shunday tonda munosabat bildirilishi mumkin. Bu esa o'z navbatida ikkala tomon o'rtasida kelishmovchiliklarni keltirib chiqaradi. Kimdir bolaga nisbatan birinchi marta: "buncha lapashang bo'lmasang", degan iborani ishlatsa, bola ham birinchi marta "yo'q, men lapashang emasman", deyishi aniq. Lekin yuqoridagi ibora bolaga nisbatan yana takror aytilaversa, bolada "men haqiqatdan ham lapashang ekanman", degan tushuncha paydo bo'ladi. Bola esa asta-sekin tezkorlik talab qilinadigan o'yinlardan va ishlardan o'zini olib qochadigan bo'lib qoladi.

Keling, endi ota-onalar va maktabning o'zaro hamkorligi to'g'risida fikrlashib olaylik. Har bir ota-ona farzandining yaxshi o'qishi, yaxshi xulq-atvorga ega bo'lishi va kelajakda uning kamolini ko'rishni istaydi, albatta. Lekin bunga erishish o'z-o'zidan bo'lmaydi. Bu masalada ikkala tomonning: maktabning va ota-onaning teng ravishda majburiyalari va hissalar bor. Maktab davlatning ta'lim-tarbiya muassasasi sifatida oilaviy tarbiyaga katta ta'sir ko'rsatadi. SHunga ko'ra har bir ota-ona o'quv muassasining bolasining tarbiyasi va o'qishi borasida maktabning ko'pgina talablarini bajarishga ma'suldir. Farzandi maktabda o'qiydigan har bir ota-ona o'zini shu maktabning a'zosiman, deyishga haqli.

Ko'pgina ota-onalar farzandlarining yaxshi o'qimasligiga o'qituvchilar aybdor deb hisoblaydilar. Bir tomondan olganda ota-onaning e'tirozida jon bor. Biz ko'pincha ota-onalar va maktabning o'zaro hamkorligi haqida umumiy gaplarni gapiramiz. Aslida esa bu hamkorlik qay tarzda yo'lga qo'yilishi to'g'risida ko'pchilik yaxshi bilmaydi. Ota-onalar yig'ilishlarida o'quvchilar muhokoma qilinadi: yaxshi o'kiydiganlarga rahmat aytilsa, yomon o'kiydiganlar tanqid qilinadi, kichik moliyaviy masalalar muhokoma qilinadi. Ota-onalar va sinf rahbarlarining o'zaro hamkorligini amalga oshirishda o'qituvchilar quyidagilarni amalga oshiradilar:

1) sinf rahbarlari va fan o'kituvchilari uy vazifalarini bajarmay kelgan o'kuvchilarni o'rganib ularning kundalik ro'yxatini shakllantirib boradi;

2) sinf rahbari yuqoridagi ro'yxat asosida o'quvchilarning uyiga tashrif buyuradi hamda:

bolaning uyida dars tayyorlashga sharoit yaratilganmi, kitoblarini saqlaydigan joyi majudmi?

bolaning uyda dars tayyorlashi kim tomonidan nazorat qilinadi?
bola uyda har kuni necha soat dars tayyorlaydi?
badiiy kitob o'qiydimi? Nechta badiiy kitobi bor?
o'quvchining maktabdan tashqari vaqtdagi kun tartibi nimadan iborat? ekanligini to'g'risida ma'lumotlarni to'playdi.

Shundan keyin sinf rahbari grafik asosida har gal 3-4ta ota-onani maktabga taklif qiladi. Ota-onalar farzandlari o'qiydigan siflarga darslarga kiradilar, bolasining dars jarayonidagi faolligini o'z ko'zlari bilan ko'radilar. Sinf rahbari esa har bir ota-ona bilan individual suhbat o'tkazib bolaning maktabdan keyingi kun tartibi to'g'risidagi barcha tafsilotlarni bilib oladi.

To'plangan ma'lumotlar o'rganib chiqib shunday xulosaga keldim. Farzandining ilm olishi va tarbiyasiga befarq bo'lgan oilada unib-o'sayotgan bolalarning past baholarga o'qishi, o'qishga qiziqmasligi va tarbiyasida kamchiliklar borligi aniq bo'ldi. Zudlik bilan mazkur masalada metodik kengash o'tkazdik va o'qituvchilarga aniq topshiriqlar berdik. Muntazam dars tayyorlamay keladigan o'quvchilarning ota-onalariga farzandining uy vazifalarini bajarmasdan kelishi, o'qishi pasayib borayotganligi haqida ogohlantirib, bolalarining uyda dars tayyorlashi kattalar tomonidan qat'iy nazoratga olinishi, uyda oilaviy dars tayyorlashni tashkil qilish lozimligi, aks holda bolani qo'ldan berib qo'yishi mumkinligi to'g'risida suhbatlar o'tkazdik, xatlar yo'lladik, telefon orqali ogohlantirib bordik. Oradan bir hafta-o'n kun o'tib ijobiy o'zgarishlar sezila boshladi. Dars tayyorlamay keladigan o'quvchilarning soni keskin kamaydi.

Oddiy qishloq ayoli bilan o'tkazgan yarim soatlik suhbat miyamda ko'pdan beri yechilmay kelayotan muommmolarni ochib tashladi. Bunday oilalardan har birimiz o'rnak olsak arziydi.

Qirq besh minutlik dars jarayonida o'quvchi rejalashtirilgan material bo'yicha zarur bilim va ko'nikmalarni ololmasligi tayin. CHunki bir soatga mo'ljallangan darsning tashkiliy qism, uy vazifani so'rash va uy vazifasini tushuntirish berish etaplariga istaymizmi-yo'qmi kamida 15-20 minut sarf bo'ladi. Qolgan vaqt esa qolgan o'quvchining bilimlarni o'zlashtirishiga yetmaydi. SHuning uchun ham o'quvchilar bo'sh vaqtda ota-onalarining nazorati ostida dars qilishlari zarur.

Maktab o'qituvchilarining ko'pchilik qismi esa darsni yaxshi o'tadi, yaxshi tushuntiradi, dars jarayonida o'zi faollik ko'rsatadi va bu bilan darsni "zo'r" o'tdim deb ko'ngli taskin topadi. Lekin o'qituvchining o'quvchini mustaqil fikrlashga, o'ylashga, ijod qilishga, jalb qilishga vaqti ham, sabr-toqati ham yetmaydi. O'quvchi bunday narsalarga vaqtni faqat uyida topadi. O'qituvchilar uy vazifalarini oila

davrasida muhokama qilib bajaradigan shaklda bersalar qanchalar maqbul ish bo'lar edi?!

Shu yerda ota-onalar bilan ayrim fikrlarimni o'rtoqlashmoqchiman.

Oila boshliqlari, farzandlaringiz bilan har kuni bir-ikki soat kitob o'qish, dars tayyorlash, bolaning uy vazifalarini bajarishini nazorat qilishni, mustaqil ishlashini oilaning qat'iy kun tartibiga kiriting va zarurat bo'lmasa uni buzmag. Qachonki bolangiz mustaqil o'qib, o'qigan narsasining mazmunini aytib bera oladigan bo'lsa va badiiy kitoblar mutolaa qilayotgan bo'lsa o'zingizni baxtli ota-ona deyishingiz mumkin. Shunday oilada kamol topgan o'g'il-qizlar albatta siz orzu qilgan darajadagi farzandlar bo'lib yetishadilar.

-Tajavvuzkor bo'lib qolish ,o'z-o'ziga ishonchsizlik ,o'z-o'ziga yuqori baho berish yakkalanib qolish, hayotdan sovib ketish, irodasizlik, o'g'irlik, ichkilik -chekishga ruju qo'yish,o'z joniga suiqasd qilish,yot g'oyalarga berilish,ommaviy madaniyatga berilish,Jinoyat qilish g'oyaviy bo'shliq mavjudligi:

Afsuski, bu jummalarni yana ko'proq davom ettirsak bo'ladi. Bularning barchasi ota-onaning noto'g'ri tarbiyasi, oilaviy davom etadigan nizolar, ota-onaning ajrashishi, moddiy etishmovchilik, boshqalardan ajralib turadigan nuqson mavjudligi,nosog'lom oila, noto'liq oila, atrof-muhitning, ustozining, tengdoshlarining salbiy ta'siri natijasida kelib chiqadi. Shu o'rinda ota-onaning ayrim yo'l qo'yadigan xatolarini ko'rib chiqsak: Ota-ona: "Bolamni hech kimdan kam qilmay deb, hech narsaga zoriqtirmay" deb farzandini qarindoshlarning qo'lga tashab, chet elga pul topish maqsadida ketadi, lekin bolasining tarbiyasi o'zgarayotganini, ularning ota-ona mehriga to'ymayotganligini sezishmaydi. Bu bolada salbiy holatlarni keltirib chiqaradi. Yoki turmush sinovlariga bardoshlari etmay, ota-onadan bolalarning tirik etim qolishi, otalarning ichkilikka ruju qo'yishi va bolalarning tarbiyasiga eitbor bermaslik. Bunday misollarni ko'plab keltirishimiz mumkin. Nima uchun oilaga ko'p to'htalyapmiz, boisi, farzand ko'p vaqtini oilada o'tkazadi. Xalqimizda shunday naql bor: "Qush inida ko'rganini qiladi" degan. Farzandini boshqa bolasi bilan yoki tengdoshlari bilan solishtirish. Farzandlar o'rtasida o'zaro ziddiyatlarni keltirib chiqaradi. Ayrim hollarda kuzatamiz ota-ona farzandi bilan birgalikda turli saviyasiz, ma'nosiz, urush-o'limni targ'ib qiluvchi turk seriallarini

tomosha qilib o'tirishadi. Farzand bu kinolardan to'g'ri xulosa chiqaradi deb kim kafolat bera oladi? Farzandni mehnatga o'rgatish ham tarbiya hisoblanadi. Agar bola maktabga borsa, uy ishlari bilan shug'ullansa, charchashi va dam olishi mumkin, bekorchi narsalarga bo'sh vaqti qolmaydi. Xuddi shuningdek, farzand tarbiyasiga ota-ona bilan birgalikda biz pedagog, psixologlar ham birdek mas'ulmiz. Ularning

tarbiyasiga ota-ona kabi pedagog hodimlar ham ayrim kamchiliklarga yo'l qo'yishi mumkin. Sinfda barcha o'quvchining oldida haqorat qilishi, tanbeh berishi, barcha o'quvchilarni bir ko'zda ko'rmasligi va hakazo. "Barchaning oldida berilgan nasixat bu kamsitilish bilan barobar" deyishadi olimlarimiz. Shuning uchun individual suhbatlashish lozimdir. O'quvchi bilan ishlashda uning o'ziga xos individual xususiyatlariga tayanish lozim. Individual yondashuvning vazifalari bola rivojlashini individual usullari, imkoniyatlari, shaxsiy faolligini oshirish, uni shaxsini betakrorligini ochib berishdan iboratdir. Muhimi bolani o'ziga xos individual xususiyatlari bilan kurashish emas, balki ularni rivojlantirish, bolani potensial imkoniyatlarini o'rganish va tarbiyaviy ishlarni individual rivojlantirish prinsipi bo'yicha qurish darkor. Bolalar bilan ishlayotganda ularni har bir toifasiga qanday millatga xosligi, dunyoqarashi, dinidan qat'iy nazar ishonch uning qiziqishlarini hisobga olib, unga ochiq ko'ngillik bilan munosabat o'rnatish lozim.

Bugungi kunda jamiyat hayotida sodir bo'layotgan voqea-hodisalar haqida tezkor xabar berishning o'zi yetarli emas, zamonaviy dunyoda odamlar oila iqtisodi muammosiga tobora ko'p duch kelmoqda. Keyingi yillarda ro'zg'orda yuzaga kelayotgan iqtisodiy muammolar oiladagi shaxslararo munosabatlarga salbiy ta'sir etishi bilan birgalikda farzandlar bilim saviyasining pasayishiga xam olib kelmoqda. Ba'zi odamlar ularni osonlik bilan boshdan kechirishadi, lekin ba'zi juftliklar uchun bu ajralish bilan tugaydi.

Jamiyati taraqqiy etib borgan sari odamlarning o'zlari ham, ularning bir-birlari bilan bo'ladigan munosabatlari ham, ayniqsa, shaxslararo munosabatlar orasida eng samimiy, eng yaqin bo'lgan oilaviy munosabatlar ham takomillashib, o'ziga xos tarzda murakkablashib boradi. Xususan, axborot texnologiyalari shiddat bilan bilan rivojlanib, o'sib borayotgan bir paytda yosh avlodni tarbiyalash, ularda ijobiy fazilatlarini shakllantirish bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi, Zero, Internet orqali butun dunyo bo'ylab turli axborotlar almashinuvi o'smirlar ongiga, dunyoqarashiga turli tomonlama (salbiy va ijobiy jihatdan) ta'sir etayotgani hech birimizga sir emas.

Bugungi kunda xalqaro axborot ko'lami, uning zamonaviy xususiyatlari va o'ziga xos doirasi, xalqaro munosabatlarda hushyorlik va ogohlik fazilatlarini rivojlantirish ko'laming oldingi safga chiqishi ijtimoiy pedagogikaning dolzarb masalalaridan biriga aylandi. Bunda oila va oliy ta'lim hamkorligi asosida o'smirlarda hushyorlik va ogohlik fazilatlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Shu o'rinda aytish joizki, O'zbekistonda "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonun bilan axborotlashgan jamiyatni shakllantirish jarayoni qonuniylashtirilgan va nazoratga olingan. Jumladan, mazkur Qonunning 4-moddasida axborotlashtirish

sohasidagi davlat siyosatining aniq yo‘nalishlari belgilab qo‘yilgan bo‘lib, unga ko‘ra, mamlakat fuqarolarining axborotni erkin olish va tarqatish, axborot resurslaridan erkin foydalanish huquqlari ta‘minlanadi. Shu bilan birgalikda, O‘zbekistonda axborot xavfsizligi va jamiyatni axborotlashtirish masalasida Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA) hamda uning qoshidagi OKMBM (Ommaviy kommunikatsiyalar masalalari bo‘yicha Markaz) tomonidan doimiy ravishda axborot maydoni monitoringi olib boriladi, axborot xurujlarini vaqtida bartaraf etish ishlari amalga oshiriladi, jumladan:

- oilada o‘smir yoshlarni tashqi axborotlardan himoya qilish maqsadida ularda hushyorlik va ogohlik fazilatlarini rivojlantirish texnologiyasini takomillashtirish;
- tarbiyaviy vositalar va axloqiy me‘yorlar orqali o‘smirlarda axborot xurujlariga qarshi o‘z-o‘zini himoyalashning profilaktik tizimini takomillashtirish;
- o‘smirlarning axborotlarni saralash ko‘nikmasini rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlarini ular yashayotgan oilaviy muhit nuqtayi nazaridan o‘rganish;
- ularning xulq-atvorida hushyorlik va ogohlik fazilatlarini shakllantirish, oilada va ta‘lim sohasida ijobiy ijtimoiy, ma‘naviy, psixologik muhitni yaratishning metodik-uslubiy tizimini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-son , 2017-yil 5-iyuldagi “Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va O‘zbekiston Yoshlar ittifoqi faoliyatini qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risida”gi PF-5106-son , 2019-yil 29-apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF- 5712-son , 2020-yil 18-fevraldagi “Jamiyatda ijtimoiy-ma‘naviy muhitni sog‘lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo‘llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5938-son , 2022-yil 28-yanvardagi “2022–2026-yillarg , hamda 2022-yil 7-martdagi “Oila va xotin-qizlarni tizimli qo‘llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-87-son, Farmonlari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 1-martdagi “Oila va xotin-qizlar davlat qo‘mitasi faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida” gi PQ-146-son qarori , O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2012-yil 19-iyundagi “Barkamol avlodni tarbiyalashda oila instituti va fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlarining ta‘lim muassasalari bilan o‘zaro hamkorligini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 175- son qarori , O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrdagi “Oila

institutini yanada rivojlantirish va yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 820-sonli Qarori, ham muammoning dolzarbligini belgilaydi.

Oila va ta‘limning o‘zaro integratsiyasi chambarchas ravishda bir-birini to‘ldirib boradi[12]. Mazkur Farmonlar va qarorlar ham o‘smirlarda hushyorlik hamda ogohlik fazilatlarini rivojlantirish, ma‘naviy dunyoqarashini shakllantirishda oila va ta‘lim muassasalarining hamkorlikdagi faoliyatini taqozo etadi.

Oila va ta‘lim masalasida ilm-ma‘rifatga, ijtimoiy dunyoqarashni boyitishga qaratilgan, milliy tafakkur bilan sug‘orilgan asarlari bilan ma‘naviy-falsafiy g‘oyalarni ilgari surgan Abdulla Avloniy, Abdulla Qodiriy, Abdurauf Fitrat, Mahmudxo‘ja Behbudiy, Cho‘lpon kabi jadid ma‘rifatparvarlik harakati namoyandalarning qarashlari ham alohida ahamiyatga egaligini ta‘kidlash zarur. Xususan, bunga ma‘rifatparvar adib Abdulla Avloniyning “Ilm, axloq va harakat – yoshlar uchun ziynatdir” , – degan fikri hamda Abdurauf Fitratning oiladagi ma‘naviy-axloqiy muhitni sog‘lomlashtirishga doir mulohazalari misol bo‘ladi.

Shuni alohida ta‘kidlash joizki, ta‘limning rivojlanishi bevosita mamlakatning barqarorligi ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, madaniy, axloqiy, maishiy, texnologik va axborot kabi sohalarning o‘zaro bog‘liqligi va mavjudligi asosida shakllanadi.

Ijtimoiy pedagogikaning ta‘lim tizimida tutgan o‘rni alohida ahamiyatga molikdir . Chunki uning asosiy vazifasi o‘smir yoshidagi bolalarning intellektual bilim darajasi va tarbiyasi, shuningdek, ijtimoiy dunyoqarashini shakllantirish hamda hushyorlik va ogohlik fazilatlarini rivojlantirishni ta‘minlashga qaratilgan. Zero, o‘smir yoshidagi bolalarning hushyorlik va ogohlik fazilatlarini rivojlantirish ilmiy nuqtayi nazardan ham nazariy, ham amaliy ahamiyatga molik masala hisoblanadi.

Oilada o‘smirlar tarbiyasi va o‘ziga xosligi mavzusi O.Kont, T.Gobbs, Dj. Lokk, E.Dyurkgeym, Z.Freyd, M.Veber kabi klassik olimlar, shuningdek, V.Shtern, J.Piaje, A.S.Makarenko, T.F. Yefremova, S.M.Solovyov , o‘zbek olimlaridan N.M.Egamberdiyeva ar tomonidan o‘rganilgan. V.M. Karimova, X.G. Sharafutdinova o‘smirlarning o‘ziga xosligi va ular bilan ishlashning pedagogik usullari borasida izlanishlar qilishgan.

Ta‘lim jarayonida o‘zlashtirishning muvaffaqiyati quyidagilarga bog‘liq: 1. Ta‘lim mazmuniga. 2. O‘quv rejalari, dasturlari, dasrliklar va o‘quv qo‘llanmalarining mavjudligiga. 3. Ta‘lim metodikalarining takomillashganligiga. 4. O‘qituvchi mahoratiga. 5. O‘quvchining individual psixologik xususiyatlariga.

Mazkur masalani o‘rganish yuzasidan olib borilgan tadqiqot natijalariga ko‘ra, respondentlarning asosiy qismi ta‘lim sifatidan yetarli darajada qoniqmasligi sohadagi muammolardan darak bermoqda. Mazkur muammolar, o‘z navbatida,

o'smirlarning bilimi, dunyoqarashi, jumladan, ogohlik va hushyorlik fazilatlarining shakllanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi ma'lum bo'ldi.

O'qituvchi tomonidan darslarning monolog shaklida o'tilishi va qat'iy tartib-intizomning talab etilishi aksariyat o'quvchilarning fanlarga bo'lgan qiziqishini so'ndirmoqda.

O'smirlarning javoblari asosida darslarning qiziqarli bo'lishi uchun ustoz va o'quvchilar o'rtasida muloqot o'rnatilishi, mavzular muhokama qilinishi, o'qituvchilarning yangi zamonaviy bilimlarga ega bo'lishi hamda yangi multimedia texnologiyalari vositasida darslar qizg'in o'tilishining muhim ahamiyatga egaligi namoyon bo'ldi.

O'smirlarning har ikkinchisi (55%) dars davomidagi muloqot ularning fikrlash qobiliyatlarining oshishiga va darslarning qiziqarli bo'lishiga sabab bo'lishini qayd etgan. O'qituvchilar bilimlarini oshirish, yangi zamonaviy bilimlar bilan boyitish orqali darslarning saviyasi ortishiga 45 foiz o'smir ishonadi. Shuningdek, 40 foiz respondent yangi multimedia texnologiyalaridan foydalanilsa, darslarga qiziqish darajasi ortadi, deb o'ylaydi. Har to'rtinchi o'smir dars o'tish usullarini yangilash lozimligini e'tirof etgan. Ota-onalar va ustozlar orasidagi ijobiy hamkorlik farzand tarbiyasida muhim o'rin egallaydi.

Ota-onalar va ustozlar orasidagi ijobiy hamkorlik farzand tarbiyasida muhim o'rin egallagan holda bugungi kunda o'qituvchilar ota-onalar bilan o'smirlarning tarbiyasi va xulq-atvori, muammolaridan ko'ra ko'proq tashkiliy masalalarda suhbatlashishi mazkur jarayonning samaradorligini pasaytirishi mumkin.

Farzandning ta'minoti otaning zimmasida. Farzandni ta'minlash onaning emas, otaning burchi – buni ba'zi otalar yaxshi bilib olishlari kerak. Bolaning ta'minotidan qochayotgan ko'p otalarni ko'ryapmiz. Ayniqsa, ajrashib ketayotgan erkaklar ayoli bilan birga bolasidan ham ajrashyapti. Ayol bilan ajrashish, bola bilan ajrashish degani emas. Farzand voyaga yetguncha bu otaning bo'ynidagi qarz bo'lib turadi. Ota-ona oldidagi muhim burch – farzandga go'zal tarbiya berish, chiroyli xulq-atvorli etib voyaga yetkazish. “Ota-ona bolasiga berishi mumkin bo'lgan eng go'zal tortiq – go'zal tarbiyadir”, deb marhamat qiladi payg'ambarimiz. Bola tarbiyalashda ko'pincha onaning o'rni ta'kidlanadi. Bundan ba'zi otalar boshqacha xulosaga borib, o'zlarini bu vazifadan mustasno hisoblashadi. Bola tarbiyasini butkul ayolga yuklab, o'z mas'uliyatini ham ayolning zimmasida qoldirish odatga aylanyapti. Ayol farzandlari bilan ko'p vaqt o'tkazishi ma'lum, chunki erkakning tashqaridagi mas'uliyatlari ko'proq bo'ladi. Lekin bu ko'chada choyxonalarda, oshna-og'aynilar bilan vaqt o'tkazib, uyda telefondan bosh ko'tarmasligi kerak degani emas – ota ham farzand uchun vaqt ajratishi shart. Bola tarbiyasida er-xotin teng mas'ul. Ona

farzandni vujudida ko‘tarib yursa, katta qilsa, yuvib-tarasa, yedirib-ichirsa-yu, bolani tarbiyalashni ham to‘liq o‘z zimmasiga oladigan bo‘lsa, bundan ayolga jabr bo‘lib ketadi.

Bu yerda bundan boshqa manfaat ham bor – o‘g‘il bolalarni tarbiyalashda otaning o‘rni juda katta. O‘g‘il bola tarbiyasida onaning ko‘p ishtirok etishi oqibatida bola ayol tabiatiga xos jihatlarni o‘ziga singdiradi. Qat‘iyatsizlik, irodasizlik, qo‘rqoqlik kabi fe‘l-atvorga ega bolalarning tarbiyasiga qaralsa, ularning hayotida onalarining o‘rni ko‘p bo‘lganini ko‘rish mumkin. Avvalo, ota-ona o‘zlari shaxsiy namuna bo‘lishlari kerak. Chunki bola uyida ko‘rganini qiladi. Ularning tarbiyasi go‘zal va mukammal bo‘lishi uchun ota-onaning tarbiyasi shunday bo‘lmog‘i lozim. O‘spirinlik davrida organizmning yetuklik yoki balog‘atga yetganligi ijtimoiy tomondan uning turmush qurishga tayyor ekanligini bildiradi. Balog‘atga yetganlik belgilariga, ham jismonan, ham aqlan rivojlanganlik, mas‘uliyat va javobgarlik hissini tuyuvchi, tibbiyot jihatdan esa ikkilamchi jinsiy bezlarning to‘liq shakllanganligi, organ va organlar sistemasining takomillashganligi, qiz bolalarda homiladorlikka anatomik tayyor ekanliklari kabi belgilar bilan belgilanadi. O‘spirinlik yosh davrida qiz bolada 13 yoshdan to 18 yoshgacha, o‘g‘il bolada 15-16 yoshdan to 19-20 yoshgacha davom etadi. Ushbu davr jinsiy bezlar funksiyasini kuchayishi, ikkilamchi jinsiy organlar shakllanishining yakunlanishi bilan tavsiflanadi. Boshqa ichki sekretiya bezlarining, ayniqsa, gipofiz va qalqonsimon bezning funksiyalari ham kuchayadi. Timus bezi bundan mustasno, uning involyusiyasi davom etadi. Barcha azolar va tizimlar funksiyasi, uzluksiz rivojlanish oqibatida, sezilarli darajada takomillashadi. Ana shu davrda bolaning psixologik muammoli vaziyatlariga duch keladi. Lekin voyaga yetmagan bollarning turli korinishdagi salbiy xulq -atvorlari hozirgi kundagi eng dolzarb global muammolardan biriga aylanib bormoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Эгамбердиева Н.М. Ижтимоий педагогика. – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – 220 б.
2. Эгамбердиева Н.М., Зоҳидова С.Р. Бўлажак педагогларни касбий ижтимоийлаштириш жараёнларини такомиллаштиришнинг дидактив имкониятлари. Монография. – Тошкент: “Маҳалла ва оила нашриёти”. – 108 б.
3. Hasanova K., Po‘latova M., Qurbonova D. Talaba yoshlarni oilaviy munosabatga tayyorlashning pedagogik asoslari. – Toshkent: “O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati” nashriyoti, 2019. – 168 b.
4. Каримова В. “Педагогик психология” фани (маърузалар матни). – Тошкент: ТДИУ, 2005 – 201 б.
5. Макаренко А.С. Воспитание детей в семье и школе. – Чкалов. 1941 // https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_005244228/
6. Мусурмонова О., Алимардонов З.Ш., Икматуллаев Г.З., Мирзажанова Д.М. Етим ва ота-она қарамогидан маҳрум бўлган болаларни ижтимоийлаштириш. – Тошкент: “Маҳалла ва оила нашриёти”. – 62 б.
6. Нажмидинова К.У. Оила тарбиясида миллий ва умуминсоний ахлоқий маданиятнинг ўрни. – Тошкент: “Адолат”, 2016. – 224 б.
7. Умурзоқова Р.А. Ўзбекистонда оила мустақамлигининг социал омиллари. Соц. фан. номз. дисс. – Тошкент, 2006.
8. Ходжаев В.Х. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: “Sano-standart” nashriyoti, 2017. – 416 b.
9. Ўзбекистон Республикасининг “Ахборотлаштириш тўғрисида”ги Қонуни // <https://www.lex.uz/acts/83472>
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 18 февралдаги “Жамиятда ижтимоий- маънавий муҳитни соғломлаштириш, маҳалла институтини янада қўллаб-қувватлаш ҳамда оила ва хотин-қизлар билан ишлаш тизимини янги даражага олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида” ПФ-5938-сон Фармони // <https://lex.uz/docs/4740345>
11. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 19 июндаги “Баркамол авлодни тарбиялашда оила институти ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг таълим муассасалари билан ўзаро ҳамкорлигини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 175-сон қарори // <https://lex.uz/docs/2022620>
12. Шарафутдинова Х.Г. Ўсмир психологияси: Диагностика. Психокоррекция. – Термиз, 2017. – 82 б.

THE INFLUENCE OF TOYS ON THE MENTAL DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN

Davronov Ulugbek Mirzadavlatovich

*Teacher at Military education faculty of
Fergana state university*

Abstract: *It is highlighted that both educators and parents should pay serious attention to the issue of toys, which are of great importance for their development in the lives of preschool children.*

Key word: *toy, lego, mosaic, board games, cut-out pictures, household, doll.*

Enter. In the 19th century, serious attention was paid to the study of the influence of toys on the child's mental development. The first research works in this direction were scientifically studied by the German pedagogue Froebel. In his research, Froebel says that it is necessary to develop the child's cognitive processes from the first days of his birth, and that the first toys of the child should be soft toys. Bright, soft balls of various colors that a child can hold in his hands tell about the positive effect on the child's psyche. About the different shapes made from clay by the child: "While playing with clay objects, they understand the relationships between them... these activities affect not only the child's thinking ability, but also his spiritual world. shows..." he says. At the end of the 19th century, according to the Russian pedagogue M. Manaseinova, the first game that a mother plays with her child should be cutting fabrics and bright colored objects.

About 100 years later, the American psychologist G.L. Landret spoke about the positive effect of clay on the child's personality; He believes that "it is a tool that removes anger, anger, and aggression."

A child's development cannot be imagined without toys. It is the toy that teaches the child to express his feelings, to study the environment, to enter into social relations, and to realize himself. Every child has a favorite toy. Compared to a toy given by adults wholeheartedly, a toy chosen by a child is considered to be his favorite, pleasant, and emotionally closer to him. A child needs a toy as much as a friend or colleague at work is necessary for adults. Every child should have such a toy that he can become a friend of the child, be able to appeal to him, punish him, show mercy, and protect him carefully. He can overcome his fear for this toy. For example, children who are afraid of the dark can be offered to enter and exit a dark

room with a toy puppy or bear. A child can punish a toy in the same way as an adult punishes it, fight it, throw it into a corner, and then take it back and sew its tail and ears. Children cannot have such a relationship with robot-transformers, Dandy, cars, Legos. Young boys and girls choose Barbie, a soft teddy bear, a kitten, a rabbit, and toys that are close to humans for "Friendship". It is necessary for a child to have a set of toys that can be emotionally perceived by him, expand his thinking, worldview, and imitate adults and fairy-tale characters. G.L. Lendret in his book "Play therapy is the art of treatment" tells what to pay attention to when choosing a toy: "A toy helps to develop a child's intelligence in all aspects, his feelings, self- helps him to understand himself, to control his behavior, to enter into mutual relations. But all toys are bought from the store. Toys made and sewn by parents with their own hands are closer and more valuable to the child.

Toys are divided into several types:

1. Lifelike toys - dolls, animal family, doll house, furniture, tableware, cars, boats, cash register, scale, telephone, medical and hairdressing tools, clock, washing machine, gas stove, television, blackboard, chalk, musical instruments, railway, etc.

2. Toys that help release aggression (anger) in a child - a set of soldiers, a rifle, a pistol, a sword, "pillows", wild animals, rubber toys, kegel, rope, hammer, and other tools.

3. Toys aimed at developing creative thinking and imagination - cubes, matryoshka, pyramid, loto, lego, mosaic, board games, cut-out pictures, handicrafts, sewing kit, scraps of fabric, colored papers, etc. .

The toy becomes the child's playing companion. The child likes the closest and most interesting toy out of everything around. This is not surprising. If we look at a child's play with a toy, during the game, the child brings any toy (doll, horse, bear) to life imaginatively, talks to it, and plays with it. If Mabodo doesn't have a toy, he can turn even a simple stick into something like a horse or a doll and play with great enthusiasm. Any toy tickles a child's emotions, satisfies his needs, uses his creative powers, and, consequently, creates new feelings, new interests and demands. In this respect, the role of the toy in the education of the child's personality is great.

Children's toys should not be decided based on what kind of toy adults like or not, but should be decided in terms of what kind of toy a child likes and needs. It is important to know what kind of toy a child needs at what age. Children need toys more than anything else. When giving toys to children, it is necessary to take into account their age, development level, ability, and at the same time, what they are most interested in.

Since the main needs of one-year-old children are the mother and her love, the toys given to them should be pleasant and soft. The best toy at this age is a toy that a child can chew on. The fact that the toys are mainly made of plastic, bright colors and sound helps the child's sensory development. It is useful to give a 1-year-old child pyramids with 3-4 sides, colored cubes in which plates of different sizes fit into each other. Acting with such toys not only increases a child's intelligence, but also creates a sense of joy and satisfaction in him. The child is happy that he can play with the toy like an adult. At this age, it is necessary to give a doll that does not fall.

A two-year-old child should be given a large colored ball, 7-8 pyramids, and soft toys. The child cannot put them to his mouth, but he sleeps with them easily. A large plastic car or box is important not only for the child to put his toys after playing, but also for forming habits of order and independence in the child. At this age, a child should have a place to play and store toys. Among the toys of a three-year-old child, you can give construction toys, Kinder-surprise, etc. As the child works together with adults and creates different forms from them, thinking operations such as analysis and synthesis are formed in the child. Children of this age demand a big bear and a big doll. They demand that lifelike toys be similar to the original. For example, a limousine must be black.

A small group of children are still married. due to their lack of experience, they will not be familiar with the external environment. They still need toys that teach them to distinguish the color and size of objects. Therefore, they should be given a doll, a soft toy, and various colored fabrics. They play with their dolls wrapped in different colored cloths. It is very important that the doll given to children is beautiful and unbreakable (they should be given more plastic or rubber dolls. They dress the doll, undress it, bathe it, etc.). Children of a small group do not care what material it is made of when washing dolls. Therefore, it is necessary to give them well-made dolls that do not break quickly. Delicate dolls can be given to a large group of children.

It is useful to give toys such as nesting boxes and pyramids of different colors to boys. It is not appropriate to give toy animals such as elephants, tigers, wolves, and giraffes to play with small groups of children. Because children of this age are not yet familiar with such wild and wild animals. It is advisable to give them toys that represent the images of familiar animals that they have observed in their daily lives and can observe. For example, horse, sheep, dog, cow, goat, cat.

Kindergarten children of middle and older age also like to play in groups when they play with toys. Because they are more interested in the activities of the closest people around them, such as their mother, father, teacher, and headmistress, rather

than some things like the children of a small group. Therefore, in their games, even in the games they play with toys, they imitate various activities of adults. Therefore, it is appropriate to give children of this age toys for meaningful role-playing games, household chores, and work tools. Imagination develops at this age. A pencil turns into a magic stick, leaves into money, and a pattern drawn on paper turns into a carpet for dolls. For example, when observing the game of 4-year-old children, Habiba put Legos in a bowl, mixed them with a spoon, made kasha, floated them on paper and fed them to her sister. Therefore, children of this age do not demand toys, but want to create toys with their own hands. 5-year-old children do not play with large toys. They come up with different games with a collection of animals, family dolls, soldiers. Such games show the development of the child's imagination and perception, the transition from concrete thinking to creative thinking, and enrich the child's emotional life.

Preparatory group children can build, make different airplanes, ships, cars from small pieces, various board games, folding robots, sounding, crying baby-dolls, sewing and knitting tools. they demand. They want to make something with their own hands and give it to someone as a gift. Therefore, it is necessary to satisfy any desire, need and interest of the child to make things. At this age, the toy magazine becomes secondary. Children are now more interested in school supplies. So, at this time, the child will no longer need the previous toys. But you should never throw the toys that the child has not played with in the garbage, or in front of the child. Because every toy is connected with a child's memory, feelings, worries and joys. It is better to give it to someone or to an after-school education organization. By school age, children can organize games even without toys.

In general, educators and parents should pay serious attention to the issue of toys, which are of great importance for their development in the life of preschool children.

REFERENCES:

1. Sodiqova Sh. A. "Maktabgacha pedagogika". T. Tafakkur bo'stoni, 2013
2. Kayumova. N "Maktabgacha pedagogika" T. TDPU ,2013.
3. Qodirova. F., va boshqalar. "Maktabgacha pedagogika".-T., "Ma'naviyat", 2013

ICHKI ISHLAR ORGANLARI FAOLIYATIDA AXBOROT-TAHLIL ISHINING AHAMIYATI

Ahmadaliyev Rashidxon Abdulpatto o'g'li

O'zbekiston respublikasi Ichki ishlar vazirligi akademiyasi "Tashkiliy-shtab faoliyati" mutaxassisligi, 3-o'quv kursi 328- guruh kursanti

Annotatsiya: *mazkur maqolada ichki ishlar organlari faoliyatida axborot-tahlil ishining ahamiyati haqida ilmiy izlanishlar olib borilgan.*

Kalit so'zlar: *faoliyat, jarayon, axborot, boshqaruv, davlat, tahlil, president.*

Mamlakatimizda olib borilayotgan chuqur islohotlar tahlili shuni korsatdiki, bugungi kunda shaxs, jamiyat va davlat xavfsizligini ta'minlashga bo'lgan ehtiyojning tobora kuchayib borayotgani davlat organlari, xususan, ichki ishlar organlari tizimini yanada takomillashtirish uchun mutlaqo yangicha yondashuv hamda mexanizmlarni joriy etilishini talab qilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga qilgan murojaatnomasida Prezident Administratsiyasiga davlat organlari faoliyatini samarali tashkil etishda strategik tahlil, rejalashtirish va prognoz tamoyillariga asoslangan uzoq muddatli davlat siyosati Konsepsiyasini ishlab chiqish vazifasi yuklatildi. Bunda davlat boshqaruvi idoralarida strategik tahlil va prognozashtirish tuzilmalarini tashkil etish lozimligi belgilab o'tildi. Belgilangan vazifalardan hamda rivojlangan mamlakatlar tajribasidan kelib chiqqan holda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 23-avgustdagi "Ichki ishlar organlarida boshqaruv, nazorat va shaxsiy tarkib bilan ishlashning samarali tizimini joriy etish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-3919-son qarorining qabul qilinishi ichki ishlar organlarining boshqaruv, tahliliy-huquqiy va prognozlash faoliyatini yanada takomillashtirishni yangi bosqichga ko'tarish hamda axborot tahlil faoliyatini ichki ishlar organlarida samarali qo'llash bo'yicha muhim va dolzarb huquqiy asos bo'lib xizmat qildi. Qarorga asosan O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Tashkiliy-inspektorlik va axborot-tahlil bosh boshqarmasi, Yuridik ta'minlash boshqarmasi, Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari bilan ishlash va ish yuritish boshqarmasi negizida Ichki ishlar vazirligining Tashkiliy departamenti tashkil etildi. Qarorga asosan Tashkiliy Departamentning asosiy vazifalari etib quyidagilar belgilandi:

respublikada kriminogen vaziyatni tizimli tahlil va prognoz qilish, undagi o'zgarishlarga o'z vaqtida munosabat bildirish, ichki ishlar organlari faoliyatini

jinoyatchilik holati va unga qarshi kurashish natijalarini o'rganish asosida rejalashtirish;

ichki ishlar organlari faoliyati samaradorligini tahlil qilish va baholash, ularni kompleks tekshirish va nazorat qilish, amaliy va uslubiy yordam ko'rsatish, shu jumladan ish natijadorligini oshirish yuzasidan takliflar ishlab chiqish;

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, Oliy Majlisi va Vazirlar Mahkamasining ichki ishlar organlari faoliyatini tashkil etish sohasidagi qarorlarini o'z vaqtida, bir xilda va to'liq bajarilishi ustidan ta'sirchan nazoratni amalga oshirish;

ichki ishlar organlarining huquqni qo'llash amaliyotida yagona huquqiy siyosat va nazoratni tashkil etish, huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlarni takomillashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqish;

ichki ishlar organlari tizimida maxfiylik tartibotiga so'zsiz rioya qilinishini ta'minlash, samarali ish yuritish va hujjatlar aylanishini hamda jismoniy va yuridik shaxslar bilan ishlash tizimini yo'lga qo'yish.

Departament respublikada sodir etilgan jinoyat va hodisalarni har tomonlama va tizimli tahlil qilish, shu jumladan jinoyat sodir etilishining sabablari va shartlarini aniqlash, shuningdek ularni bartaraf etish choralarini ko'rish, Ichki ishlar organlarning tezkor xizmat faoliyatini tashkil etish va muvofiqlashtirish, Ichki ishlar organlari tomonidan qonunchilikka so'zsiz rioya qilishni taminlash, Axborot –tahlil bo'limlarini kadrlar bilan ta'minlash va malakasini oshirishni tashkil etish, Ichki ishlar organlarining tashkiliy bo'linmalarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini ishlab chiqish, shu jumladan jinoyatlarning sabablari va shartlarini aniqlash, va ularni bartaraf etish, huquqbuzarliklar profilaktikasi va ularga qarshi kurashish bo'yicha chora-tadbirlar ko'rish; respublikada sodir etilgan jinoyatlar tergovining muammoli masalalari bo'yicha axborot-tahliliy ma'lumotlarni tayyorlash va tegishli takliflar kiritish bo'yicha rahbariyatga tegishli takliflar kiritish, ichki ishlar organlariga uslubiy va amaliy yordam ko'rsatish; shuningdek, Ichki ishlar organlarida nazorat va shaxsiy tarkib bilan ishlashni yanada takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish Departament oldiga qo'yilgan asosiy faoliyati hisoblanadi.

Ichki ishlar organlarining jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasidagi faoliyati samaradorligi, birinchi navbatda, mavjud tezkor vaziyatni har tomonlama tahlil qilish va uning asosida o'z vaqtida boshqaruv qarorlarini ishlab chiqishga qaratilgan. Ushbu maqsadlarga axborot-tahliliy ishlar xizmat qiladi, ularning mohiyati boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun zarur bo'lgan ko'p qirrali ma'lumotlarni olish va o'rganishdir

Ichki ishlar organlarining axborot-tahliliy faoliyatini ham mustaqil, ham o'zaro bogliq bo'lishi mumkin bo'lgan quyidagi tarkibiy qismlarga bo'lish kerak:

1) axborot faoliyati - boshqaruv ob'ekti to'g'risidagi ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash va saqlash;

2) tahliliy faoliyat - o'rganilayotgan boshqaruv ob'ektining sababiy munosabatlari, tendentsiyalari va qonuniyatlarini o'rnatish uchun fikrlash jarayoni;

3) axborot ta'minoti - bo'limning tezkor va xizmat vazifalarini bajarish uchun zarur bo'lgan axborotni qayta ishlashning avtomatlashtirilgan tizimlari, dasturiy-texnika tizimlari va dasturiy-texnik vositalari, shuningdek aloqa va ma'lumotlarni uzatish tizimlari majmui.

Ichki ishlar organlari xodimlari xizmat ko'rsatish hududida jamoat tartibini saqlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish borasidagi vazifalarning muvaffaqiyati ko'p jihatdan axborot-tahliliy faoliyat darajasiga bog'liq. Axborot-tahlil faoliyatining mazmuni ma'muriy hududda sodir bo'layotgan hodisa va jarayonlarning mohiyati va sabablarini hamda ularning kriminogen vaziyatning holati va xususiyatiga ta'sirini o'rganish va tahlil qilish, ichki ishlar organlarini tezkor vaziyat to'g'risida axborot bilan ta'minlashdan iborat va shu asosda salbiy omillarni bartaraf etish bo'yicha ishlarning asosiy yo'nalishlarini belgilash.

Ichki ishlar organlarining jinoyatchilikka qarshi kurashish va uning oldini olish borasidagi faoliyatining samarali bo'lishi: birinchidan, ichki ishlar organlarining axborot-tahliliy faoliyatini to'g'ri tashkil etishga, ikkinchidan, tahliliy faoliyat bilan bog'liq vazifalarning aniq belgilanishiga, uchinchidan, axborot-tahliliy faoliyatni tashkil etishga bog'liq.

Ichki ishlar organlari axborot-tahlil faoliyatini amalga oshirishda boshqa bo'limlar va jamoatchilik bilan axborot to'plashda samarali hamkorlikni yo'lga qo'yadi. Ta'kidlash joizki, ichki ishlar organlarining jamoat tartibini saqlash va fuqarolar xavfsizligini ta'minlash, jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklar profilaktikasi borasidagi axborot-tahliliy faoliyatini samarali tashkil etish va boshqarish murakkab jarayondir. Ichki ishlar organlarining axborot-tahliliy faoliyatini tashkil etishning murakkabligi:

birinchidan, mintaqadagi tezkor vaziyatni muntazam ko'rib chiqish va to'g'ri baholashda;

ikkinchidan, ushbu tadbirlarni o'z vaqtida va samarali rejalashtirishda;

uchinchidan, tadbirlarni amalga oshirishda operativ vaziyatga qarab taktik usullarni muntazam ravishda o'zgartirishda;

to'rtinchidan, ilmiy-texnikaviy yangiliklardan o'z vaqtida va samarali foydalanishda;

beshinchidan, axborot-tahlil faoliyatini tashkil etish va amalga oshirishning ilg'or tajribasini keng joriy etishda;

oltinchidan, ichki ishlar organlarining axborot-tahliliy faoliyatini ichki ishlar organlarining boshqa boshqarmalari va keng jamoatchilik bilan yaqin hamkorlikda tashkil etishda namoyon bo'ladi.

Ichki ishlar organlarining axborot tahliliy faoliyatini samarali tashkil etish, eng avvalo, olingan axborotning ishonchliligi, to'liqligi va yangiligiga bog'liq.

Axborotning ishonchliligi bu- ko'rilyotgan masala yuzasidan real holatga yoki u bo'yicha mavjud «quruq» faktlarga mosligi, ularning baholash, tahlil qilish hamda istiqbolni aniqlashdagi muvofiqligi, ya'ni mazkur mezonni haqqoniylik, to'g'rilik, muvofiqlik mezonini deb ham atash mumkin.

Axborotning to'liqligi- axborotning biror muammoni yetarli darajada keng yoritish (tahlil qilish) uchun mazmun, mohiyat va faktologik jihatdan yetarliligi.

Axborotning yangiligi- axborotning tadqiqot predmeti yuzasidan bilimlarimizni yangilab va oshirib borishdagi doimiy talablarga muvofiqligi. U yana axborotni ma'lum ob'ekt o'zida va atrofida yuz berayotgan o'zgarishlar hamda ularga munosabatni, avvallari yoritilmagan (tahlil qilinmagan) jihatlarini aks ettirishini ko'zda tutadi.

Shuning uchun ular birinchi navbatda profilaktika choralari yo'naltirilishi kerak bo'lgan ob'ektlar haqidagi barcha ma'lumotlarni aniqlab olishlari, to'plashlari va har tomonlama tahlil qilishlari talab etiladi.

Ichki ishlar organlari tizimiga kiruvchi deyarli barcha xizmatlar axborot-tahliliy ishlar bilan shug'ullanadi. Bundan tashqari, ayrim xizmatlarda (jinoyat qidiruvi va terrorizmga qarshi kurash, tergov, huquqbuzarliklar profilaktikasi, jazoni ijro etish va boshqa xizmatlar) bu maqsadda alohida bo'limlar (bo'limlar) mavjud. Ichki ishlar organlarida olib borilayotgan axborot-tahliliy ishlar yakunlangan voqealarni qayd etish bilan cheklanib qolmasligi va eng avvalo, huquqni muhofaza qilish sohasidagi oldini olish mumkin bo'lgan salbiy holatlarni o'z vaqtida aniqlashga va shu orqali Profilaktik chora-tadbirlarni qayta ko'rib chiqishga xizmat qilishi kerak.

Aytish joizki, Ichki ishlar organlarining axborot-tahliliy ishlarining bugungi holati haqida so'z borar ekan, tizimda axborotni to'plash, qayta ishlash, saqlash va himoya qilish borasidagi ishlar talablarga to'liq javob bermayotganini kuzatish mumkin. shuningdek, faoliyat hisobotlar bilan bog'liq. amalda ayrim ichki ishlar organlari sohaviy xizmatlari imkon qadar o'z hisobotini taqdim etishga, ish jarayonidagi salbiy holatlarni yashirishga, ayrim rahbarlar esa, ichki ishlar organlarining xodimlari tomonidan o'z ishini to'g'ri yo'lga qo'yishga harakat qilmoqda. Hisobot raqamlarini soxtalashtirish bu, albatta, tahlil sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi, natijada mavjud

kamchilik va muammolarni o'z vaqtida aniqlash ularni bartaraf etish choralari ko'rishga to'sqinlik qiladi, noto'g'ri boshqaruv qarorlari qabul qilinishiga olib keladi va faoliyat jarayonida malum bir muammolar yuzaga kelishiga sabab bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. <https://president.uz/oz/lists/view/3311>
2. <https://lex.uz/ru/docs/-3877315>
3. Ichki ishlar organlarida boshqaruv va axborot-tahlil faoliyati asoslari: Darslik / I. Ismailov, D.S.Muxamadaliev, E.U. Azizov;. – T: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2019.
4. Paramonov V.V.Axborot-tahliliy ish asoslari. Toshkent, Oliy maktab Strategik tahlil va prognozlash, 2002 yil.
5. Ismoilov I., Ziyodullaev M Z va boshqalar. Axborot-tahliliy faoliyat asoslari: Darslik. 2015

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНСТИТУТА СУДИМОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

Марданов Жасурбек Отабек Угли

*Магистр академии Правоохранительных органов при Генеральной
Прокуратуре Республики Узбекистан*

Аннотация: *Статья посвящена анализу современного состояния и перспектив совершенствования судебной системы в Республике Узбекистан. Исследуется нормативно-правовая база, организационная структура, гарантии независимости и неприкосновенности судей, а также доступ к правосудию и эффективность судебного процесса в Республике Узбекистане. Мы также сравнивает узбекский опыт с международными стандартами и лучшими практиками по совершенствованию судебной системы. В заключении мы формулируем основные выводы и рекомендации по улучшению судебно-правовой системы в Республике Узбекистан. Статья представляет интерес для специалистов в области права, политологии, социологии, а также для широкого круга читателей, заинтересованных в вопросах верховенства закона и прав человека.*

Ключевые слова: *совершенствование судебной системы, суд, перспективны, независимость, демократическое государство, правовая система.*

Введение. Судебная система является одним из важнейших элементов государственного строительства и обеспечения верховенства закона. Качество и эффективность судебной системы во многом определяют уровень защиты прав и свобод человека, доверие населения и бизнеса к государству, а также инвестиционную привлекательность страны. В Республике Узбекистан в последние годы проводятся масштабные реформы в сфере судебно-правовой системы, направленные на совершенствование законодательства, организации и деятельности судов, повышение квалификации и независимости судей, расширение доступа к правосудию и внедрение современных информационных технологий. Однако судебная система Республики Узбекистан сталкивается с рядом проблем и вызовов, которые требуют дальнейшего анализа и поиска оптимальных решений.

Совершенствование института судимости в Республике Узбекистан

С провозглашением независимости Узбекистан поставил своей целью построение демократического государства с социально ориентированной рыночной экономики и открытого гражданского общества. На этом пути сделано уже очень многое.

Прежде всего была принята Конституция Республики Узбекистан, заложившая правовой фундамент для достижения указанной цели. В Основном Законе нашей страны провозглашены приоритеты прав человека на государственных интересах, а также приняты общепризнанные нормы международного права. Особое внимание было уделено созданию структуры исполнительной власти, способной реализовать принимаемые законы, проводить реформы в различных сферах.

Успешно решена задача формирования целостной системы судебной власти, преобразования суда из органа, карающего и защищающего интересы только государства, в органа, обеспечивающий верховенство закона и защиту прав человека – созданы Конституционный суд, суды общей юрисдикцией, хозяйственные суды, приняты законы Республики Узбекистан “О прокуратуре”, “О судах”, Уголовный и Уголовно-процессуальный кодексы, Кодекс Республики Узбекистан об административной ответственности, законы Республики Узбекистан “Об обжаловании в суд действий и решений, нарушающих права и свободы граждан”, “О Конституционном суде Республики Узбекистан”, Гражданско-процессуальный, Хозяйственно-процессуальный, Гражданский, Трудовой, Семейный, Жилищный кодексы а также законы Республики Узбекистан “Об адвокатуре”, “О гарантии адвокатской деятельности и социальной защите адвокатов” и другие.

В короткие сроки была сформирована система органов национальной безопасности, обеспечившая надежную защиту суверенитета, конституционного строя, территориальную целостность, общественного порядка и противодействия угрозам международного терроризма, экстремизма и наркоагрессии.

В центре внимания постоянно находились также вопросы связанные с формированием и развитием гражданских общественных институтов. В стране активно функционируют Уполномоченный Олий Мажлиса Республики Узбекистан по правам человека (Омбудсмен), Национальный центр по правам человека и ряд других. Охрана прав и интересов личности семьи, повышение правовой культуры и правосознания населения были определены не только целью, но и важнейшим условием построения подлинно демократического, правового государства и гражданского общества.

Серьезное внимание уделялось формированию национальной экономики. Уже в первые годы независимости были заложены основы новой для нас рыночной экономики, запущен механизм рыночных экономических отношений, созданы институты рыночной инфраструктуры и конкурентная среда.

В стране была возрождена и получила приоритетное развитие частная собственность. Ей обеспечены надежные гарантии. Огромную роль в этом сыграли Гражданский кодекс, который развил частное право, утвердил в полном объеме право собственности, методы гражданско-правового регулирования, равенство субъектов экономических отношений, а также создание нового законодательства в области финансов, банковской системы, налогообложения. А Гражданский и Хозяйственно-процессуальные кодексы стали эффективным инструментом защиты чести и достоинства граждан, разрешения споров, возмещение морального и материального ущерба, обеспечения прав и законных интересов всех субъектов гражданско-правовых отношений.

На начальном этапе реформирования экономики и общества был разработан и реализован действенный механизм социальной защиты населения.

В те годы были найдены оптимальные пути в сфере межгосударственных политических и экономических отношений. Сегодня Узбекистан активно участвует в работе многих авторитетных международных организаций и ряда специализированных международных учреждений, внося значительный вклад в решение проблем обеспечения региональной безопасности.

В стране успешно реализуется Национальная программа подготовки кадров. Целенаправленная работа проводится по укреплению межнационального и межрегионального мира, усилению роли духовного и нравственного воспитания, повешению политических самосознания и правовой культуры населения. Одним словом, в этот важнейший в истории нашего народа период осуществлены фундаментальные преобразования, заложена основа нового независимого демократического государства. На такой достаточной прочной базе начался следующий закономерный этап развития – этап активного реформирования и модернизации страны. Первый Президент Республики Узбекистан Ислам Абдуганиевич Каримов определил важнейшие задачи этого этапа¹:

---

¹ Доклад Президента Ислама Каримова на совместном заседании Олий Мажлиса, Кабинета Министров, Аппарата Президента Республики Узбекистан, посвященном 16-й годовщине независимости Узбекистана

- дальнейшая демократизация и либерализация всех сторон политической и экономической жизни, государственного и общественного строительства;
- укрепление независимой судебной системы;
- защита прав и свобод человека;
- повышение политической и экономической активности граждан.

Ключевой программой задачей был определен последовательный и поэтапный переход от сильного государства к сильному гражданскому обществу. Эта программа служащая для нас моделью эволюционного развития страны, реализуется. Смысл и содержание заключаются, прежде всего, в том что по мере укрепления общественно-политического и социально-экономического потенциала, роста политико-правового уровня населения к пути к демократического обновления страны выдвигаются новые задачи по усилению роли граждан в управлении страной. Они включают в себя вопросы последовательного уменьшения роли государства и одновременно расширения полномочий органов самоуправления граждан – махалли, повышения роли политических и общественных институтов, негосударственных структур, выражающих и защищающих интересы различных слоев и групп населения. И что особенно важно – вопросы расширения участия граждан в формировании органов государственной власти в центре и на местах, осуществлявшие контроль над деятельностью последних².

Образование двухпалатного парламента значительно улучшило качество и обоснованность принимаемых законов создало эффективную систему сдержек и противовесов обеспечило сбалансированность общегосударственных и региональных интересов, значительно расширило масштабы участия населения в общественно-политической жизни страны.

Коренным образом была пересмотрена роль политических партий и институтов гражданского общества в принятии самых важных политических решений. Созданная за годы независимости и отвечающая международным стандартам многопартийности активизировала общественно-политическую деятельность партий, открыла новые возможности для дальнейшего повышения от роли, авторитета и статуса в обществе, эффективности работы и расширения их полномочий.

---

² Доклад Президента Ислама Каримова на совместном заседании Олий Мажлиса, Кабинета Министров, Аппарата Президента Республики Узбекистан, посвященном 16-й годовщине независимости Узбекистана

С принятием Закона “Об усилении роли политических партий в обновлении и дельнейшей демократизации государственного управления и модернизации страны” политические партии стали важнейшим инструментом повышения политической и общественной активности граждан, выражения воли и мнения населения. Реально осуществляется последовательная передача ряда функций от центральных органов местных органов власти, органам самоуправления граждан, прежде всего, в решении экономических и социальных вопросов. В Узбекистане реализуется концепция глубокого реформирования и либерализации судебно-правовой системы. Осуществлен комплекс мер по утверждению судебной власти как самостоятельной, независимой и сильной ветви государственной власти, выполняющей свои функции в интересах защиты прав и свобод граждан, конституционного строя³.

Важным шагом в реформировании судебной системы страны явилось принятие Закона “О судах” в новой редакции. Будучи итогом накопленного за годы независимости в судебно-правовой сфере опыта, он обеспечил условия для дальнейшей демократизации и совершенствования деятельности судов. С 1 января 2001 года осуществлена их специализации – созданы суды по гражданским и уголовным делам.

Огромное социальное и общественно-политическое значение имели меры по либерализации уголовных наказаний. Изменялась классификация преступлений, что явилось одной из составляющих нового подхода к уголовной политике. Это позволило расширить категорию преступлений, не представляющих большой общественной опасности, и состав деяний, подпадающих под категорию менее тяжких преступлений.

Значительно расширена возможность применения экономических санкций в виде штрафа по делам о преступлениях в сфере экономики, а также за другие преступления, последствия которых выражаются в причинении имущественного ущерба.

Из системы наказаний исключены конфискации имущества. Данный вид наказания часто применялся в советское время, когда наряду с преступником объектом наказания становились и невиновные члены его семьи.

Внедрен институт примирения, предусматривающий освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением, осуществляемым в случае признания вины лицом, совершившим преступление, не представляющее большую общественную опасность, а также при условии добровольного

---

³ Развитие парламентаризма - фактор демократии - международная конференция в Ташкенте, Национальное информационное агентство Узбекистана, Анна Иванова

желания потерпевшего участвовать в примирении и возмещения потерпевшему причиненного ущерба, что отражает национальные ценности узбекского народа.

Увеличено количество норм, не позволяющих суду назначить наказание в виде лишения свободы, если лицо, совершившее преступление, возместит ущерб в полном объеме.

Осуществляемые меры по либерализации уголовного наказания всецело соответствуют общепризнанным принципам и нормам международного права и положениям Конституции Республики Узбекистан.

В ходе судебно-правовых реформ введены дополнительные процессуальные гарантии защиты прав и свобод личности, охраняемых законом интересов лиц, участвующих в процессуальной деятельности, в какой бы области она ни одушевлялась, сделан решительный шаг к обеспечению состязательности процесса.

Внедрение института апелляции, реформ кассационного и надзорного порядка рассмотрения дел способствовали эффективному и оперативному устранению нарушений законности, допущенных на предварительном следствии и в судебном разбирательстве дел судом первой инстанции.

В апелляционном и кассационном производствах наиболее полно действует принцип состязательности, что реально обеспечивает равноправие участников процесса. С введением апелляционного порядка рассмотрения дел в суде у граждан появилась возможность выбирать способ защиты своих прав путем апелляционного либо кассационного обжалования судебных решений.

Еще одним важным шагом на пути германизации уголовной политики стал Закон Республики Узбекистан, предусматривающий отмену смертной казни.

Закон Республики Узбекистан о передаче санкции на заключение под стражу граждан от прокуратуры судам явился гарантией эффективной защиты прав и законных интересов лиц, подвергшихся уголовному преследованию, на досудебной стадии уголовного процесса. Указанная мера способствует усилению ответственности следователей и прокуроров при избрании меры пресечения в виде лишения свободы, повышению авторитета и независимости судебной власти, обеспечению надеждой защиты конституционного права человека на свободу.

За период работы двухпалатного парламента было принято более 200 законов, из которых не менее трети направлены на совершенствование законодательства в судебно-правовой сфере, в том числе на повышение эффективности правосудия, либерализацию наказаний, усиление роли

адвокатуры и других институтов гражданского общества в защите прав и свобод человека, улучшение исполнительного производства, расширение возможностей внесудебного урегулирования споров⁴.

Так, в целях дальнейшего повышения роли адвокатуры в деле защиты прав и свобод человека, обеспечения организационной самостоятельности адвокатуры, ее правового статуса, усиления гарантий независимости адвокатов при осуществлении своей деятельности был принят Закон “О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Узбекистан в связи с дальнейшим совершенствованием института адвокатуры”.

С целью укрепления судебно-исполнительской дисциплины и улучшения деятельности Судебного департамента принят Закон “О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Узбекистан в связи с совершенствованием исполнительного производства”, в котором закреплены положения об усилении взаимодействия судебных исполнителей с правоохранительными и регистрирующими органами, финансово-кредитными организациями. Законом усовершенствован механизм принудительного исполнения, установлен рыночный механизм оценки и реализации арестованного имущества со стороны независимых лицензионных оценщиков, бирж и торговых организаций, отобранных на основе конкурса, усилены меры ответственности, создана эффективная система предупреждения, выявления и пресечения правонарушений в сфере исполнения судебных решений⁵.

В заключение хочется подчеркнуть, что судебно-правовая реформа является неотъемлемой частью государственной политики построения демократического государства и от ее результатов зависит обеспечение прав и свобод каждого гражданина как главного субъекта правового государства.

Надо ещё отметить, что судебно-правовая реформа — это процесс длительный. Экономическое развитие страны, демократические преобразования, повышение правосознания граждан требуют дальнейшего углубления судебных реформ.

---

⁴ <https://podrobno.uz/cat/politic/Parlament>

⁵ Отчет о деятельности Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан в 2005-2009 годах

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Закон Республики Узбекистан “О прокуратуре” от 29 августа 2001 года.
2. Закон Республики Узбекистан “О судах” от 28.07.2021 года.
3. Уголовно-процессуальный кодекс от 01.04.1995 года.
4. Кодекс Республики Узбекистан “Об административной ответственности” от 01.04.1995 года.
5. Закон Республики Узбекистан “Об обжаловании в суд действий и решений, нарушающих права и свободы граждан”.
6. Закон Республики Узбекистан “О Конституционном суде Республики Узбекистан” от 27.04.2021 года.
7. Гражданско-процессуальный Кодекс Республики Узбекистан от 22.01.2018 года
8. Гражданский Кодекс Республики Узбекистан от 01.03.1997 года

ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ ТАШКИЛИЙ ВА ТАҲЛИЛИЙ ФАОЛИЯТИДА ҚЎЛЛАНИЛАЁТГАН АСОСИЙ ПРИНЦИПЛАРИ

Холдоров Асадбек Журабой ўғли

*ИИВ Академияси кундузги таълим “Ташкилий-штаб фаолияти ”
мутахассислиги 329-гуруҳ курсанти*

Аннотация: Ушбу мақолада тадқиқот мавзусининг долзарблиги, Ички ишлар органларидаги ички ишлар органларининг ташкилий ва таҳлилий фаолиятида қўлланилаётган асосий принципларининг ички ишлар органлари фаолиятидаги аҳамияти бўйича тушунчалар, ахборот-таҳлил ишининг бугунги кундаги ҳолати ва амалга оширишининг ўзига хос хусусиятлари. Бундан ташқари ахборот-таҳлил ишини ташиқил этиши доирасидаги нормаларнинг амалиёт таҳлили ҳамда ушбу фаолият доирасида юритиладиган ҳужжатлар, ушбу фаолиятдаги муаммо ва камчиликлар, шунингдек, айрим турдаги мавжуд муаммо ва камчиликларни бартараф этиши бўйича бир катор таклифлар. Ахборот-таҳлил ишининг бошқа хорижий давлатларнинг илғор хорижий тажрибаси ҳамда миллий қонунчилигимиздан фарқли ва ўхшаш томонлари, шунингдек, юқорида келтириб ўтилган жиҳатлари фойдаланган ҳолда ушбу фаолиятни такомиллаштириши йўналишлари ёритиб ўтилган.

Калит сўзлар: таҳлил, ахборот, статистика, принцип, ахборот-таҳлил иши, ахборот алмашинуви, ахборот-таҳлил ишида идоралараро ҳамкорлик

Аннотация: В данной статье раскрываются актуальность темы исследования, понятия о значении основных принципов информационно-аналитической работы в органах внутренних дел в деятельности органов внутренних дел, современном состоянии информационно-аналитической работы и особенности его реализации. Кроме того, оперативный анализ норм в рамках организации информационно-аналитической работы и документов, осуществляемых в рамках этой деятельности, выявлены проблемы и недостатки этой деятельности, а также некоторые существующие проблемы и ряд предложений по устранению недостатков. Выделены разные и схожие стороны информационно-аналитической работы других стран и разные и схожие аспекты из нашего национального законодательства, а также направления совершенствования этой деятельности с использованием вышеуказанных аспектов.

Ключевые слова: анализ, информация, статистика, тенденции, информационно-аналитическая работа, обмен информацией, межведомственное сотрудничество в информационно-аналитической работе.

Мустақиллик йилларида амалга оширилган ислохотлар суд-ҳуқуқ соҳасини демократлаштириш ва эркинлаштиришга, фуқароларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш борасидаги роли ва аҳамиятини оширишга замин яратди. Республикамизда олиб борилаётган жиноятчиликка қарши курашиш сиёсатида ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг ўрни ва роли сезиларли даражада ошди. Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг фаолият мазмуни бутунлай ўзгарди. «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашишнинг мутлақо янги тизими яратилди. Фақат жазолаш билан кўрқитиб, ҳуқуқбузарликларнинг оқибати билан курашиш эмас, балки ноқонуний ҳаракатлар содир этилишининг барвақт олдини олиш энг долзарб вазифага айланди»

Бугунги кунда мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотлар жараёнида Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар органларини янада халқчил тузилмага айлантириш жараёнида 2016 йил 16 сентябрдаги “Ички ишлар органлари тўғрисида” ги қонуни, 2018 йил 23 августдаги “Ички ишлар органлари бошқарув, назорат ва шахсий таркиб билан ишлашнинг самарали тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3919 сонли Қарори, 2017 йил 12 апрельдаги “Ички ишлар органлари фаолиятини янада такомиллаштиришга доир ташкилий чора-тадбирлари тўғрисида”ги Президент қарори натижасида Ички ишлар вазирлиги таркибида ахборот-тахлил фаолиятини янада такомиллаштириш мақсадида Ташкилий департамент ташкил қилинди, унинг таркибий тузилиши функция ва вазифалари, ҳуқуқий асослари айниқса, Ички ишлар вазирлиги Ташкилий департаментининг бошқарув ва ахборот-тахлил фаолияти замон талаблари даражасига жавоб берадиган даражада шакиллантирилди. Бу эса ўз навбатида ички ишлар органларини рўли ва мавқеини кўтариш, жиноятчиликка қарши кураш ва уни олдини олишда жамоатчилик ва аҳоли билан бўладиган алоқасини мустахкамлаш имконини берди.

Ички ишлар органларининг ташкилий ва таҳлилий фаолиятини самарали ташкил этиш, авваламбор, олинган ахборотларнинг тўлиқлигига, ишончлигига ва сифатига боғлиқдир. Шунинг учун улардан энг биринчи навбатда профилактик чора-тадбирлар йўналтирилиши керак бўлган объектлар ҳақида

барча маълумотларни аниқлаш, йиғиш ва ҳар томонлама чуқур таҳлил қилиш талаб қилинади.

Амалдаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар талабларига асосан, ички ишлар органларида ички ишлар органларининг ташкилий ва таҳлилий фаолиятидаги маълумотларни йиғиш, тизимлаштириш, таҳлил қилиш ҳамда маълумотлар манбааларини аниқлаш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

□□ ахборот-таҳлил маълумотлари рўйхатини тузиш ва тақдим этиш тартибини белгилаш;

□□ маълумотларни тўплаш мақсадида тегишли давлат бошқаруви ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳамда жамоат ташкилотлари билан алоқаларни ўрнатиш;

□□ келиб тушаётган маълумотларнинг аҳамияти, тўлиқлиги ва ишончлиги нуқтаи назаридан баҳолаш;

□□ маълумотлар мазмуни, йўналиши ва тегишлилиги бўйича тизимлаштириш ҳамда маълумотлар базасини шакллантириш.

Ички ишлар органларида бошқарув қарорларини қабул қилиш ва режалаштиришда қуйидаги маълумотлар йиғилади ва таҳлил қилинади:

□□ хизмат ҳудудида ижтимоий-иктисодий, демографик ва криминоген вазиятга оид статистик маълумотлар;

□□ ички ишлар органларининг куч ва воситалари, тезкор-қидирув фаолияти натижалари, тартиб-интизом ва қонунчиликка риоя этиш ҳолатига оид маълумотлар;

□□ ички ишлар ва бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларининг ахборот-таҳлил маълумотлари;

□□ суд-ҳуқуқ амалиётига оид маълумотлар;

□□ ички ишлар органлари фаолиятини текшириш ва назорат қилиш бўйича тузилган маълумотномалари;

□□ криминоген вазият ва жиноятчиликка қарши курашиш бўйича олиб борилган илмий тадқиқотлар, аҳолининг ички ишлар органлари фаолиятига бўлган муносабатига оид маълумотлар;

□□ жисмоний ва юридик шахсларнинг муурожаатлари.

Ички ишлар органларида тезкор-хизмат фаолияти ҳамда унинг натижасида криминоген вазиятга тасъир қилиш, жиноятчиликнинг ривожини камайтириш, шунингдек тезкор-хизмат фаолиятидаги камчилик ва муаммоларни аниқлаш ва бартараф этиш чораларини ишлаб чиқиш учун комплекс таҳлилидан фойдаланилади. Ички ишлар органларида комплекс таҳлил мазмунан хизмат ҳудудида тезкор вазият, тезкор-хизмат фаолияти натижалари, куч ва

воситалардан самарали фойдаланиш, таъсир кўрсатувчи ташқи омилларни таҳлил қилиш ва баҳолашга қаратилган бўлиб, криминоген вазиятни барқарорлаштириш бўйича ишларининг самарадорлигини ошириш мақсадида амалга оширилади.

— Ички ишлар органларининг бошқарув жараёнида ички ишлар органларининг ташкилий ва таҳлилий фаолиятини амалга оширишда комплекс таҳлилнинг жорий, даврий, истиқболли, навбатдан ташқари, муаммоли ва қиёсий каби шаклларидан фойдаланилади. Ички ишлар органининг мансабдор шахслари шахсий қабул давомида давлат органининг раҳбари қарорига кўра ҳамда мурожаат этувчининг ёзма розилиги билан махсус техника воситалари (аудио- ва видео ёзув, шунингдек фотосуратга олиш) қўлланилиши мумкин.

Бундан ташқари ички ишлар органларининг бошқарув жараёнида ҳудудлардаги тезкор вазият ва жиноятчиликка қарши курашиш ҳолатини таҳлил қилишда жиноятчилик даражаси, унинг умумий динамикаси ва энг кўп содир этилаётган жиноят турлари, жиноятчиликнинг таркибий тузилиши, ҳудудий тарқалганлиги ва алоҳида турдаги жиноий тажовузлар, латент жиноятлар, муайян аҳоли гуруҳларининг жиноий фаоллиги даражаси, вояга етмаганлар, аёллар, муқаддам жиноят содир этган ва доимий даромад манбаасига эга бўлмаган шахслар томонидан содир этилган жиноятлар, жиноятчиликнинг виктимологик жиҳатлари, уюшган ва иқтисодий жиноятлар, гиёҳванд воситалари ва қуролларнинг ноқонуний муомиласи билан боғлиқ жиноятлар, жамоат жойларида криминоген вазият, жазони ижро этиш муассасаларида содир этиладиган жиноятлар, йўл ҳаракати хавфсизлиги ва ёнғин хавфсизлиги ҳолатига алоҳида эътибор қаратилади.

Ушбу мақолада ички ишлар органларининг ташкилий ва таҳлилий фаолияти асосий принципларига бағишланган илмий тадқиқоти натижалари унда таҳлил этилган масалаларнинг хусусиятидан келиб чиққан ҳолда илмий назарий хулосалар, қонунчиликни такомиллаштириш бўйича таклифлар ва ваколатли органларнинг жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш фаолияти самарадорлигини ошириш бўйича бир қанча таклифлар келириб ўтилган.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2017. – 76 б.
2. Ўзбекистон Республикаси Кодекслари. Расмий нашр. – Тошкент: Адолат, 2017. – 1056 б.
3. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Т., «Ўзбекистон», 2016. – 56 б.
4. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. – Т., «Ўзбекистон», 2017. – 48 б.
5. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги – инсон мафаатларини таъминлашнинг муҳим омилидир. – Халқ сўзи. – Т., 2017. – 8 янв.
6. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қаттиқ тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак / Ш.М.Мирзаев; – Тошкент: «Ўзбекистон» НМИУ, 2017.
7. Мирзиёев Ш.М. Инсон манфаатларини таъминлаш учун аввало унинг ҳуқуқ ва эркинликлари, осуда ва фаровон ҳаёти ҳимоя қилинмоғи керак Халқ сўзи. – Т., 2017. – 10 фев.
8. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олийжаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Тошкент: «Ўзбекистон» НМИУ, 2017.
9. “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги ЎРҚ-407 сонли қонуни
10. Ichki ishlar organlarining jamoat tartibini saqlash va xavfsizlikni ta'minlashdagi faoliyati: Darslik / I. Ismoilov, M.Z. Ziedullaev, F.N. Shukurov va boshqalar – Т.: O'zbekiston Respublikasi IIV, 2019 y.
11. Hobbs T. Sochlar. 2. M., 1991. 96–97-betlar.
12. Qarang: Belskiy K.S. Politsiya huquqi: ma'ruzalar. kurs / Ed. O'RTA. Kurakina. M.: Biznes va xizmat, 2004. 23-bet.
13. Gumplovich L. Davlat haqidagi umumiy ta'limot. Sankt-Peterburg, 1910. S. 36.
14. Gradovskiy A. Umumiy davlat huquqi kursi: Ma'ruzalar. Sankt-Peterburg, 1879–1880 yillar. S. 1.
15. Korkunov N.M. Rossiya davlat qonuni. T. 1. P. 27.
16. Yatsenko S.S. Jamoat tartibini huquqiy himoya qilish. Kiev, 19786. S. 10.
17. Xorijiy davlatlarning ma'muriy huquqi: Darslik / Ed. A. N. Kozyrin va M. A. Shtatina. M.: Iskra, 2003. B. 307.

18. Lazarev V.V., Popov L.L., Rozin L.M. Jamoat tartibini ta'minlashning huquqiy asoslari. M., 1967 yil.

19. Kondrashov B.P. Jamoat xavfsizligi va uni ta'minlashning ma'muriy-huquqiy vositalari. M., 1998. B. 16. Pedagogika fanlari sohasidagi akademik tadqiqotlar 3-JIM | 1-son | 2022 ISSN: 2181-1385 Scientific Journal Impact Factor (SJIF): 5.723 Xalqaro tadqiqot jurnallarining ma'lumot indeksi - CiteFactor: 0.89 DOI: 10.24412/2181-1385-20262-18.Uzbekistan Scientific Journal Impact Factor (SJIF) , O'zbekiston 815 www.ares.uz

20. Korjanskiy N.I. Jinoiy huquqiy himoyaning ob'ekti va predmeti. M., 1980. B. 15.

21. Masalan, qarang: Davlat va huquq nazariyasi / Ed. A.I. Denisova. M., 1972. S. 478–479.

22. Qarang: Seregin A.V. Sovet jamoat tartibi va uni mustahkamlashning ma'muriy-huquqiy vositalari. M., 1978. B. 25.

23. Masalan, qarang: Eropkin M.I. Jamoat xavfsizligi sohasida boshqaruv. M., 1965. B. 11; Solovey Yu.P. Rossiya Federatsiyasida politsiya faoliyatini huquqiy tartibga solish. Omsk, Rossiya Federatsiyasi Ichki ishlar vazirligining Oliy boshqaruv maktabi, 1993. 127-131-betlar.

24. Huquqbuzarliklar uchun fuqarolarning ma'muriy javobgarligi / Ed. D. N. Baxrxa. Perm, 1978. S. 40.

25. Seregin A.V. Uzoq. ochiq . 3–15-betlar.

26. Eropkin M.I. Jamoat tartibining mohiyati va mazmuni // SSSR Ichki ishlar vazirligining Butunrossiya ilmiy tadqiqot instituti materiallari. M., 1984. B. 3–15.

27. Kuznetsova N.F. Jamoat tartibini buzganlik uchun jinoiy javobgarlik. M., 1963. B. 3.

28. Kafarov T.M., Musaev Ch.T. Jamoat maydoniga tajovuzlarga qarshi kurash. Boku, 1983. S. 23.

29. Muramets O.F., Shamba T.M. Sotsialistik jamiyat taraqqiyotida qonun va tartib. M., 1979. B. 15.

30. Veremeenko I.I. Jamoat tartibini muhofaza qilish sohasida ma'muriy-huquqiy tartibga solish mexanizmi. 1-qism: Mavzu va tushuncha. M., 1981. B. 9.

31. Manoxin V.M., Adushkin Yu.S., Bagishayev Z.A. Rossiya ma'muriy huquqi: darslik. M.: Yurist, 1996. B. 416

ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С ИЗГОТОВЛЕНИЕМ, ХРАНЕНИЕМ, РАСПРОСТРАНЕНИЕМ ИЛИ ДЕМОНСТРАЦИЕЙ МАТЕРИАЛОВ, УГРОЖАЮЩИХ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ИЛИ ОБЩЕСТВЕННОМУ ПОРЯДКУ

Мадреимов Атабек Рахметович

*Академия МВД дневная форма обучения «Следственная деятельность»
образование по специальности курсант 331-й группы получает*

Абстрактный: *В данной статье раскрывается понятие «общественный порядок», его объект и сфера применения. Также были научно проанализированы результаты исследований, проведенных в этом направлении. По содержанию деятельность по охране общественного порядка проявляется в контроле за соблюдением людьми требований законов и моральных норм на улицах и в общественных местах и охватывает многие социальные, политические, духовные, культурные, экономические, природные и других направлениях, даны научно обоснованные мнения и комментарии. На основе анализа констатируется отсутствие единого подхода к пониманию понятия «общественный порядок», что может в некоторой степени усложнить практику правоприменения. Исследование показывает, что существуют разные научные подходы к определению понятия «общественный порядок».*

Ключевые слова: *общественная безопасность, общественный порядок, административно-правовое регулирование, стихийные бедствия, безопасность охраняемых объектов и имущества, чрезвычайные ситуации, безопасность, деятельность, государственный орган, законодательство.*

Abstract: *This article describes the concept of "public order", its object and scope. Also, the results of the research conducted in this regard were scientifically analyzed. According to the content of the public order activity, it is manifested in the control of people's compliance with the requirements of laws and moral norms in the streets and public places, and this activity covers many social, political, spiritual, cultural, economic, natural and other directions, and scientifically based opinion and comments are given. Based on the analysis, it is stated that there is no single approach to understanding the concept of "public order", which can complicate the practice of law enforcement to some extent. The study shows that there are different scientific approaches to defining the concept of "public order".*

Key words: *public safety, public order, administrative and legal regulation, natural disasters, safety of protected objects and properties, emergency situations, safety, activity, state body, legislation.*

В результате масштабных реформ, проведенных в годы независимости, в нашей республике сформировалась уникальная система, которая борется с преступлениями на улицах и в общественных местах и обеспечивает их профилактику. Обеспечение общественного порядка и безопасности в стране и ее административно-территориальных единицах в первую очередь служит предотвращению нарушений, в том числе преступлений. Кроме того, обеспечивается ответственность за совершенные преступления, осуществляется сбор информации, позволяющей выявить преступления, устанавливаются личности, даже раскрываются отдельные преступные деяния с участием сил, осуществляющих эту деятельность, а также неотвратимость ответственности для тех, кто ее совершил, обеспечено. Известно, что любая деятельность опирается на систему понятий. Детальное изучение деятельности по охране общественного порядка и обеспечению общественной безопасности требует, прежде всего, понимания значения понятия «общественный порядок». Результаты анализа показывают, что понятие «общественный порядок» не определено ни в одном нормативно-правовом документе. В связи с этим в некоторых исследованиях утверждается, что «Общественный порядок – это общественная безопасность, создание условий для нормальной деятельности, труда и отдыха физических и юридических лиц, уважения чести, достоинства и общечеловеческих ценностей, созданные в общественных местах на основе правовых норм». и социально-этические нормы. Они определяются как система общественных отношений, которая возникает и развивается.

В нынешнюю эпоху любой человек делает что-то, касающееся его непосредственно, в связи с обществом. То есть Джамаат относится к большинству и подразумевает народ. Человек, совершающий общественно опасное поведение, высоко оценивается в силу того, что он создает общественную опасность не одному, а нескольким людям. Кроме того, эти действия, то есть производство, хранение, распространение или демонстрация материалов, угрожающих общественной безопасности или общественному порядку, по самой своей природе могут вызвать общественные беспорядки. Уголовную ответственность по статье 244 УК несут только организаторы и участники массовых беспорядков, если они непосредственно совершают массовые убийства, вандализм, поджоги и другие подобные действия или

оказывают вооруженное сопротивление властям, но если они не осуществляются совместно с массовыми убийствами, разрушения, поджоги и другие подобные действия, такие действия не могут быть квалифицированы как массовые беспорядки, а при наличии соответствующих обстоятельств подлежат ответственности по статье 277 УК. Также если участники массовых беспорядков совершают кражи, грабежи, разбойные нападения и другие преступления, составляющие отдельное преступление, оно характеризуется комплексом преступлений. Если говорится о применении силы в отношении человека, то под этим следует понимать причинение вреда телу потерпевшего и любые другие действия, ограничивающие его свободу и препятствующие осуществлению его законных прав. Под оружием, применяемым в ходе общественных беспорядков, следует понимать огнестрельное, холодное оружие или иные устройства, специально подготовленные или приспособленные для причинения физического вреда человеку и лишения его жизни. В качестве оружия также можно использовать металлические цепи, разрезанные трубы, арматуру и т.п. Активное участие в общественных беспорядках может выражаться непосредственно в истреблениях, поджогах, разрушениях и т.п.

Лица, не совершавшие никаких преступных деяний, но находившиеся в толпе во время массовых беспорядков, не несут уголовной ответственности, но могут быть привлечены к ответственности по статье 201 Кодекса об административной ответственности за нарушение порядка организации и проведения собраний, митингов, уличных марши или демонстрации.

При привлечении к ответственности лиц, совершивших преступления, открыто призывающих к неконституционному изменению действующего государственного строя, узурпации власти или смещению законно избранных или назначенных представителей власти, либо нарушению территориальной целостности Республики Узбекистан в неконституционном порядке, - а также распространение таких материалов, если факты установлены, требуется возбуждение уголовного дела.

Объектом преступления производства, хранения, распространения или демонстрации материалов, угрожающих общественной безопасности или общественному порядку, является именно общественный порядок и общественная безопасность.

Преступление может быть объективно совершено двумя способами:

- подготовка материалов, основанных на идеях религиозного экстремизма, сепаратизма и фанатизма, призывающих к вторжению или насильственному

перемещению граждан, либо направленных на создание паники среди населения;

- хранение их в целях распространения.

Под подготовкой материалов, угрожающих общественной безопасности и общественному порядку, подразумевается создание такой информации в любой форме.

Под материалами следует понимать листовки, плакаты, видеокассеты и т.п.

Подготовка материалов, угрожающих общественной безопасности и общественному порядку, считается завершенной с момента подготовки одного из них, независимо от того, распространяется ли такая информация или хранится с целью распространения.

Объективная сторона части 2 рецензируемой статьи состоит в следующем:

- распространение информации и материалов, связанных с идеями религиозного экстремизма, сепаратизма и фанатизма в любой форме;
- призывы к истреблению или насильственному перемещению граждан, либо к разжиганию паники среди населения;
- использование религии в целях нарушения согласия граждан, распространения клеветнических и дестабилизирующих фикций;
- проявляется в совершении иных действий, направленных против установленных в обществе правил поведения и безопасности общества.

Распространение указанных материалов подразумевает их вывешивание, публикацию в средствах массовой информации, выступление перед аудиторией, на телевидении, радио, расклеивание листовок, разбрасывание их по домам, то есть доведение указанных сведений до одного лица в устной или устной форме. письмо.

Дезинформация определяется как распространение информации, которая не соответствует действительности, которая уже является ложной.

Под дестабилизирующими измышлениями следует понимать информацию и ложные доказательства, которые могут привести к нарушению общественного порядка, временной остановке работы предприятий, учреждений и организаций, вызвать чувство страха и недоверия.

Преступление, предусмотренное частью 2 статьи 244 УК, считается оконченным с момента распространения указанных сведений или материалов независимо от наступивших последствий.

С субъективной стороны преступление совершено с правильным намерением.

Распространение информации и материалов в любой форме с целью религиозного экстремизма, сепаратизма и фанатизма, призывов к истреблению или насильственному переселению граждан либо созданию паники среди населения, а также нарушению гражданского согласия является необходимым признаком преступления.

Подготовка или распространение материалов, угрожающих общественной безопасности и общественному порядку, если они:

- а) по предварительному сговору или группой лиц;
- б) с использованием служебного положения;
- в) когда оно совершено с использованием финансовой или иной материальной поддержки, полученной от религиозных организаций, а также иностранных государств, организаций и граждан, такие случаи имеют место.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Деятельность органов внутренних дел по поддержанию общественного порядка и обеспечению безопасности: Учебник / И. Исмаилов, М.З. Зиедуллаев, Ф.Н. Шукуров и др. - Т.: МВД Республики Узбекистан, 2019.
2. Хоббс Т. Волосы. 2. М., 1991. С. 96–97.
3. См. : Бельский К.С. Полицейское право: Лекции . курс / Под ред. СРЕДНИЙ. Куракина. М.: Дело и сервис, 2004. С. 23.
4. Гумплович Л. Общее учение о государстве. СПб ., 1910. С. 36.
5. Градовский А. Курс общего государственного права: Лекции. СПб ., 1879–1880. С. 1.
6. Коркунов Н.М. Русское государственное право. Т. 1. С. 27.
7. Яценко С.С. Правовая охрана общественного порядка. Киев, 19786. С. 10.
8. Административное право зарубежных стран: Учебник / Под ред. А. Н. Козырина и М. А. Шатиной . М.: Искра , 2003. С. 307.
9. Лазарев В.В., Попов Л.Л., Розин Л.М. Правовые основы обеспечения общественного ряда. М., 1967.
10. Кондрашов Б.П. Общественная безопасность и административно-правовые средства ее обеспечения. М. , 1998. С. 16. Академические исследования в области педагогических наук ТОМ 3 | ВЫПУСК 1 | 2022 ISSN: 2181-1385 Импакт-фактор научного журнала (SJIF): 5,723 Справочное индексирование международных исследовательских журналов - CiteFactor : 0,89 DOI: 10.24412/2181-1385-2022-1-806-815 Google Scholar Научная библиотека Узбекистана Академические исследования, Узбекистан 815 www.ares.uz
11. Коржанский Н.И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. М., 1980. С. 15.
12. См. , например: Теория государства и права / Под ред. А.И. Денисова. М., 1972. С. 478–479.
13. См. : Серегин А.В. Советский общественный порядок и административно-правовые средства его укрепления. М., 1978. С. 25.
14. См. , например: Еропкин М.И. Управление в области охраны общественного ряда. М., 1965. С. 11; Соловей Ю.П. Правовое регулирование деятельности милиции в Российской Федерации. Омск, ВШМ МВД РФ, 1993. С. 127–131.
15. Административная ответственность граждан за правонарушения / Под ред. Д. Н. Бахраха . Пермь, 1978. С. 40.

16. Серегин А.В. Узак . открыто . С. 3–15.
17. Еропкин М.И. Сущность и содержание общественного порядка // Труды ВНИИ МВД СССР. М., 1984. С. 3–15.
18. Кузнецова Н.Ф. Уголовная ответственность за нарушение общественного порядка. М., 1963. С. 3.
19. Кафаров Т.М., Мусаев Ч.Т. Борьба с посягательствами на общественный рядок. Баку, 1983. С. 23.
20. Мурамец О.Ф., Шамба Т.М. Правопорядок в развитии социалистического общества. М., 1979. С. 15.
21. Веремеенко И.И. Механизм административно-правового регулирования в сфере охраны общественного порядка. Ч. 1: Предмет и понимание. М., 1981. С. 9.
22. Манохин В.М., Адушкин Ю.С., Багишаев З.А. Российское административное право: Учебник. М.: Юристъ , 1996. С. 416

АСПЕКТЫ ОСОБОГО ЗНАЧЕНИЯ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА И БЕЗОПАСНОСТИ

Мадреимов Атабек Рахметович

*Ежедневная форма обучения Академии МВД "Следственная деятельность"
образование по специальности Курсант получил 331-ю группу*

Аннотация: *В данной статье очень важную роль играет теоретический анализ понятия и сущности общественной безопасности, раскрывающий ее содержание. На основе анализа установлено, что не существует единого подхода к пониманию понятия «общественная безопасность», что может в определенной степени усложнить практику правоприменения. Также особое значение придается расследованию преступлений, направленных против деятельности по обеспечению общественного порядка и безопасности, а также работы и заслуживающие внимания аспекты, которые должны осуществляться в ней. Исследование показывает, что существуют разные научные подходы к определению понятия «общественная безопасность». В заключении показано, что общественная безопасность – это достаточное состояние защиты общественных отношений, направленное на обеспечение беспрепятственной реализации жизненно важных интересов личности, общества и государства, предотвращение и устранение рисков, потенциальных и реальных угроз их существованию, специально уполномоченных государством. органов, общественных организаций и достигается в результате деятельности граждан.*

Ключевые слова: *общественная безопасность, уголовный процесс, следственные и процессуальные действия, информация, технические средства, правосудие, общественный порядок, административно-правовое регулирование, стихийные бедствия, чрезвычайные ситуации, безопасность, деятельность, государственный орган, законодательство.*

Annotation: *In this article, a theoretical analysis of the concept and nature of public safety, revealing its content, plays a very important role. Based on the analysis, it was found that there is no single approach to understanding the concept of "public security", which can complicate the practice of law enforcement to a certain extent. Also, special importance is attached to the investigation of crimes directed against the activity of ensuring public order and security, and the work and noteworthy aspects that should be carried out in it. The study shows that there are*

different scientific approaches to defining the concept of "public safety". The conclusion shows that public security is a sufficient state of protection of public relations aimed at ensuring the unhindered realization of the vital interests of the individual, society and the state, preventing and eliminating risks, potential and real threats to their existence, specially authorized state bodies, non-governmental organizations and is achieved as a result of the activities of citizens.

Key words: *public safety, criminal process, investigation and procedural actions, information, technical means, justice, public order, administrative-legal regulation, natural disasters, emergency situations, security, activity, state body, legislation.*

В рамках реализуемых в нашей стране масштабных реформ особое внимание уделяется обеспечению мирной и мирной жизни населения, формированию культуры законопослушности и общественной безопасности в нашем обществе. В частности, были внедрены совершенно новые механизмы и процедуры организации работы в направлении общественной безопасности на основе принципа «служения интересам народа», налажено взаимное целенаправленное сотрудничество государственных органов с общественными структурами. В то же время различные опасности и конфликты, обостряющиеся в мире, угрозы миру и спокойствию страны, пандемии, природные и техногенные катастрофы, ставят задачу дальнейшего совершенствования их деятельности на основе приоритетной идеи «Все усилия ради человеческого достоинства». Поддержание мира и спокойствия в нашей стране, поддержание общественного порядка, защита прав и свобод граждан является главным условием развития, и одним из важных факторов обеспечения благополучия населения. В связи с этим в нашей стране реализуются системные меры по совершенствованию общественной безопасности и уголовно-процессуального законодательства. В частности, проводится эффективная работа, направленная на предупреждение преступности и бескомпромиссную борьбу с ней, поддержание общественного порядка, предупреждение правонарушений и внедрение совершенно новых механизмов борьбы с преступностью. Сегодня часто критикуют за то, что государство, как ведущий субъект общественной безопасности, защищает нечто абстрактное и неточное. Однако эксперты и специалисты объясняют это недостаточными научными исследованиями по данному вопросу. Большая часть исследований проведена в рамках анализа правовых и организационных основ деятельности органов внутренних дел по обеспечению общественной безопасности, в которых понятие «общественная безопасность» рассматривалось в рамках широких правовых норм. С понятием «общественная

безопасность» в «Концепции общественной безопасности Республики Узбекистан», утвержденной Указом Президента Республики Узбекистан от 29 ноября 2021 года ПФ27, научное обоснование и современное формирование, а также демаркация с другими подобными правовыми явлениями и установлением определенных связей для исследовательской деятельности имеет большое значение как для права, так и для исполнительной практики. Следует отметить, что в условиях перехода страны к принципиально новой концепции безопасности теоретическое исследование данного вопроса приобретает новое теоретическое и практическое значение. Это связано, прежде всего, со значительными изменениями во внутренних и внешних условиях развития нашего общества и всей страны. Важность обеспечения общественной безопасности заключается в том, что данное юридическое мероприятие фокусируется на сложных событиях в государстве. Существует мнение, что обеспечение национальной безопасности, в частности общественной, является в определенном смысле условием и одновременно целью реформирования страны. Необходимо обратить внимание на ряд трудностей определения понятия «общественная безопасность», обладающего всеми необходимыми признаками сложного правового явления с точки зрения общего восприятия. В то же время «общественная безопасность», отражающая сложные социальные процессы и события, имеет объективно ясную историческую (а значит, динамическую) природу и тесно связана со всеми формами и направлениями взаимодействия в системе «природа – человек – общество». В частности, принятие Указа Президента Республики Узбекистан от 29 ноября 2021 года «Об утверждении Концепции общественной безопасности Республики Узбекистан и мер по ее реализации» стало логическим продолжением системных мер, направленных на обеспечение общественной безопасности. В этой концепции предупреждение преступности и бескомпромиссная борьба с ней, поддержание общественного порядка, обеспечение мира и спокойствия населения, организация работы в направлении законности и общественной безопасности среди граждан на основе принципа определены «служение интересам народа», главной целью которого является заявление Уважаемого Президента. Иными словами, задача дальнейшего совершенствования поставлена на основе приоритетной идеи «Все наши усилия – во имя человеческого достоинства». . Сегодня в общественных местах, преимущественно в местах массового скопления граждан, время требует широкого использования средств видеонаблюдения, которые важны для защиты прав и свобод граждан и обеспечения общественной безопасности.

Потому что развитие общественных отношений, регулярный прирост населения, рост потребительского рынка становятся важными в борьбе с преступностью и предупреждении преступлений.

Согласно статье 352 УК производство для опознания, осмотр доказательств на месте происшествия, осмотр, дача показаний, эксгумация трупа, дознание или следственный эксперимент, выемка и обыск, личный досмотр, взятие проб для экспертизы - почтово-телеграфные отправления Установлено, что процедуры осмотра и выемки, содержания под стражей до возбуждения уголовного дела, регистрации имущества с участием беспристрастных лиц должны быть завершены. Проведение данных следственных действий по фактам преступлений против общественного порядка и безопасности считается удобным и полезным с использованием современных информационно-коммуникационных технологий, как для органа дознания и следственного органа, так и для гражданина, обратившегося в органы внутренних дел. В настоящее время современные информационные технологии активно используются в различных аспектах нашей повседневной жизни. Например, эти процессы можно увидеть на опыте зарубежных стран. Большое внимание уделяется использованию электронных доказательств в уголовном судопроизводстве в России и зарубежных странах. В последние годы в уголовно-процессуальном законодательстве Российской Федерации существенно сузилась сфера деятельности, осуществляемой с обязательным участием беспристрастных лиц. Такое участие рассматривается по усмотрению следователя, а в случае неучастия беспристрастных лиц ход и результаты расследования фиксируются с использованием технических средств, точнее, посредством видеозаписи. Теоретический анализ понятия и сущности общественной безопасности, раскрытие ее содержания играет очень важную роль. На основе анализа установлено, что единого подхода к пониманию понятия «общественная безопасность» не существует, что может в некоторой степени усложнить практику правоприменения. Исследование показывает, что существуют разные научные подходы к определению понятия «общественная безопасность». В заключении показано, что общественная безопасность – это достаточное состояние защиты общественных отношений, направленное на обеспечение беспрепятственной реализации жизненно важных интересов личности, общества и государства, предотвращение и устранение рисков, потенциальных и реальных угроз их существованию, специально уполномоченных государством. органов, общественных организаций и достигается в результате деятельности граждан.

ИСПОЛЬЗОВАЛ ЛИТЕРАТУРА:

1. Узбекистан Республика Конституция . – Т.: Узбекистан , 2017. – 76 с.
2. Узбекистан Республика Кодекслари . Папа, улыбка публикация _ – Шкент : А долат , 2017. – 1056 с.
3. Мипзиёев Ш.М. Эпкин и счастливый , демократичный Узбекистан состояние в звуковом сигнале хлопать мы будем – Т., « Узбекистан », 2016. – 56 с.
4. Мипзиёев Ш.М. Закон приоритет и персона интерес положение - пара встреча и люди процветания речь _ – Т., « Узбекистан », 2017. – 48 с.
5. Мипзиёев Ш.М. Закон в приоритете человек преимущества обеспечения важный фактор _ - Люди слово _ – Т., 2017. – 8 января.
6. Мипзиёев Ш.М. Критический анализ , жесткий таптиб-дисциплина и личный Отзывчивость — это таблетка звуковой сигнал пахбап деятельности дневник правило быть отруби / Ш.М.Мипзаев ; - Ташкент : НМИУ « Узбекистан », 2017.
7. Мипзиёев Ш.М. Мужчина интерес предоставлять для прежде всего его право _ _ и Эпкинликлари , спокойно и удачи жизнь защита нужно сделать отруби Люди слово _ – Т., 2017. – 10 февраля.
8. Мипзиёев Ш.М. Большой наше будущее карта и Ваше высочество наши люди с до звукового сигнала мы счастливы -Тошкент : НМИУ « Узбекистан » , 2017.
9. Внутренний _ дела органы вкл » g i ORQ-407 нет закон
10. Внутренний дела тела общественный заказ хранилище и безопасность в обеспечении деятельность : Учебник / Исмаилов И. , Зиедуллаев М.З. , Шукуров Ф.Н. и другие - Т.: Узбекистан МВД Республики , 2019.
11. Хоббс Т. Волосы . 2. М., 1991. С. 96–97.
12. См. : Бельский К.С. Полиция. правильно : лекции . курс / Под ред. СЕРЕДИНА . Куракина . М.: Бизнес и служба , 2004. 23 страницы.
13. Гумплович Л. Давлат о общий доктрина . СПб . , 1910. С. 36.
14. Градовский А. Генерал состояние право Курс : Лекции . Санкт- Петербург , 1879-1880 . С. 1.
15. Коркунов Н.М. Россия состояние закон _ Т. 1. С. 27.
16. Церковь Яценко СС заказ юридический защита делать _ Киев, 19786. С.
17. Иностранный государств административный справа : Учебник / Под ред. А. Н. Козырин и М.А. Сталина . М.: Искра , 2003. С. 307.

18. Лазарев В.В., Попов Л.Л., Розин Л.М. Публикация заказ обеспечения юридический основы . М., 1967 .

19. Кондрашов Б.П. Сообщество безопасность и ему обеспечения административно-правовая инструменты . М., 1998. Б. 16. Педагогика. науки в поле академический исследования ТОМ 3 | Выпуск 1 | ISSN 2022: 2181-1385 Импакт-фактор научного журнала (SJIF): 5,723 Международный исследовать журналов информация индекс - CiteFactor : 0,89 DOI: 10.24412/2181-1385-20262-18.Uzbekistan Scientific Journal Impact Factor (SJIF), Узбекистан 815 www.ares.uz

20. Коржанский Н.И. Криминальный юридический защищать объект и предмет _ М., 1980. С. 15.

21. Например , см . Состояние и верно теория / Под ред. А.И. Денисова . М., 1972. С. 478–479.

22. См. : Серегин А.В. Совет. общественный заказ и ему укрепления административно-правовая инструменты . М., 1978. С. 25.

23. Например , см .: Еропкин М.И. Церковь . безопасность в поле управление . М., 1965. Б. 11; Солоуэй Ага. _ Россия в Федерации полиция деятельность юридический чтобы помещать _ Омск, Россия Федерация Внутренний дела министерства Высокий управление школа , 1993. С. 127-131.

24. Нарушения для граждан административный ответственность / Под ред. Д.Н. Бахраха . Пермь, 1978. С. 40.

25. Серегин А.В. Длинный . открыть _ Страницы 3–15.

26. Еропкин М.И. Сообщество порядка сущность и содержание // МВД СССР дела министерства Вся Россия научный исследовать институт материалы . М., 1984. С. 3–15.

27. Кузнецова Н.Ф. Сообщество заказ нарушение для преступник ответственность _ М., 1963. Б. 3.

28. Кафаров Т.М., Мусаев Ч.Т. _ _ Конгрегация на поле к агрессии против борьба _ Баку , 1983. С. 23.

29. Мурамец О.Ф., Шамба Т.М. Социалист общество в развитие закон и заказ _ М., 1979. С. 15.

30. Веремеенко II церковь заказ защита делать в поле административно-правовая чтобы помещать механизм . Часть 1: Тема и понимание _ М., 1981. Б. 9.

31. Манохин В.М., Адушкин Ю.С. , Багишаев З.А. Россия административный правильно : учебник . М.: Юрист , 1996. С. 416.

PROBLEMS OF FORMING PERSONAL COMPETENCE OF THE MODERN TEACHER OF FOREIGN LANGUAGES

Mirzaeva Malika Iskandar kizi

Student at the University of Information Technology and Management

Annotation: *There is considered in the article the importance of scientific approach in the formation of the pedagogical feature of teacher's personality, as well as paid attention to of pupil forming in organization of teaching and educational process.*

Key word: *pedagogical process importance development, training, personality formation, the teacher, the process.*

Education of a perfect person has been one of the important social requirements in all times, but in today's quality changes, the urgency of this issue is increasing and the demand for it is increasing. After our republic gained independence, the educational process was revised, and several new foundations for its development were created. In particular, the creation of the Law "On Education" made it possible to fundamentally reform education, to free it from the ideological views and stereotypes of the past, to train highly qualified personnel who meet high moral and ethical requirements at the level of developed democratic countries. One of the main characteristics of the era of winning is the spiritual advancement of society. Because the winning period first of all requires moral growth from the society. Spiritual growth, in turn, serves as a basis for science and technology, culture, art, and economic development. Therefore, the issue of educating spiritual qualities is a very urgent issue today. In order to achieve this result, it is necessary to ensure the harmony of the educational process, to study the conditions of the educational process in depth, and to research the methods of raising a mature young generation that can meet the requirements of today. The education of the perfect generation depends in many respects on the ability of the future pedagogues who are studying today to organize educational work. Therefore, it is necessary to regularly acquaint future pedagogues with knowledge related to educational work methods, and to pay special attention to the formation of qualifications and skills in this regard.

In order to perform such a task, it is necessary that the listener must first be educated and have the ability to educate. In the society, the teacher of a foreign language performs proud and responsible tasks, which are, firstly, to educate the growing generation, and secondly, to provide it with comprehensive knowledge.

Fulfillment of these tasks determines the special social role of the pedagogue and his place in society. The current stage of the country's socio-economic development puts new tasks before teachers and educators, the task of raising the young generation capable of implementing the programs of the society's improvement. Teachers and educators should be ready to perform this complex and responsible task. While today's pedagogues are working in the education system, they are not limited to teaching, that is, to imparting scientific-theoretical knowledge in the field of their subject, that is, to education. The teaching pedagogue must pay special attention to the issue of direct education. Education cannot be separated from education, education from education, this is a philosophic view and a philosophic life. No matter how much worldly knowledge and theoretical knowledge a person has, if his behavior is not beautiful, we cannot call him a perfect person. A foreign language teacher must have the necessary pedagogical skills: The requirements for a teacher are as follows:

1. Teaching skills.

2. The skill of education.

3. Personal qualities that ensure an approach to humanitarian principles in the educational process.

4. The ability to objectively control and evaluate the knowledge of learners.

The ability to teach is manifested in the following:

- ◆ professional ability and erudition;
- ◆ psychological-pedagogical preparation;
- ◆ the ability to teach students to think independently and acquire new knowledge;
- ◆ acquisition of innovative pedagogical and information technologies, practical skills in working with the global network of the Internet;
- ◆ to know the main forms of professional development of pedagogic personnel;
- ◆ the ability to use interdisciplinary communication;
- ◆ to know the basics of rhetoric and public speaking;
- ◆ to know the tasks of the Convention on the rights of children, the Law "On Education", as well as the basic terms and concepts of the continuous education system;
- ◆ to acquire general cultural qualities, to know events and phenomena happening in the world, to analyze them objectively, to acquire foreign languages, etc.

The skill of education is the connection between education and the process of education, the formation of a harmoniously developed personality, the determination of a high cultural and spiritual level in them, the high personal qualities of a pedagogue, his approach to the principles of self-respect, honor and duty, humanitarian principles, as well as the organization of educational work among students. is

based on practical skills. Personal qualities that ensure an approach to humane principles in the educational process - personal qualities of a pedagogue that determine the humane factor in the educational process include the following: demandingness, truthfulness, honesty, kindness, politeness. These qualities should determine the importance of the pedagogue for the learners. Personal qualities affect the ability to learn and educate. The ability to objectively control and evaluate the knowledge of learners is inextricably linked with the ability to teach and educate from a psychological and pedagogical point of view. The pedagogue should know the principles, methods and mechanisms of objective assessment of the knowledge and skills of students, develop standardized tests, and have the ability to effectively use various forms of monitoring the progress of students. The content of the teacher's cocktail reflects the needs of society. It is aimed at shaping the personality of each pupil in accordance with the requirements of society, giving young people the socio-historical experience necessary to prepare them for creative work in the conditions of the current scientific and technical revolution. Taking into account the leading role of the pedagogue in the formation of the child's personality, the society always sets high demands on him in an objective manner, which include the high intelligence of the pedagogue and the acquisition of personal qualities that determine his attitude to children and pedagogical activities. The ideological belief of a teacher and educator is inextricably linked with his personal and spiritual qualities. Knowledge is a necessary quality for a pedagogue. Its task is to reveal the scientific knowledge of humanity to the next generation. He must have deeply understood that science and knowledge are tools for building a new society, and therefore should belong to the people. Therefore, he should be ready to give scientific knowledge to the growing generation and the masses, to convey social ideas, moral standards, and so on. This aspect of pedagogical activity requires pedagogues to have deep knowledge, knowledge of various fields of science and culture, art, ethics, modern scientific achievements and problems. It is possible to interest students who are well-versed in science, observe their thinking, and form an interested attitude to science and practice. The essence of pedagogical activity is not only to establish communication with children in a positive spirit, but also to be able to actively influence the nature of interactions, actions, and personality. This second group of qualities is called the pedagogue's dynamism, the use of any situation in the education and development of children: awareness of the change in the situation and the emotional-volitional effect on it, the teacher's anger, the logic of persuasion, the ability to sense demands and humor, initiative and independence in making decisions, is manifested in his ability to use the pedagogic influence represented by his inventiveness. The dynamism of a pedagogic

person arises when he is able to combine direct and indirect methods of pedagogical influence. The indicators and criteria of the teacher's personal upbringing are as follows:

- sociability;
- knowing the language, communicating with different people, standing in a special place in the team;
- patriotism;
- national pride, interest in modern life, love for nature and its preservation, pride in the great people of the country;
- activity and initiative;
- active participation in social life, initiative, organization, setting an example in all work;
- self-education;
- to try to re-educate one's shortcomings through the analysis of moral qualities, to objectively evaluate oneself;
- adherence to a healthy lifestyle;
- responsibility;
- to perform one's duties diligently, to fulfill the obligations received on time, to be able to finish the work started;
- diligence;
- proper use of time, active in social work;
- humanitarianism;
- ability to join the team, respect for adults, respect for children, help the needy, kindness, care, sincerity;
- honesty;
- sincerity, truthfulness, admitting one's mistakes, working together with words, keeping one's promise, not touching one's property;
- modesty;
- not to try to stand out among people, to be moral, not to be distinguished by one's appearance, not to be proud, modesty, modesty, simplicity, modesty.

Value and self-awareness are manifested in connection with the listener's worldview, imagination and talent. He can manage and understand the essence of events and phenomena in the environment, he directs himself to it, he can justify his opinion as a pedagogue, and he can find a solution to the problem. This competence provides a mechanism for the listener's self-awareness in reading and other activities. In fact, it is very important to educate young people, who are the future of our country, as fully matured and well-rounded people, to develop their spiritual

qualities: faith, belief, kindness, patriotism, friendship, unlimited love for people, kindness, contentment, patience, generosity, national pride. . Education is a historical and social phenomenon. Education is a great heritage passed down to us from our ancestors, and it is important in bringing a perfect person to adulthood. Education serves to improve people's consciousness and will in the course of their activities. At the same time, education is a social phenomenon and has its own content and form of realization in the typical bockichlap of human development. Modern education aims at forming a modern system of personal development. Education can be divided into the following parts of the educational system:

- compliments and ideas;
- realization of ambition and idea;
- activity and mynocabatlap;
- social and natural environment.

At the same time, a certain degree of preparation of the bapcha for the shoemaker requires a comprehensive approach to this task. From this point of view, a comprehensive and approximate approach to the system of education is allowed. It should be noted that the basis of the educational system is the mutual cooperation of the pedagogic and educational team. Now, based on the experience of the world, great attention is being paid to the wide use of the global network - internet opportunities in classes, to establish direct online communication with students, parents and foreign colleagues, and to conduct lessons by video conference method. In order to have these qualities, pedagogues should constantly work on themselves and constantly improve their skills. This process requires strength, enthusiasm and, most importantly, self-sacrifice from the modern teacher.

As the main goal of organizing educational work in our country is to educate young people who meet the demand for national independence, at the same time this intention assigns a great responsibility to educators-teachers. Pedagogical activities should meet the requirements of the times. Article 5 of the Law of the Republic of Uzbekistan "On Education" states: "Persons with appropriate education, professional training and high moral qualities shall be engaged in pedagogical activities. has the right to practice". In his work, the teacher should pay attention to love for a free and prosperous country, humanitarianism, spiritual - ethical, economic, ecological education, sophistication education, physical education, raising a perfect person. So, a teacher is a professional image of a person with a complex personality structure, who occupies a leading position in the life of society. The results of his work lie on the ground of achievements in all spheres of social life. Pedagogical and psychological training and integration of knowledge, culture of communication, attention to

psychological situations of teachers should be strong. In conclusion, it can be said that in the National Personnel Training Program of the Republic of Uzbekistan, the individual is considered as the main object and subject of the personnel training system.

So, mature in every way, intellectually developed, brought up with social qualities, loyal to national and spiritual values, new thinking, own personal and education of a well-rounded person who has a civic position and embodies all the qualities of the national ideology comes from the society's demand. The views of great thinkers and enlighteners on education were as important and relevant for our nation at the beginning of the 20th century, and they are as important and relevant for us today. Because scientific and technical progress, modern discoveries are the power of mankind increases and creates new opportunities. Such a situation requires a person to rise to a higher level of spirituality. In turn, the spiritual growth of a person increases his social activity and accelerates the development of society.

That's why it is a high priority task for schools and teachers to increase the educational importance of the school in the home environment.

REFERENCES:

1. Resolution No. 54 of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated February 2, 1998 "On the establishment of the scientific-practical center of the Republic "Family". // "Xalq So'zi" newspaper, February 3, 1998 issue.
  2. Avloni A. Turkish Gulistan or ethics. - T.: "Ukitchich", 1992.
  3. Musurmonova O. Forming the spiritual culture of students. - T.: "Science", 1993.
  4. Yuldoshev J., Musaev U.K., Pedagogical-psychological foundations of modern teacher's professional competence. (Collection of conference materials) - T., 2009.
  5. Ибрагимов Х., Абдуллаева Ш. Педагогика. Ўқув қўлланма. –Т., Фан, 2004. - 182 б
  6. Абдуллаева, Ш. А., & Абдусаматова, Ш. А. (2019). Профилактика правонарушений среди несовершеннолетних учащихся. Молодой ученый, (5), 154-156.
  7. Абдуллаева, Ш. А., & Зайнитдинова, М. А. (2018). Совершенствование качества образования в системе переподготовки и повышения квалификации педагогических кадров. Научный результат. Педагогика и психология образования, 4(3)
  8. Barziyev, O, N. (2021) Traditional poetic series associated with the name of Fergana. Scientific journal of Fergana State University 3 (3), 108-114
  9. Barziyev, O, N. (2021) Фарғона номи билан боғлиқ анъанавий поэтик туркумлар. НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК. ФерГУ 3 (3), 108-114
  7. Mamatkadirovna, K, N. (2023) THE ROLE OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN PREPARING STUDENTS FOR COMMUNICATION. American Journal of Interdisciplinary Research and Development 16, 214-21
  10. Karimova, N & Mamayusupov, T (2022) АЛИШЕР НАВОЙИ АСАРЛАРИНИНГ ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРГА ҚИЛИНГАН ТАРЖИМАЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ТАРБИЯВИЙ АҲАМИЯТИ. Science and innovation 1 (B8), 1404-1409
  11. Mamatkadirovna N. K. Pedagogical system of development of culture of international communication in students //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. –2021. –Т. 11. –No. 11. –С. 245-247.
  12. Mamatkadirovna K. N. JARAYONIDA TALABALARNING KOMMUNIKATIV FAOLIYATINI SHAKILLANTIRISHDA TA'LIM INFORMASION TEXNOLOGIYADAN FOYDALANISH //Ta'lim fidoyilari. – 2022. –Т. 18. –No. 5. –С. 338-341.
- ZAMONAVIY MATEMATIKANI O'QITISH TIZIMI

ZAMONAVIY MATEMATIKANI O'QITISH TIZIMI

Norboyeva Dildora Berdiboyevna

Toshkent iqtisodiyot va sanoat texnikumi o'qituvchisi

Annotatsiya: *Matematika o'qitish metodikasining predmeti matematika ta'limining maqsad va mazmuni, matematika o'qitish usullari, vositalari, shakllaridan tashkil topgan matematika o'qitishdir. Matematika o'qitish tizimining faoliyatiga bir qator omillar ta'sir ko'rsatadi: ta'limning umumiy maqsadlari, ta'limni insonparvarlashtirish va insonparvarlashtirish, matematikaning fan sifatida rivojlanishi, matematikaning amaliy va amaliy yo'nalishi, yangi ta'lim g'oyalari va texnologiyalari, tadqiqot natijalari. psixologiya, didaktika, mantiq va boshqalar.*

Kalit so'zlar: *metodika, mustaqil fan, matematik tadqiqot usullari, matematik usullar.*

Zamonaviy davrda matematikaning rivojlanishi matematik tadqiqot usullarining inson faoliyatining turli sohalariga (biologiya, tibbiyot va boshqalar) chuqur kirib borishi bilan tavsiflanadi, ular yaqin vaqtgacha matematikadan foydalanish imkoniyatiga hatto shubha qilmaganlar. Zamonaviy matematikaning o'ziga xos xususiyati yangi umumlashtiruvchi nazariyalarni yaratish, abstraktsiyaning yuqori darajasidir. Bu xususiyat matematikaning sohalarining o'sishi va xilma-xilligiga qaramay, fan sifatidagi birligining saqlanishini ta'minlaydi. Barcha umumlashtiruvchi nazariy tushunchalar bir-biridan uzoqdek tuyulgan barcha sohalarda tuzilmaning birligi va umumiylikini ochib beradi. Asoslangan matematik xulosalar metodlarning yetarlicha umumiylikini, qo'llanish doirasining kengligini va matematikaning asosiy tarmoqlarining xalq xo'jaligining barcha tarmoqlariga o'zaro chuqur kirib borishini ta'minlaydi. Zamonaviy matematika asoslarini chuqur tahlil qilish, uning tushunchalari, nazariyalar tuzilishi, matematik isbotlash usullarining o'zi, ya'ni. metamatematik tadqiqotlarning rivojlanishi, aksiomatik usulning sintezi, takomillashtirilishi va kengaytirilishi, matematikani to'plamlar nazariyasi va matematik mantiq tomonidan ishlab chiqilgan yangi umumiy mantiqiy asoslar asosida qurish fan va ishlab chiqarishning o'zaro ta'sirini amalga oshirish imkonini beradi.

Matematik usullarni ilgari qo'llanilmagan ma'lum bir yangi sohaga tatbiq etish, odatda, bu sohada yangi, juda samarali g'oyalarning paydo bo'lishiga olib keladi, buning asosida uning keyingi jadal rivojlanishiga erishiladi. Pedagogikada bunday yangi g'oya o'rganishga shaxsning psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda

boshqaruv jarayoni sifatida yondashish g'oyasi edi. Bu g'oya zamonaviy axborot tizimlari ta'sirida vujudga kelgan bo'lib, uning asosida ishlab chiqilgan tushunchalar, usullar va nazariyalarni odamlarni o'qitish jarayoniga tatbiq etishga qaratilgan tadqiqotlar ishlab chiqilmoqda. Bunda qo'llaniladigan matematik vositalar orasida algoritmlar nazariyasi, matematik mantiq va axborot nazariyasi muhim o'rinni egallaydi.

Matematikaning o'quv predmeti sifatida rivojlanishining hozirgi bosqichi quyidagilar bilan tavsiflanadi: mazmun asoslarini qat'iy tanlash; ta'limning aniq maqsadlarini, fanlararo aloqalarini, ta'limning har bir bosqichida o'quvchilarning matematik tayyorgarligiga qo'yiladigan talablarni aniq belgilash; matematikaning tarbiyaviy va rivojlantiruvchi rolini, uning hayot bilan aloqasini kuchaytirish; o'quvchilarning fanga va uning qo'llanilishiga bo'lgan qiziqishini tizimli ravishda rivojlantirish [3]. Maktabda matematika ta'limi mazmunini yanada takomillashtirish amaliyot o'quvchilarning matematik bilimlariga qo'yadigan talablar bilan bog'liq: sanoat, ishlab chiqarish, harbiy ishlar, qishloq xo'jaligi, ijtimoiy qayta qurish va boshqalar.

90-yillarda mahalliy pedagogikaning rivojlanishiga xos bo'lgan o'rta ta'limni insonparvarlashtirish, demokratlashtirish va mafkuradan chiqarish harakati maktab matematika ta'limi mazmuniga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatdi. Fikr ta'limning tabaqalanishi O'zbekistonda nisbatan yangi tipdagi maktablar (litsey, gimnaziya, kollej va boshqalar) yoki turli yo'nalishlar (gumanitar, texnika, iqtisod, fizika-matematika va boshqalar) sinflarining paydo bo'lishida namoyon bo'ldi. Turli profildagi maktablar uchun matematika kurslarini qurishdagi sezilarli farqlar tufayli matematika tayyorgarligining mazmuni va darajasiga tegishli bo'lgan "matematik standart" ning dolzarb muammosi paydo bo'ladi.

O'quv jarayonini takomillashtirishning ikki yo'nalishi mavjud bo'lib, ular bir-biri bilan chambarchas bog'liq: mantiqiy-algoritmik yondashuv va dasturlashtirilgan ta'lim.

Har qanday fanda, xususan, matematikada turli sinflarga oid masalalarni yechish algoritmlari juda ko'p va shuning uchun ham matematikani har qanday darajadagi o'qitish algoritmlarini ham o'z ichiga muqarrar ravishda kiritishi tabiiy. Algoritmlarni to'g'ri shakllantirish va qo'llash qoidalarni aniq shakllantirish va ularga qat'iy rioya qilish qobiliyati bilan bog'liq. Matematik tafakkurning eng muhim sifatlaridan biri bo'lgan bu mahorat har bir inson uchun zarurdir. Matematik tilda suhbat - bu zamonaviy mutaxassisning fikrlash madaniyati va muloqotning aniqligi.

Faoliyatning barcha sohalarida ma'lum ko'rsatmalar, qoidalar, qoidalar (masalan, harakat qoidalari, turli xil qurilmalar bilan ishlash va boshqalar) ishlab chiqish

zarurati mavjud. Biroq, hamma ham ko'rsatmalar, qoidalar, qoidalar (ya'ni, algoritmlar) yarata olmaydi, lekin har bir kishi muayyan belgilangan qoidalarga qat'iy rioya qila olishi kerak, chunki u har bir qadamda ijtimoiy hayotning tashkil etilishini aks ettiruvchi ba'zi qoidalarga amal qiladi.

Maktabda matematikani o'qitishda umumta'lim maqsadlaridan tashqari matematika fanining xususiyatlari bilan belgilanadigan o'ziga xos maqsadlar ham mavjud. Ulardan biri matematik tafakkurni shakllantirish va rivojlantirishdir. Bu maktab o'quvchilarining matematik qobiliyatlarini aniqlash va yanada samarali rivojlantirishga yordam beradi, ularni umumiy va ko'plab ilovalari bilan matematika bo'yicha ijodiy faoliyatga tayyorlaydi.

Bolalarni eng oddiy hisob-kitoblarga o'rgatish haqidagi birinchi ma'lumotlar Qadimgi Sharq mamlakatlari tarixiga oid manbalarda uchraydi. Maktab matematik ta'limining rivojlanishiga miloddan avvalgi V asrda Qadimgi Yunonistonning matematik madaniyati katta ta'sir ko'rsatdi. Savdo, navigatsiya, hunarmandchilikning rivojlanishi bilan bog'liq holda boshlang'ich maktabda hisoblash va amaliy geometriya o'rganildi. Ta'lim maqsadlarining kengayishi, maktab ta'limiga qo'yiladigan yangi talablarning paydo bo'lishi, ta'lim standartlarining o'zgarishi munosabati bilan matematika fanining mazmuni vaqt o'tishi bilan o'zgaradi.

Bundan tashqari, fanning uzluksiz rivojlanishi, yangi soha va yo'nalishlarning paydo bo'lishi ta'lim mazmunini yangilashni ham taqozo etadi: amaliy ahamiyatga ega bo'lmagan bo'limlar qisqartiriladi, yangi istiqbolli va dolzarb mavzular kiritiladi. Shu bilan birga, pedagogika fanlari bir joyda turmaydi, ommaviy maktablar amaliyotiga yangi pedagogik tajribalar kiritilmoqda. Maktabdagi matematika fani arifmetika elementlarini, algebrani, matematik tahlil tamoyillarini, tekislik va fazoning Evklid geometriyasini, analitik geometriya, trigonometriya. Talabalarga matematikani o'rgatish o'quvchilarning matematika va unga bog'liq o'quv fanlarini keyingi o'rganish va amaliy masalalarni yechish uchun zarur bo'lgan matematik bilim, ko'nikma va malakalar tizimini o'zlashtirishga, mantiqiy tafakkurni, fazoviy tasavvurni, og'zaki va yozma matematik nutqini rivojlantirishga, hisoblash ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Algebraik o'zgartirishlar, tenglamalar va tengsizliklarni yechish, instrumental va grafik ko'nikmalar.

Xulosa: Bu omillarning uyg'unligi matematika o'qitish tizimiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan tashqi muhitni tashkil qiladi. Tashqi muhitning ko'pgina komponentlari unga matematika o'qitish maqsadlari orqali ta'sir qiladi. Matematika o'qitish metodikasi, birinchi navbatda, maktab matematikasi va matematika fani o'rtasidagi tafovutni bartaraf etishning qiyinchiliklari, shuningdek, falsafa, matematika, matematika, fanlar chorrahasida pedagogikaning chegaradosh bo'limi bo'lganligi

sababli, o'z rivojlanishida katta qiyinchiliklarga duch keladi. mantiq, psixologiya, biologiya, kibernetika va qo'shimcha ravishda san'at. Matematika o'qitish metodikasida, o'qitish amaliyotida

Mavzu matematikaning qadimgi davrlardan hozirgi kungacha bo'lgan ko'p asrlik rivojlanish tarixining xususiyatlarida o'z aksini topgan. Uslubiy tamoyillarni chuqur anglash uchun talabalar matematika o'qitish metodikasining rivojlanish tarixini bilishlari kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. “Matematika sohasidagi ta’lim sifatini oshirish va ilmiy –tadqiqotlarni rivojlantirish chora tadbirlari to’g’risida”. Toshkent shahri, 2020-yil 7-may,PQ-4708.
2. “Professional ta’lim tizimini yanada takomillashtirishga doir qoshimcha choratadbirlar to’g’risida”. Toshkent shahri,2019-yil 6-sentabr, PF-5812-son.
3. А.Ж. Сейтов, Ф.Х. Абдумавлонова. Решение геометрических задач с помощью математического пакета MAPLE. Academic research in educational sciences, 2021. Т.2 №6 Pp.933-941.
4. Mekhriban Salaeva, Kakhramon Eshkaraev, Aybek Seytov. Solving mathematical problems in unusual ways with excellent limits. European Scientific Conference. Пенза, 17 мая 2020 года pp. 254-257.

ZAMONAVIY MOLIYA TIZIMI VA UNING O‘RGANILISHI

Ahmadjonova Donoxon Ikramovna
Toshkent iqtisodiyot va sanoat texnikumi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada moliya sohasi va moliya sektori tarkibi yoritilgan bo‘lib, uning ilmiy jihatdan qisqacha ta‘rifi berib o‘tilgan. Maqolada, shuningdek, moliya sektorining ahamiyati va jamiyatdagi o‘zaro manfaatli pul oqimlari jarayoni o‘z aksini topgan.*

Kalit so‘zlar: *moliya, moliya tizimi, pul, kapital oqimlari, moliya bozorlari, moliyaviy aktivlar, moliya institutlari, moliyaviy xizmatlar.*

Iqtisodiy jarayonlarning jadal sur‘atlarda rivojlanishi ko‘p jihatdan moliya sohasiga bog‘liqdir. Takror ishlab chiqarish jarayonlarining barcha bosqichlarida pul asosiy vosita sifatida qatnashadi. Moliya iqtisodiyotning asosiy ustunlaridan biri desak adashmaymiz, chunki uning vositasida muayyan maqsadga yo‘naltirilgan pul mablag‘lari fondlari vujudga keltiriladi va ular iqtisodiyotni rivojlantirish va jamiyat ehtiyojlarini qondirish maqsadida taqsimlanadi. Moliya tizimi jismoniy shaxslar (shaxsiy moliya), hukumatlar (davlat moliyasi) va korxonalar (korporativ moliya) o‘rtasida sodir bo‘ladigan kapital oqimlaridan iborat. Zamonaviy moliya tizimlarida pul, kredit va moliya ayirboshlash vositalari sifatida ishlatiladi.

Iqtisodiyot milliy tovarlarning raqobatbardoshligini oshirish orqali mamlakatimizning faoliyat yurituvchi subyektlarining eksport salohiyatini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish strategiyasining ustuvor yo‘nalishlaridan oshiradi. Milliy tovarlarning raqobatbardoshligini oshirish muammolari Ilmiy yechimlarga qaratilgan tadqiqotlar o‘tkazish O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi “2017-2021-yillarda respublikani yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-son qarori qabul qilindi. O‘zbekiston Respublikasining “Asosiy” yo‘nalishidagi Harakatlar strategiyasida mahsulot turlari va texnologiyalarini yangicha o‘zlashtirish, shu asosda ichki va tashqi milliy tovarlarning bozorlarda raqobatbardoshligini ta‘minlash bo‘yicha vazifalar belgilab berilgani muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu vazifalarni amalga oshirish uchun zamonaviy marketing konsepsiyalaridan samarali foydalanish davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashni yanada kuchaytirishni taqozo etadi va shuning uchun strategiyada bu borada yangi, zamonaviy va samarali mexanizmni yaratish chora-tadbirlari belgilandi. ustuvorliklar. Milliy tovarlarning raqobatbardoshligini oshirish va bu borada marketing tadqiqotlarini o‘tkazish, tashqi bozorlarga chiqish va o‘z

navbatida O‘zbekiston bozoriga kirish uchun maxsus marketing bilimlari va uning asoslarini yaratish bilan bog‘liq asosiy vazifa hisoblanadi.

Mamlakatimizda milliy tovarlarning raqobatbardoshligini oshirish, tarmoq va tarmoqlarda zamonaviy marketing konsepsiyalaridan umumiy foydalanish bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar, chuqur islohotlar olib borilmoqda. Shu jumladan, ichki bozorni himoya qilish va tashqi bozorlarga faol kirish uchun tizimli va samarali marketing tadqiqotlarini o‘tkazish, ichki va tashqi bozorda yo‘naltirilgan marketing strategiyalarini ishlab chiqish, raqobatbardoshlikni oshirishda mavjud muammolar, imkoniyatlar va resurslarni chuqur tahlil qilish asosida marketing tamoyillari va usullaridan foydalanmaslik; joriy etilmoqda.

Zamonaviy moliya tizimi banklar (davlat sektori yoki xususiy sektor), moliya bozorlari, moliyaviy vositalar va moliyaviy xizmatlarni o‘z ichiga olishi mumkin. Muntazam va oqilona kapital oqimlari iqtisodiyotni jadal rivojlantirish uchun judayam zarur bo‘lgan asosiy shartlardan biri hisoblanadi. Moliyaviy tizimning, asosan, to‘rtta komponenti mavjud: Moliyaviy bozorlar. Ular xaridorlar va sotuvchilarga qimmatli qog‘ozlar, aksiyalar va obligatsiyalar, turli xalqaro valyutalar va derivativlarni o‘z ichiga olgan moliyaviy vositalar bilan savdo qilish vositalarini taqdim etadigan har qanday joy yoki tizimni o‘z ichiga oladi. Moliyaviy aktivlar - moliyaviy bozorlarda sotiladigan mahsulotlar moliyaviy aktivlar deb ataladi. Naqd pul, aksiyalar, obligatsiyalar, investitsion fondlar va bank depozitlari moliyaviy aktivlarga misoldir. Yer, mulk, tovarlar yoki boshqa moddiy aktivlardan farqli o‘laroq, moliyaviy aktivlar o‘ziga xos jismoniy qiymatga yoki jismoniy shaklga ega bo‘lishi shart emas. Aksincha, ularning qiymati ular savdo qiladigan bozordagi talab va taklif omillari, shuningdek, ularning risklilik darajasi bilan o‘lchanadi. Moliya institutlari - moliya institutlari investorlar va qarz oluvchilar o‘rtasida vositachi vazifasini bajaradilar. Ular a'zolar va mijozlar uchun moliyaviy xizmatlar ko‘rsatadi. U moliyaviy vositachilar deb ham ataladi, chunki ular omonatchilar va qarz oluvchilar o‘rtasida vositachi vazifasini bajaradilar. Investorning jamg'armalari to‘g‘ridan-to‘g‘ri yoki bilvosita moliya bozorlari orqali safarbar qilinadi. Ular bozorlardan mablag‘ to‘plashni va moliyaviy aktivlarga (depozitlar, qimmatli qog‘ozlar, kreditlar va boshqalar)ga yo‘naltirishni xohlaydigan tashkilotlarga xizmatlarni taklif qiladilar. Moliyaviy xizmatlar - aktivlarni boshqarish va majburiyatlarni boshqarish kompaniyalari tomonidan ko‘rsatiladigan xizmatlar. Ular kerakli mablag'larni olishga yordam beradi, shuningdek, ular orqali iqtisodiy subyektlar samarali investitsiya qilinganligiga ishonch hosil qilishadi (masalan, bank xizmatlari, sug'urta xizmatlari va investitsiya xizmatlari). Moliya tizimi darajasiga qarab ko‘plab tarkibiy qismlardan iborat. Kompaniya nuqtai nazaridan olib

qaraydigan bo'lsak, moliya tizimi kompaniyaning moliyaviy faoliyatiga mos keladigan protseduralarni o'z ichiga oladi. Bularga misol qilib, moliya, buxgalteriya hisobi, daromadlar, xarajatlar, ish haqi va boshqalarni keltirishimiz mumkin. Mintaqaviy nuqtai nazardan, moliya tizimi qarz oluvchilar va qarz beruvchilar o'rtasida mablag'larning almashinuvini osonlashtiradi. Mintaqaviy darajadagi moliya tizimiga banklar va hisob-kitob markazlari va shunga o'xshash boshqa moliyaviy institutlar kiradi. Global miqyosda moliya tizimi moliya institutlari, investorlar, markaziy banklar, Davlat organlari, Jahon banki va boshqalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni o'z ichiga oladi. Moliyaviy tizimlar mablag'larni taqsimlash, investitsiya qilish yoki iqtisodiyot tarmoqlari o'rtasida bir subyektdan boshqa subyektga o'tkazish imkonini beradi va ular jismoniy shaxslar va kompaniyalarga tegishli risklarni bo'lishish imkonini beradi. Moliya tizimining infratuzilmasi deganda moliyaviy bozor operatsiyalari aniq amalga oshiriladigan to'lov va hisob-kitob tizimlari tushuniladi. To'lov va hisob-kitob tizimlarining uzluksiz va ishonchli ishlashi iqtisodiyotda kapitalning samarali harakatiga yordam beradi va shu bilan moliyaviy barqarorlikni qo'llabquvvatlaydi. Mukammal ishlaydigan moliyaviy tizimlar moliyaviy inqirozlarga osonlikcha tushib qolmaydi va hatto qiyin moliyaviy sharoitlarda ham o'zlarining asosiy vazifalarini bajara oladi. Shunday qilib, "Moliya" jamg'armaga ega subyektlar va investorlardan pulni pulga muhtoj bo'lgan subyektlarga yo'naltirish jarayonini o'rganadi. Tejamkorlar va investorlar o'z pullaridan unumli foydalanish maqsadida foiz yoki dividend olishi mumkin bo'lgan joylarga yo'naltiradi. Jismoniy shaxslar, kompaniyalar va hukumatlar faoliyat yuritish uchun yetarli mablag'lari bo'lmaganda, kredit kabi tashqi manbalardan pul olishlari kerak. Ular o'rtasidagi munosabatlar esa judayam zarur va foydali bo'lib, ularning ikkisi ham birdek manfaat olib keladi. Umuman olganda, daromadi xarajatlaridan ortiq bo'lgan korxonalar ko'proq daromad olishni maqsad qilgan holda qarz berishi yoki ortiqcha qismini investitsiya qilishi mumkin. Shunga mos ravishda, daromadi xarajatlardan kam bo'lgan korxonalar kapitalni, odatda, ikki yo'ldan birida oshirishi mumkin: ssuda (jismoniy shaxslar) shaklida qarz olish yoki aksiyalar (turli shaklda bo'lishi mumkin: imtiyozli aksiyalar yoki oddiy aksiyalar) ni sotish yo'li bilan. Obligatsiyalar va aksiyalarning egalari institutsional investorlar - investitsiya banklari kabi moliyaviy institutlar yoki xususiy investorlar yoki chakana investorlar deb ataladigan xususiy shaxslar bo'lishi ham mumkin.

Kredit berish ko'pincha bilvosita, bank kabi moliyaviy vositachi orqali yoki obligatsiyalar bozorida notalar yoki obligatsiyalar (korporativ obligatsiyalar, davlat obligatsiyalari yoki o'zaro obligatsiyalar) sotib olish orqali amalga oshiriladi. Qarz beruvchi foiz oladi, qarz oluvchi foiz to'laydi va moliyaviy vositachi kreditni tashkil

qilish uchun farqni oladi. Bank ko‘plab qarz oluvchilar va kreditorlarning faoliyatini jamlaydi. Bank kreditorlardan depozitlarni qabul qiladi, ular bo‘yicha foizlar to‘laydi. Keyin bank bu depozitlarni qarz oluvchilarga beradi. Banklar turli o‘lchamdagi qarz oluvchilar va kreditorlarga o‘z faoliyatini muvofiqlashtirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Vahobov A.V., Malikov T.S. “Moliya”. Darslik.”NOSHIR” nashriyoti,2012
2. Xodiyev B.Y., Shodmonov Sh.Sh. “Iqtisodiyot nazariyasi”. Darslik. Barkamol fayz media”,2017
3. Malikov T.S. “Moliya”. O‘quv qo‘llanma. “IQTISOD-MOLIYA”,2018
4. Thomas F.Cargill,”The financial system,financial regulation and central bank policy”,Cambridge university press,2017
5. Kenneth R.Szulczyk,”Money,banking,and international finance”,2010
6. Thomas D.Simpson, Financial markets,banking,and monetary policy,2014

ISHSIZLIK VA UNING TURLARI

Yoqutjon Xudoyberganova

Toshkent iqtisodiyot va sanoat texnikumi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ishsizlik, uning turlari va sabablari haqida ma'lumot berilgan, ishsizlik muammosini hal qilish bo'yicha takliflar berilgan. Ishsizlik har bir mamlakatda mavjud bo'lib, ishsizlikning keskin o'sishi ham, keskin kamayishi ham iqtisodiyotga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, ushbu maqolada ishsizlikka qarshi kurashda talab va taklif yondashuvlari yoritilgan, shuningdek, Qashqadaryo viloyati misolida ishsizlikni kamaytirish bo'yicha taklif va tavsiyalar berilgan.*

Kalit so'zlar: *ishsizlik, ishsizlik turlari, friksion ishsizlik, tarkibiy ishsizlik, davriy ishsizlik, ishsizlik darajasi, fiskal siyosat, pul-kredit siyosati.*

Iqtisodiy nuqtai nazardan ishsizlik deganda ishchi kuchining ish bilan ta'minlanmaganligi va natijada qonuniy daromad manbai bo'lmagan muayyan (muayyan) holat tushuniladi. Xalqaro tashkilotlar ta'rifiga ko'ra, "ishsizlar" - bu ishi bo'lmagan, ishlashga tayyor va ish qidirayotgan fuqarolar. Ishsizlik murakkab ijtimoiy-iqtisodiy hodisa bo'lib, ishchi kuchi taklifi bilan unga bo'lgan talab va taklif o'rtasidagi sifat va miqdor jihatdan nomuvofiqligini aks ettiradi. O'zbekiston Respublikasining "Aholi bandligini ta'minlash to'g'risida"gi qonuniga ko'ra, shaxsni ishsiz deb tan olish uchun bir vaqtning o'zida quyidagi to'rtta shart bo'lishi kerak. Birinchi shart - fuqaro mehnatga layoqatli bo'lishi va amaldagi qonunchilikka muvofiq pensiya olish huquqiga ega bo'lmasligi kerak. Ikkinchi shart - fuqaroning ish joyi yoki ish haqi (mehnat daromadi) bo'lmasligi kerak. Uchinchi shart - fuqaro mehnatga tayyor bo'lishi kerak. To'rtinchi shart - fuqaro barcha tegishli hujjatlarni taqdim etgan holda, ish uchun ariza beruvchi sifatida mahalliy mehnat organida ro'yxatdan o'tishi kerak. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi davrida mehnat kabi ishlab chiqarish resurslaridan to'liq va oqilona foydalanish va shu munosabat bilan ommaviy ishsizlikning oldini olish, ishsizlikni qisqartirish bo'yicha intensiv sa'y-harakatlarni amalga oshirish davlatning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Ommaviy ishsizlikning asl sabablari nimada ekani borasida iqtisodchilar orasida kelishmovchilik mavjud. Ma'lumki, J. M. Keynes «...ishsizlikka qarshi kurash vositasi sifatida ish haqini pasaytirish g'oyasini qat'iyan rad etadi va sof eksportdan tashqari umumiy talabning asosiy qismini, shu jumladan investitsiyalar, davlat xarajatlari va iste'mol xarajatlarini qoplaydigan umumiy talabdan tushadigan daromadlardir. ».

Bizning fikrimizcha, O'zbekistonda ishsizlikning paydo bo'lishi va o'sishi tarixi Keyns qarashlarining to'g'riligini isbotlaydi. Ishsizlar rasmiy ro'yxatga olinganidan beri ishsizlik darajasi ma'lum darajada barqaror o'sib bormoqda: bandlik darajasi qanchalik yuqori bo'lsa, ishsizlik darajasi past bo'ladi. Ish bilan bandlikning keskin qisqarishi iqtisodiyotdagi tarkibiy o'zgarishlar (davlat sektorining qisqarishi), inflyatsiya, tadbirkorlikning muqobil shakllari (xususiy korxonalar, aktsiyadorlik jamiyatlari) yetarli darajada o'smaganligi sababli ko'plab korxonalarining moliyaviy ahvolining yomonlashishi natijasida yuzaga keladi.). Bularning barchasi, albatta, umumiy talab hajmiga salbiy ta'sir ko'rsatadi: davlatning ta'siri kamayadi, investitsion faollik sekinlashadi va inflyatsiya tufayli turmush darajasining yomonlashishi tufayli iste'mol xarajatlari biroz kamayadi. Qoidaga ko'ra, G'arb iqtisodchilari iqtisodiy o'sishni bandlikning o'sish sur'ati bilan, retsessiyani esa ishsizlik darajasining oshishi bilan bog'lashadi. Darhaqiqat, sanoat tipidagi normal faoliyat ko'rsatadigan bozor iqtisodiyotida iqtisodiy o'sish doimo sanoatning rivojlanishi va kengayishini, demak, aholi bandligini oshirishni anglatadi. Biroq, rivojlanayotgan mamlakatlarda bunday munosabatlar aniq emas. Masalan, ko'pgina rivojlanayotgan mamlakatlarda sanoatning jadal o'sishi ish bilan bandlikning mos ravishda kengayishiga olib kelmadi. Iqtisodchilar bu hodisani sanoat o'sish sur'atlaridan sezilarli darajada yuqori bo'lgan urbanizatsiya sur'ati va qishloqlardan shaharlarga ko'chib o'tayotgan aholining malakasi pastligi bilan bog'lashadi. O'zbekistonda keyingi yillarda ishsizlik soni va darajasi nisbatan qisqargan bo'lsa-da, bu ko'rsatkich hamon salbiy va muammoli darajada qolmoqda. Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi tomonidan o'tkazilgan monitoring natijalariga ko'ra, 2009 yil 1 yanvar holatiga mamlakatimizda ishsizlar soni 320,2 ming kishini, ularning iqtisodiy faol aholi tarkibidagi ulushi esa 3,0 foizni tashkil etdi. . . Qoraqalpog'iston Respublikasi, Farg'ona, Andijon, Namangan, Samarqand va Surxondaryo viloyatlari hamda Toshkent shahriga respublikadagi umumiy ishsizlar sonining asosiy qismi to'g'ri keladi. Shuningdek, ishsiz fuqarolarning asosiy qismi qishloq aholisidir.

Ishsizlikning turlari shakli, kelib chiqishi, mazmuni, namoyon bo'lishi, davomiyligi va bandlik maydoniga ko'ra farqlanadi. Ular paydo bo'lishiga ko'ra, ishqalanish, tarkibiy, mavsumiy va davriy ishsizlikni ajratadilar. "Majburiy ishsizlik" tushunchasi bilan bir qatorda "ishsizlikning muqarrarligi" tushunchasi ham mavjud. Bu tushunchalar bir-biri bilan chambarchas bog'liq, lekin ayni paytda ular o'rtasida tub farq bor. "Muqarrar ishsizlik" tushunchasi xoh u Keynschilar, xoh yangi keynschilar, xoh monetaristlar va boshqalar bo'lsin, u yoki bu shaklda barcha maktab va yo'nalishdagi G'arb iqtisodchilarining ishlarida mavjud bo'lgan.

U yoki bu shaklda mavjud edi. Friksion va tarkibiy ishsizlik ma'lum o'xshashlik va farqlarga ega. O'xshashlik shundaki, ishsizlikning ikkala turi ham har qanday iqtisodiyotga, hatto barqaror rivojlanayotgan iqtisodiyotga ham xos bo'lib, ularni butunlay yo'q qilib bo'lmaydi. So'nggi o'n yillikda kuzatilgan tarkibiy ishsizlik jarayoniga oddiy misol keltirish mumkin: kompyuter texnologiyalarining keng qo'llanilishi bugungi kunda bosmaxonalarda yozuv mashinkasi va mashinka ustida ishlaydigan texniklarni ishsiz qoldiradi. Fan-texnika taraqqiyotining jadal sur'atlarini hisobga olsak, bunday misollarni yana ko'plab keltirish mumkin. Uchinchi tur - davriy (tsiklik) ishsizlik - ishlab chiqarish hajmining pasayishi tufayli ishchi kuchiga talabning pasayishi natijasida yuzaga keladigan ishsizlik. 4. Ishsizlik darajasi va davomiyligi. Ishsizlik darajasi mehnat bozorining hozirgi holati va uning ma'lum vaqt oralig'idagi o'zgarishlari haqida tasavvur beradigan asosiy ko'rsatkichdir. Ishsizlik darajasini ishsizlar sonini iqtisodiy faol aholi soniga bo'lish yo'li bilan aniqlash kerak:

Joriy statistik ma'lumotlarda iqtisodiy faol aholi soni to'g'risida ma'lumot mavjud bo'lmagan taqdirda, u xalq xo'jaligida yoki mintaqada band bo'lgan ro'yxatga olingan shaxslar soni sifatida hisoblanadi va: a) ishsizlar va ish qidirayotganlar mahalliy bandlikka ko'maklashish markazida yoki hududiy bandlikka ko'maklashish markazi soni; b) taxminan XMT usuli bo'yicha hisoblangan ishsizlar soni sifatida hisoblanishi mumkin. Aksariyat mamlakatlarda ishsizlik darajasi iqtisodiy rivojlanishning eng muhim ijtimoiy omillaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy fan ishsizlikning tabiiy darajasi tushunchasidan foydalanadi. Turli mualliflar ishsizlikning tabiiy darajasini turli yo'llar bilan hisoblashadi. G'arb mamlakatlarida ishsizlikning tabiiy darajasi 4-6% deb hisoblanadi. Iqtisodchilarimiz bu ko'rsatkichni 3-5 foiz deb hisoblamoqda. Turli mamlakatlarda har bir aniq davrda ishsizlik darajasi bir-biridan sezilarli darajada farq qiladi, bu har bir mamlakat uchun belgilangan ishsizlikning "tabiiy" darajasiga, mamlakatdagi iqtisodiy tsiklning bosqichiga, shuningdek, ishlab chiqilgan bandlik siyosatiga bog'liq. . davlat tomonidan. 5. Ishsizlikning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini. O'zbekiston mustaqilligining dastlabki yillarida vujudga kelgan ishsizlik davriy xarakterga ega bo'lib, bu holat mamlakatdagi iqtisodiy tizimdagi o'zgarishlar bilan chambarchas bog'liq holda vujudga keldi. O'sha yillar iqtisodiy davrning tanazzul bosqichida bo'lib, ko'plab sanoat va ishlab chiqarish korxonalarini yopilgan yoki qisman quvvat bilan ishlagan. Bunday holatning asosiy sababi sobiq Ittifoq davrida mamlakat korxonalarini respublikaning boshqa korxonalarini bilan yaqin aloqada ishlagan. O'sha davrda O'zbekiston ittifoq respublikalari zavodlarini xomashyo bilan ta'minlovchi sobiq Ittifoqning asosiy xomashyo bazasi hisoblanardi. Shu bilan birga, respublikaning tayyor mahsulot ishlab chiqaruvchi zavodlari boshqa ittifoq respublikalaridan ehtiyot qismlar, butlovchi qismlar, xomashyo va yarim tayyor

mahsulotlar olib kelardi. Yoki O‘zbekistonda ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning xaridorlari va iste’molchilari ittifoqning boshqa davlatlari hisoblanadi. Ishsizlarni yangi kasblarga o‘rgatish, ularning malakasini oshirish, moddiy qo‘llab-quvvatlash va ish o‘rinlariga tavsiya etish bandlikka ko‘maklashish markazlari tomonidan amalga oshirilayotgan eng muhim ijtimoiy tadbirlardir. Aholini ishsizlikdan himoya qilish chora-tadbirlari uchta yo‘nalishda amalga oshirilmoqda: - tadbirkorlar bilan ishlash, ya'ni yangi ish o'rinlarini yaratishda soliq imtiyozlari berish; -mehnat taklifini rag'batlantirish; - yollanma ishchilar sinfini mehnat bozorida chiqarib tashlash, o'z-o'zini ish bilan ta'minlashni rag'batlantirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Тежван Петтингер. Ишсизликни камайтириш сиёсати. 2019 йил 14 июнь
Тежван Петтингер Юқори АД нинг иқтисодиётга таъсири. Веб саҳифа:
<https://www.economicshelp.org/blog/571/unemployment> .

2. Сафаров С.С. Инвестициянинг иқтисодий ўсишдаги ўрни. “Ўзбекистонда рақамли иқтисодиётни ривожлантиришда менежмент ва корпоратив бошқарувнинг аҳамияти” халқаро илмий-амалий конференцияси маъруза тезислари тўплами. 2020-йил 20-май. –Т.: –2020. Б. 458-460.

3. Сафаров С.С. Қашқадарё вилоятида инвестиция муҳитига таъсир этувчи омиллар. ISSN2249-9512. Б. 33-36.

BANKLARNING MUAMMOLI AKTIVLARI VA ULARNING YUZAGA KELISH SABABLARI

Abdullayeva Vasila Yusufjonovna
Toshkent iqtisodiyot va sanoat texnikumi

Annotatsiya: *Bankning kredit portfelini boshqarish tijorat banki uchun ma'lum darajadagi professionallikni va kreditlashning iqtisodiy mohiyatini bilishni talab qiladigan juda muhim masaladir. Ushbu maqolada tijorat banklarining muammoli kreditlari tushunchasining mazmuni, muammoli aktivlarning paydo bo'lishiga ta'sir etuvchi omillar, shuningdek, bank kredit portfelini samarali boshqarish bo'yicha takliflar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *tijorat banki, kredit portfeli, muammoli kredit, kredit portfeli sifati.*

O'zbekiston Respublikasi bank tizimi samaradorligini oshirish banklarning iqtisodiyotning real sektorini kreditlashda faol ishtirok etishi bilan bog'liq. Biroq, mamlakatimiz tijorat banklari kredit faoliyatida bir qator qiyinchilik va muammolarga duch kelmoqda. Tijorat banklari daromadli aktivlarining asosiy qismini tashkil etuvchi kreditlar orasida muammoli aktivlarning mavjudligi bugungi kunda ayniqsa yaqqol sezilmoqda. Banklar asosan ssuda sifatida olingan mablag'lardan foydalanganligi sababli, "qarz oluvchi" dan nafaqat daromad olish, balki pul mablag'larini to'liq qaytarish masalasini ham oldindan aniqlash kerak. Chunki "bank investitsiya egasi sifatida investitsiyani sotmaydi, balki sarmoyadan ma'lum shartlar va qo'shimcha foizlar bilan foydalanish huquqini beradi". Ayni paytda mamlakatimiz ilmiy, nazariy va amaliy doiralarida "muammo" tushunchasi avvalgidan ko'ra ko'proq qo'llanilmoqda va muhokamalar muhokamaga sabab bo'lmoqda. Bu, albatta, bejiz emas, chunki bugungi kunda respublikamiz bank tizimining kredit portfelida muammoli aktivlarning ulushi ancha yuqori. Ilmiy adabiyotlarda muammoli aktivlarning bir nechta ta'riflari mavjud. Ayrim adabiyotlarda tijorat banklari faoliyatiga tavakkalchilikli kredit qo'yilmalari muammoli aktivlar ko'rinishidagi qo'yilmalar, ba'zi adabiyotlarda muammoli aktivlarning ob'ekti, predmeti va garoviga shubhasi bo'lgan banklar kreditlar deb ta'riflanadi. Shuningdek, agar berilgan kreditda ishlaymaydigan garov bo'lsa va bu garovning qiymati to'lanmagan qarz summasidan kam bo'lsa, u holda bu kredit ishlaymaydigan aktiv, subprime va subprime ssudalar esa ishlaymaydigan aktivlar qatoriga kiradi. . Ishlaymaydigan aktivlar "qoniqarsiz", "shubhali" va "yomon" deb tasniflangan kreditlardir. O'zining iqtisodiy mohiyatiga ko'ra muammoli aktivlar

kredit risklarining haqiqiy namoyon bo'lishining natijasi, ya'ni kredit risklarini to'g'ri boshqara olmaslik oqibatidir. Shuning uchun "muammoli aktiv" tushunchasi "kredit risklari" toifasi bilan bevosita bog'liq. Shuning uchun muammoli aktivlarning mohiyatini aniqlashda kredit risklarining iqtisodiy mazmuniga e'tibor qaratish maqsadga muvofiqdir, bu esa maqsadga erishishga yordam beradi. Umuman olganda, muammoli aktivlarning kelib chiqishi nafaqat kredit riskiga bog'liq bo'ladi. Zero, valyuta tavakkalchiligi, bozor tavakkalchiligi, foiz stavkalarining o'zgarishi xavfi va boshqa risklarning mavjudligi va ularni to'g'ri baholashning mumkin emasligi muammoli aktivlarning kelib chiqishiga ta'sir qiladi. Xatarlarning roli va ta'siri muammoli aktivlarning iqtisodiy mazmunini o'rganish uchun asosdir. Bank menejmenti sohasida samarali tadqiqotlar olib borgan amerikalik ekspert Piter Rouzning fikricha, qarz oluvchining bir yoki bir nechta to'lovlarni amalga oshirmaganligi yoki kredit qiymatining pasayishi kreditning kredit sifatida tasniflanishini anglatadi. muammoli aktiv. Muammoli aktivlar to'satdan paydo bo'lmaydi, lekin ularning elementlari kreditlash jarayonida asta-sekin paydo bo'la boshlaydi. Muammoli aktivlar doimiy monitoringning yo'qligi natijasida ham paydo bo'ladi. Nazorat jarayonida qarzdorning moliyaviy hisobotida moliyaviy kamchiliklar aniqlangandan so'ng, bank xodimi korxonaga (mijozning ofisiga) tashrif buyurishi shart. Kreditdan foydalanish samaradorligi, qoida tariqasida, har chorakda joylarda, korxonalar va tashkilotlarda tekshirilishi kerak. Kredit berish jarayonida yo'l qo'yilgan xatolik bankning kredit siyosati to'g'ri tuzilmaganligini ko'rsatadi. Muammoli aktiv, birinchi navbatda, kredit portfeli bo'yicha foizlar bilan kreditlarni to'lash uchun imtiyozli davrni ta'minlashda namoyon bo'ladi. Shuningdek, kredit monitoringi sohasida doimiy nazoratni amalga oshira olmaslik va natijada kredit va unga to'lanadigan foizlarni belgilangan muddatlarda to'lamaslik pirovard natijada mijozning kreditor yukining ortishiga va uning ahvoli yomonlashishiga olib keladi. mijozning moliyaviy holatida. to'lov. Muammoli aktivlar turli sabablarga ega bo'lishi mumkin. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, yo'qotishlarning 67 foizi banklarning muammoli aktivlaridagi ichki omillar bilan bog'liq. Bu ko'rsatkich tashqi omillar ta'sirida atigi 33 foizni tashkil etadi.

Bank qimmatli qog'ozlarni saqlash, saqlash uchun berilgan qimmatli qog'ozlarni doimiy boshqarish, ayirboshlash topshiriqlarini bajarish, seyflarni ijaraga berish kabi pullik xizmatlarni ham ko'rsatadi. Hozirgi vaqtda turli iqtisodiy xizmatlarni sotish uchun quyidagi asosiy bank turlari faoliyat yuritadi: markaziy (emitent) bank va tijorat banki. Markaziy bank mamlakatning butun kredit tizimini nazorat qiladi, davlatning pul-kredit siyosatini amalga oshiradi, naqd pul va qimmatli qog'ozlarni muomalaga chiqaradi, mamlakatning oltin-valyuta zaxiralarini saqlaydi, davlat va

tijorat banklariga kreditlar beradi. Tijorat banklari universal va ixtisoslashgan banklarga bo'linadi. Ixtisoslashgan bank investitsiya banki, omonat (depozit) banki, maxsus bank, kooperativ bank va boshqalardan iborat. Tijorat banki jismoniy va yuridik shaxslarga turli xil bank xizmatlarini (depozitlarni jalb qilish, veksellarga xizmat ko'rsatish, kreditlash, qimmatli qog'ozlarni sotish va sotib olish) ko'rsatadigan universal bankdir. Bu bank bank-kredit tizimining o'zagi hisoblanadi. Mulkchilik shakliga ko'ra banklarning quyidagi turlari ajratiladi: davlat banki, davlat ishtirokidagi aralash bank, davlatlararo bank, xalqaro bank, xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi bank, aksiyadorlik banki, bank uyi, kooperativ bank, mahalliy mustaqil bank. o'zini o'zi boshqarish banki, kommunal bank, xususiy bank va boshqalar O'zbekiston Respublikasi bank tizimini shakllantirish va rivojlantirish strategiyasi iqtisodiyotni bozor sharoitiga bosqichma-bosqich o'tish dasturiga mos keladi. O'tgan davrda bank tizimini isloh qilish jarayonida milliy bank tizimining 2 pog'onali tuzilmasi qonunlashtirildi (yuqorida Markaziy bank, quyida tijorat banklari); banklar soni va ular ko'rsatayotgan xizmat turlari ko'paydi.

Bank tijorat tashkiloti, yuridik shaxs bo'lib, u bank faoliyati hisoblangan quyidagi faoliyat turlarini amalga oshiradi: ✓ yuridik va jismoniy shaxslardan depozitlarni qabul qilish; ✓ olingan mablag'lardan xavfli kreditlar; ✓ investitsiyalar uchun foydalanish; ✓ to'lovlarni amalga oshirish. Demak, bank o'zida mablag'larni o'zida mujassamlashtirgan va jamg'arib boruvchi, kreditlar beruvchi, naqd pul hisobini yurituvchi, pul va qimmatli qog'ozlarni muomalaga chiqaradigan, oltin va chet el valyutasi bilan operatsiyalarni amalga oshiruvchi yirik muassasadir. Jahon banki O'zbekiston yalpi ichki mahsulotining 2022-yilga o'sishi prognozini 5,3 foizgacha yaxshiladi. Biroq, 2023 yilda o'sish 4,9% ga baholanmoqda. Shuningdek, maqsadli ijtimoiy himoya dasturlari 2023-yilda qashshoqlik darajasini 14,5 foizga, 2024-yilda esa 12,2 foizga kamaytirishi kutilmoqda. Ukrainadagi urush oqibatlariga qaramay, O'zbekiston iqtisodiyoti 2022-yilda 5,3 foizga o'sishi kutilmoqda. Jahon bankinging navbatdagi hisoboti. Ta'kidlanishicha, mamlakatda moliya siyosati joriy yilda yangi zarbalar oqibatlarini yumshatish zarurligiga asoslanadi. "Agar amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar xususiy sektor o'sishini tiklashda davom etsa, o'rta muddatli o'zgarishlar ijobiy ko'rsatkichlarni qayd etishi mumkin, deyiladi hisobotda. So'nggi yillarda O'zbekistonda savdo va narxlarni erkinlashtirish bo'yicha bir qator samarali islohotlar amalga oshirildi. Biroq, bu borada qo'shimcha islohotlar o'tkazish zarur. mahsuldorlikni, xususiy sektor o'sishini va yangi ish o'rinlari yaratishni rag'batlantirishni davom ettirish. Asosiy e'tibor zaif bozor omillari, savdo va tranzit xarajatlari, monopoliyalar, tartibga solish muhiti, shuningdek, qishloq xo'jaligi va

umuman iqtisodiyotda bozor rag‘batlari va barqarorligini yanada mustahkamlashga qaratilishi kerak”, - deydi Jahon banki ekspertlari.

Bank - bu moliyaviy muassasa bo'lib, uning asosiy faoliyati pul mablag'larini jalb qilish va joylashtirish, xususan, hisob-kitoblarni amalga oshirishdir. Iqtisodiy nuqtai nazardan banklar pul bozorida mavjud mablag'larga ega bo'lganlar bilan qo'shimcha resurslarga muhtoj bo'lganlar o'rtasida vositachi vazifasini bajaradi. Bank faoliyatining asosiy yo'nalishlari - omonatlarni qabul qilish, kreditlar berish va mijozlarga kredit va buxgalteriya xizmatlarini ko'rsatish. Bank qimmatli qog'ozlarni saqlash, saqlash uchun berilgan qimmatli qog'ozlarni doimiy boshqarish, ayirboshlash topshiriqlarini bajarish, seyflarni ijaraga berish kabi pullik xizmatlarni ham ko'rsatadi. So'nggi yillarda O'zbekistonda savdo va narxlarni erkinlashtirish bo'yicha qator samarali islohotlar amalga oshirildi. Biroq, ishlab chiqarishni rag'batlantirish, xususiy sektor o'sishi va ish o'rinlari yaratishni davom ettirish uchun qo'shimcha islohotlar zarur.

FOYDLANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “2020-2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida” gi PF -5992 sonli Farmoni, 12.05.2020 yil

2. Абдуллаев Ё., Қоралиев Т., Тошмуродов Ш., Абдуллаева С. Банк иши. Ўқув кулланма-Т.: “ИQTISOD-MOLIYA”

3. Мутабар Жураевна Темирханова, Хусан Баходирович Зарипов, Ли Шаоминь. Совершенствование цифровой мобильной связи в современном мире. Бюллетень науки и практики, 2020

4. Uchqun Yunusovich O'roqov, Odiljon Sheraliyevich Olimboyev. O'zbekistonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish va moliyalashtirish masalalari. Science and Education, 2022

5. Ҳайдаров Н.Х. Молия: умумдавлат молияси. Т.: Иқтисод-молия, 2009

GIMNASTIKA SPORT TURINING TRAMPOLIN YO'NALISHI HAQIDA

Rahmonova Mohinur Rasuljon qizi

*O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti Farg'ona filiali
"Ko'pkurash sport turlari nazariyasi va uslubiyati" kafedrasida o'qituvchisi.*

Nabijonova Diyora Ma'mir qizi

O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti Farg'ona filiali talabasi

Tayanch so'zlar: *Batut, sakrash, zarba, sinxron, yakkalik sakrash, akrobatika, salto, elementlar.*

Ключевые слова: *Батут, прыжки, удары, синхронные, одиночные прыжки, акробатика, сальто, элементы.*

Keywords: *Trampoline, jump, kick, synchronised, solo jump, acrobatics, somersault, elements*

Gimnastika sport turining 4 ta yo'nalishlari mavjud bo'lib bularga badiiy gimnastika, sport gimnastikasi, trampolin, akrobatika yo'nalishlarini o'z ichiga oladi. Bizga ma'lumki badiiy gimnastika asosan qizlar uchun mos sport turi lekin hozirgi vaqtda yevropada va boshqa chet mamlakatlarda o'g'il bolalar ham badiiy gimnastika musobaqalarida ishtirok etib kelishmoqda va qizlardan umuman farq qilmagan holda musiqaviy kompozitsiyalarini ma'romida ko'rsatib berishmoqda. Sport gimnastikasida o'g'il bolalar va qizlar uchun mos keladigan sport turi hisoblanadi. Bu sport turida jismoniy sifatlarning barchasi rivojlanadi va shakillanadi.

Gimnastikachilarning qaddi-qomati, sog'ligi, jismoniy kamoloti irodaviy va axloqiy, psixologik, ruhiy holatlari boshqa insonlardan ko'ra ancha yaxshi rivojlangan bo'lishadilar. Ular har qanday vaziyatda ham mustaqil va tez qaror qabul qilishadilar. Sport gimnastikasining tirik afsonaviy sportchisi Oksana Chusavitina 22-25 fevral kunlari Germaniyaning Kotbus shahrida sport gimnastikasi bo'yicha jahon kubigi bo'lib o'tdi. Oksana 8 karra olimpiyada ishtirokchisi va sovrindori hisoblanadi. Parij 2024 olimpiadasi uchun yo'llanma sertifikatini olish uchun jahon kubigida ishtirok etdi. Erkak gimnastikachilarimizdan Rasuljon Abdurahimov 22-25 fevral kunlari Germaniyaning Kotbus shahrida sport gimnastikasi bo'yicha jahon kubigida bruss yo'nalishida faxrli 3 o'rinni qo'lga kiritdi. Parij 2024 olimpiadasiga yo'llanma sertifikatini qo'lga kiritish uchun musobaqalarda ishtirok etmoqda.

Trampolin sport turida ham o'g'il bolalar va qizlar shug'ullanishlari mumkin. Bu sport ikki yo'nalishga bo'linadi. Birinchi yo'nalish bu akrobatik yo'lakchada sakrash

bu yakkalik sakrash hisoblanib uzunligi 25 metr bo'lgan eni 1,5-2 metrli sakrash yo'lakchasida sportchilar murakkab texnik harakatlar to'plamini bajarishlari kerak, jumladan oldinga orqaga salto, yon tomonlarga aylanishlar (vintlar) va x.k.z. Qoidalarga ko'ra barcha harakatlar 8 tadan ko'p bo'lmagan va oxirida salto bilan yakunlanishi kerak.

Batutda sakrash bu havoda turli akrobatik elementlardan tuzilga 10 tadan oshmagan kombinatsiyalarni bajarib berish. Bunda yakkalik, juftlik sakrash mumkin. Dastlabki bosqichda eng yaxshi 8 nafar sportchi finalga yo'l oladi. Sinxron sakrashda juftlik 2 nafar ayol sportchi yoki 2 nafar erkak sportchidan iborat. Sinxron sakrashda sportchilar harakat boshida bir xil harakatni bajarish kerak. Batut (batud) (frans. batoude, ital. battuta, aynan zarba) to'rtburchak shaklli, atrofi po'lat prujinalar yoki rezinalar bilan mahkam tortilgan "sim krovat"ga o'xshash sakrashga mo'ljallangan anjom.

Undan akrobatlar, suvga sakrovchilar, gimnastlar foydalanadi. Batutning uzunligi 5 m, eni 1,5 m, poldan balandligi 1,2 m. Batutda sakrash (yakka va sinxron juftlik) — sport turi. AQShda kelib chiqqan. Xalqaro federatsiyaga 1964-yil asos solingan, 40 ga yaqin mamlakat a'zo (1991). 1964-yildan jahon birinchiligi o'tkazib kelinadi. O'zbekistonga batutda sakrash (trampolin) yangi sport turi sifatida 1972-yil kirib kelgan. 1984-yil Toshkentdagi 3-bolalar va o'smirlar sport maktabida ilk bor batut bo'limi ochildi. T. Miroqilov batutdan birinchi sport ustasi bo'ldi (1981). O'zbekistonlik D. Polyarush o'smirlar o'rtasida Yevropa chempionatining oltin medalini qo'lga kiritdi (1987). Yana besh marta shu qita birinchiligi g'olibi bo'ldi. 1990-yil Germaniyada bo'lgan jahon chempionatida 2 oltin va 1 kumush medal oldi, 1997-yil esa Kanadada ikkinchi marta jahon kubogini qo'lga kiritdi. Sportning ana shu turida erishgan muvaffaqiyatlari uchun D. Polyarush xizmat ko'rsatgan sport ustasi, N. Jihareva (N. Aydinova) "O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan trener" unvoniga sazovor bo'lgan (1991). Trampolin sporti bo'yicha 2024 yil fevral oyida Bakuda o'tkazilgan jahon kubigida ham yurtlarimiz ishtirok etishdilar. Sinxron erkaklar juftligida M. Xasanboyev va Y. Mo'minovlar musobaqada yaxshi natijalarni qo'lga kiritishdi. Trampolin bo'yicha bosh murabbiyimiz B. Axmadaliyev va Y. Xilko sudyalik qilishdilar.

XULOSA: Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, yurtimizda gimnastikaning barcha turlariga e'tibor yuqori darajada ekanligi ayniqsa trampolin yo'nalishi bo'yicha barcha viloyatlar, shaharlarda sharoitlar bor va turli xil musobaqalar o'tkazilib kelinmoqda. Bu musobaqalarning maqsadi yosh sportchilarni qobiliyatlarini shakillantirib yanada ham bu sport turiga qiziqishlarini oshirish va kelgusida olimpiya zahiralarini shakillantirishdan iboratdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.

1. I.Morgunova. Gimnastika o‘quv qo‘llanma .Toshkent -2017
2. Khairullo, A., & Mohinur, R. (2022). Analysis of Physical Development Indicators. Eurasian Research Bulletin, 13, 8-14.
3. Boqijonov, F. A., Nazirova, M. R., & Mamadaliyev, D. D. (2024). HYGIENIC ASSESSMENT OF THE LEVEL OF ATMOSPHERIC AIR POLLUTION. Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research, 11(01), 66-68.
4. Matxoshimov, N. S., & Boqijonov, F. A. (2022). MEHNATGA LAYOQATLI YOSHDAGI AHOLINING NOGIRON BO ‘LISH EHTIMOLLI GI VA UNING PROGNOZI (FARG ‘ONA VILOYATI MISOLIDA). Новости образования: исследование в XXI веке, 1(3), 452-455.
5. Farrux azizjon o‘g‘li, B., & Tavakkal o‘g‘li, I. D. (2024). ATMOSFERA HAVOSI HOLATINING AHOLI SALOMATLIK DARAJASIGA TA‘SIRINI GIGIYENIK BAHOLASH. IQRO INDEXING, 7(2).
6. OGLI, B. F. A. (2024). HYGIENIC ASSESSMENT OF THE PROBABILITY OF DISABILITY OF THE WORKING AGE POPULATION. International Multidisciplinary Journal for Research & Development, 11(02).
7. ogli Bokijonov, F. A. (2024). ANALYSIS OF DEASES IN ELDERLY AND SENILE PERSONS, AFFECTING ACTIVE WORK ACTIVITY. Innovative Development in Educational Activities, 3(1), 360-364.
8. Farrux azizjon o‘g‘li, B. (2023). ATMOSFERA HAVOSI IFLOSLANISHINI AHOLI SALOMATLIGIGA TA‘SIRINI GIGIYENIK BAHOLASH (FARG ‘ONA SHAHAR MISOLIDA). JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 6(5), 648-653.

“TANOVAR” – BU HAQIQIY FALSAFIY ASAR

Qambarov Abdumutal Ahadjonovich

*Farg‘ona davlat universiteti falsafa kafedrasi professori,
falsafa fanlari doktori (DSc)*

Tojimamatova Odina

*Marg‘ilon shaxar 8-BMSM o‘qituvchisi
FarDU magistri*

Annotatsiya. *Mazkur maqolada o‘zbek ijrochilik san‘atida keng tarqalgan xalq va mumtoz aytim-ashula va cholg‘u yo‘llarida ijro etiladigan janrlardan biri “Tanovar” haqida ma‘lumot beriladi. “Tanovar” o‘zbek xalqi ongida tarix, o‘zlik, ijtimoiy, hissiy, milliy o‘ziga xos xususiyatlarni o‘zida mujassam etgan falsafiy asar bo‘lib, bu ijod o‘zbek xalqining og‘zaki va kasbiy ijodiyoti faoliyatidir. Shuningdek, ushbu maqolada XIX asr oxirida o‘zini namoyon qilgan va bugungi kungacha rivojlanib kelayotgan o‘zbek musiqa folklorining namunalaridan biri ekanligi tahlil qilinadi.*

Аннотация. *В данной статье представлена информация об одном из жанров «Тановар», который широко используется в узбекском исполнительском искусстве, исполняется в народных и классических народно-музыкальных формах. «Тановар» - философское произведение, воплощающее в сознании узбекского народа историю, самобытность, социальные, эмоциональные, национальные особенности, и это произведение является деятельностью устного и профессионального творчества узбекского народа. Также в данной статье анализируется, что это один из образцов узбекского музыкального фольклора, возникший в конце XIX века и развивающийся по сей день.*

Annotation. *This article provides information about one of the genres “Tanovar”, which is widely used in Uzbek performing arts, performed in folk and classical folk music forms. “Tanovar” is a philosophical work that embodies history, identity, social, emotional, national characteristics in the consciousness of the Uzbek people, and this work is an activity of oral and professional creativity of the Uzbek people. This article also analyzes that this is one of the examples of Uzbek musical folklore, which arose at the end of the 19th century and is developing to this day.*

Kalit so‘zlar: *tanovar, aytim-ashula va cholg‘u yo‘llari, o‘zbek musiqa folklori, musiqa, ijro, qalb, dard, orzu-armonlar, shodligiyu quvonch, nafosat va nazokat, baxt va qudrat.*

Ключевые слова: *тановар, песни и музыкальные инструменты, фольклор*

узбекской музыки, музыка, исполнение, сердце, боль, мечты, счастье и радость, изящество и грация, счастье и сила.

Key words: *tanovar, songs and musical instruments, folklore of Uzbek music, music, performance, heart, pain, dreams, happiness and joy, elegance and grace, happiness and strength.*

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ/INTRODUCTION)

Istirobli dardlarni o‘z ichiga olgan bir kuy borki, bu kuy “Tanovar” deb nomlanadi. Tanovar qadimda ichkarida azob chekkan ayolning sevgisi ma’n qilingan, doimo pinhon saqlashga majbur etilgan muxabbat haqidagi kuydur. Shuningdek, o‘zbek ijrochilik san’atida keng tarqalgan xalq va mumtoz aytim-ashula va cholg‘u yo‘llaridir.

Odatda “Tanovar” iborasi ikki so‘zdan tashkil topgan: “Tan” jismni, “Ovar” – esa zavq olib kelish ma’nolarini kelsa, boshqa bir manbada “Tanovar” – forscha so‘z bo‘lib “Jasur, qudratli, kuchli” degan ma’nolarni anglatgan. Farg‘ona vodiysida “Tanovar” keng tarqalgan bo‘lib, o‘n beshdan ortiq ashula va cholg‘u yo‘llari ma’lum. Bugungi kunda “Tanovar”ning ashula yo‘llari ommaviylashgan.

Tanavor o‘ninchi bor, yuzinchi bor ijro etilsin, baribir har gal yurakni nishonga oladi. U tog‘lar vodiysidan, maysalar bag‘ridan uchib borayotganday. Sharsharalar tog‘lardan qoyama-qoya tushib kelayotganday. Oppoq yelkanli kemaday to‘lqinlar ustida suzib borib, dengizga tushadi. Go‘yo humo qush sohilga kelib qo‘nganday. Bir ta’zim, bir tabassum bilan Sizni maftun etadi[1,6].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLARI (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОДОЛОГИЯ /METHODS)

Tanovar XX asrda N.Mironov, V.Uspenskiy, YE.Romanovskaya, A.Kozlovskiy, Y.Rajabiy tomonidan nota olingan. Kompozitor A.Kozlovskiy 1936 yili H.Nosirova ijrosida “Tanovar”ni nota olib, uning asosida xonanda va simfonik orkestri uchun qayta ishlagan (ushbu asar Halima Nosirova ijrosida A.Kozlovskiy dirijyorligida simfonik orkestri jo‘rligida tinglovchilarga taqdim etilgan).

Keyinchalik kompozitor ushbu kuy asosida “Tanovar” simfonik poema (1940) va “Tanovar” baleti (1971)larini ijod etgan. “Tanovar” asosida Tolibjon Sodiqov xonanda va orkestr uchun asar, Mutal Burhonov “Endi sendek” ashulani jo‘rsiz xor uchun qayta ishlab, o‘ziga xos original asar yaratgan. Muxtor Ashrafiy va S.Vasilenkolarning “Bo‘ron” operasida ham “Tanovar” ashulasi qo‘llanilgan. A.Nabiyev “Tanovar”ni fortepiano uchun qayta ishlab o‘ziga xos asar yaratgan. “Tanovar” – o‘zbek san’ati va madaniyati ommaviy tus olgan asar bo‘lib, ko‘pgina

xonanda va sozandalar ijrochiligida, o‘zbek bastakorlari va kompozitorlari ijodidan o‘rin olgan.

“Tanavor”ning xalq so‘zi bilan ijro etiladigan “Qora soch”, “Adolcha tanovar”, “Sumbula”, Muqimiy g‘azali bilan “Endi sendek” kabi variantlari dutor jo‘rnavozligida talqin etilgan bo‘lib, keyinchalik uning mumtoz ashula, katta ashula va cholg‘u yo‘llari shakllangan. Tanavorning cholg‘u yo‘llaridan “Gulbahor” kuyi bilan ketma-ket ijro etiladigan “Gulbahor va tanavor”, katta ashula yo‘lida “Yovvoyiy tanovar” (“Asl yorim”), “Farg‘onacha tanovar”, “Qo‘qon tanovari”, “Marg‘ilon tanovari”, “Namangan tanovari” (Kamoliddin Raximov ijrosida), “Yangi tanovar” (“Sarbon” guruhi ijrosida), ashula bastakorlik ijodiyotida (“Ulkun jonon” – B.Mirzayev, “Yovvoyiy tanovar” – Jo‘raxon Sultonov, “Tanovarni tinglab” – A.Ismoilov), bugungi kunda xonanda Jo‘rabek Qodirov ijrosida tanovar usulida “Tanovar” qo‘shig‘i kabi lokal variantlari ijod etilib, xalqimiz orasida ommalashib ketgan. Shuningdek, “Tanovar”ning cholg‘u yo‘li dutor, tanbur, g‘ijjak, changda ijro etilgan, jumladan, “Qo‘qon tanovari” dutor uchun, “Turg‘un tanovari” dutor, tanbur va sato uchun, “Gulbahor va tanovar” chang uchun (Gulbahor kuyi “Dugoh-Husayniy IV” ohangi asosida ham ijod etilgan).

O‘lmas “Tanovar”lardan – “Endi sendek”, “Gulbahor va tanovar”, “Marg‘ilon tanovari”, “Qo‘qon tanovari”, “Farg‘onacha tanovar”lar zamonaviy madaniyat va san‘at rivojidan uzoqlashib, iste‘dodli xonanda va sozandalar, raqqos va raqqosalarimiz e‘tiboridan chetda qolib ketayotgani bizni tashvishga solmoqda.

Tanavor ashulalarida o‘zbek qizining ma‘naviy go‘zalligi o‘z aksini topgan. Shuningdek, unda o‘zbek qizining sevgilisi bilan uchrashish va visolga yetishi muqarrarligi aks ettiriladi. Shular ichida “Adolcha tanovar” o‘zgacha tarixga egadir.

Tadqiqotchi Iroda G‘aniyeva o‘zining “Tanovarlar” kitobida yozishicha, “...O‘tmishda Adolat ismli go‘zal, nixoyatda oqila va maxzun ovozi qiz bo‘lgan ekan. Uning honishini tinglagan xar bir inson yana bir tinglash ishtiyoqiga giriftor bo‘lar ekan. Qizning honishidan xabar topgan zamonasining zodagonlaridan birining ishqi Adolatga tushadi va o‘z maqsadiga erishish niyatida ko‘p harakat qiladi, lekin natijasiz qoladi. O‘z sevgisiga sodiq bo‘lgan Adolat zodagonga rad javobini beradi. Bundan xabar topgan zodagan qattiq ranjyidi va qizni qatil qilishga buyuradi. Adolat o‘limi oldidan oxirgi istagini ado etishlarini o‘tinib iltimos qiladi. Rozilik berilgandan so‘ng, u dutor keltirishlarini so‘raydi va unga dutor keltirib berishadi. Adolat dutorning sehrli torlarini chertib, kuylay boshlaydi qo‘shiqni tinglagan jallodlarning qurollari qo‘llaridan tushadi, dillarini eritgan oxang soxibasini o‘ldirishga qo‘llari bormaydi. Qalblarining amri bilan bu ishni bajarishdan bosh tortishadi. Shunda Adolatning zolim akasi qo‘liga qurol olib, singlisini o‘ldiradi. Paranja ostida oxirgi

nafasda, o‘z sevgisiga sodiq qolgan Adolat: - “Sen ayrilma mendan, men ham sendan...” deb jon beradi. Uning aytgan qo‘shig‘i kishilar qulog‘ida qoladi. Xalq orasida kuylanib og‘izdan-og‘izga o‘tib, Adolatning musaffo sevgisi qo‘shiq misolida davom etadi”. Shu tariqa Adolatxon aytgan qo‘shiq xalq orasida keng tarqalib, “Adolat tanovari” deb nom olibdi. Bu ayollarning dardini tushunish uchun Adolatxondan qanchadan qancha zolimlar qo‘lida azob chekkan ichkarilarda zulmat qo‘ynida turgandek kun kechirgan yuzlab ayollar tilidan kuylangan erk qo‘shiqchilarning baxtga mushtok istirob to‘la misralarini bilish, ularning o‘ziga xos ijro yo‘llaridan xabardor bo‘lish darkor.

NATIJALAR (PEZYJBTATY/RESULTS)

“Tanavor”ning xalq so‘zi bilan ijro etiladigan “Qora soch” ya’ni, “Adolcha tanovar” aslida barcha “Tanovar”ga yo‘l ochib umrboqiy qo‘shiqlar hazinasiga olib kirdi”. Jumladan, O‘zbekiston xalq hofizi 1948 yilda Jo‘raxon Sultonov sevib, yalla uslubida ijro etgan “Asl yorim” deb boshlanadigan “Yovvoyi tanovar”ning o‘ziga yarasha falsafiy ma’nosi bor. Uning “Yovvoyi tanovar” deyilishiga sabab u yovvoyi uslubda ijro etilgan. YA’ni, hofizlarimiz bu qo‘shiqni erkin, qalb nidolarining to‘laligicha va uni har tomonlama ochishga, bayon etishga harakat qilganlar. Bugungi kungacha “Yovvoyi tanovar”ni Ustoz hofizdan tashqari O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan artist Abdulla Shomag‘rupov, xonandalar Boqijon Sattorov, Feruza Raximova ijro etishgan.

Tanovar kuyini yoki ashulasini tushunish emas uni faqatgina xis qilish mumkin xolos. Tanovar kuyini tinglagan inson sekin asta o‘yga cho‘madi, ashulasini eshitib esa qalbi o‘rtanadi ammo, “Tanovar” raqsini ko‘rganda butun badani dir-dir titray boshlaydi. Chunki bu erk qo‘shig‘i, qalb nolasi, yuraklar orzusidir. Kuyida eshitilsa, ashulasida xis qilinsa, raqsida esa o‘sha dard chekkan ayol ko‘riladi. Tanovar sevgini ochiq izxor etish haqidagi orzudir. Tanovar raqsi ham o‘ziga xos tarixga ega.

1930 yil Moskvada qo‘yilayotgan konsertlarning biriga taniqli o‘zbek raqqosasi Mukarrama Turg‘unboyeva ham tashrif buyuradi va u yerda ajoyib rus balerinasini Gelsler ijrosida “O‘layotgan oqqush” baletini ko‘radi bu balet Mukarrama Turg‘unboyevada juda katta taassurot qoldiradi, qalbini to‘lqinlantirib yuboradi, mashaqqatli mehnatda chidamli bo‘lishga undaydi. Shundan so‘ng Mukarramaxonim o‘zbek raqsida ham mana shunday o‘tli raqsni yaratishni va ijro etishni o‘z oldiga maqsad qilib qo‘yadi. Raqqosa Moskvadan qaytib kelishi bilan butun Farg‘ona vodiysi bo‘ylab kuyi, ohangi, mazmuni bilan bir-biriga o‘xshaydigan ayollar qo‘shig‘ini yig‘a boshladi va usta raqqosalar hamda qo‘shiqchilar bu o‘ziga xos ayollar qo‘shiq – raqs janrini “Tanovar” deb atashlarini aniqlaydi. Tanovar ustida u

juda ko‘p ishlaydi xar bir qo‘shiq mazmunini muntazam o‘rganib chiqadi va shu asosida 1943 yilda “Tanovar” raqsini yaratadi.

MUHOKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ/DISCUSSION)

Asli tanovar so‘zi amaliy san’atdan kelib chiqqan va iste’molga kirib kelgan. Jumladan, xalq xunarmandchiligi kosibchilik amaliyotida xomashyo bilan ishlashining ilk jarayoni bilan bog‘liq bo‘lib, oddiy terini moslab (oshlab) berish bilan natijasida, masalan, tikilgan mahsi va kovushning yurganda g‘ich-g‘ich tovushlarini chiqishi “Tanovar” deyilgan. Bu fikrlarni O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan san’at arbobi, professor Temur Maxmudov ham ma’qullagan holda uni quyidagicha izoxlaydi: “Mening fikrimcha, Mukarrama opa o‘z raqsini “Tanovar” deb atashini sababi Farg‘ona vodiysida ayollar ijro etadigan kuy qo‘shiqlarning umumiy nomi “Tanovar” bo‘lganligi uchun emas, balki bu raqsning birinchi ijrosi vaqtida maxsi-kovush kiyib raqs ijro etilgan, ana o‘shanda maxsi-kovushning g‘irchillashi raqqosaga ritm berib turgan, shu davrlarda maxsido‘z kosiblar bu g‘irchillashni tanovar deb atashgan. Balki shu sababdan Mukarrama opa ham o‘z raqsini “Tanovar” deb atagan bo‘lsa ajab emas”.

Mukarrama Turg‘unboyeva 1943 yili sahnalashtirgan “Tanavor” raqsi bugungi kunda keng tarqalgan. U o‘z davrining va hozirgi kunda ham an’anaviy ijrosini saqlab kelayotgan “Tanavor” – raqs dostonidir. Bu raqs juda oddiy va yengil harakatlardan tashkil topganga o‘xshasa-da, undagi lirik qahramonning ruhiy olami, his-tuyg‘ulari, boy qalbi, nozik tebranishlari barchani maftun etib kelgan. U ham mazmunan, ham shaklan, ham ijro jihatidan boshqa raqslardan o‘zining jilosi bilan ajralib turgan.

“Har bir ijodkor san’atining jilg‘asi hisoblanadigan ixtirosi bo‘ladi, - deb yozgan edi atoqli shoiramiz Zulfiya, - Mukarramaxonimning ajoyib asarlari bor, lekin bu san’atkor ijodining, mening nazarimda jilg‘asi “Tanovar”dir. “Tanovar”ni hech kim, hech qachon, hech qayerda Mukarramaxonimdek latofat va nazokat, mahorat va dardli harorat bilan ijro etmagan”.

San’atshunoslik fanlari doktori Lyubov Abdeyeva ham o‘z estaliklarida “Tanovar” xaqida shunday yozadi. “Bu raqs – dildagi dardni izxor etuvchi, saodatni orzu qiluvchi, yolg‘izlikdan sevgilisi tomon, insonlar tomon intilishdek otashin ishtiyoq yashiringan qalb eshigini lang ochish raqsidir”.

O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan san’at arbobi, Akbar Mo‘minov ta’kidlaganidek, - “Tanovar bu oddiy raqs emas uni xar kim ham ijro etaversa to‘g‘ri bo‘lmaydi. Mukarrama opa xayotlik davrlarida ham ko‘pchilik raqqosalar bu raqsni harakatlarini maxorat bilan ijro etishardi lekin, tomoshabinlarni Mukarrama opaning ijrosi qiziqtirardi. Negaki opa “Tanovar”ni ijro etishni boshlaganda butkul tashqi

olamni unutib, faqat shu raqs va uning dardi bilan yashardi. Opa bu raqsni ijro etib bo'lgach bir qancha vaqtgacha shu obrazdan chiqa olmasdi. Bunday ijro xar kimga ham nasib etavermaydi”.

Aslida asar nomi “doira usuli bo'lgan “tan-tan” (bum-bak) sadosidan olingan. “Tanovar” sho‘x doira usullariga asoslangan asar demakdir. Shu bois, “Tanovar” atamasi tantanavor tarzda talqin qilinmasligi kerak. Ana shunday ma'lumotlarni berish o'quvchilarning musiqa san'ati bo'yicha bilim va ko'nikmalarini kutilgan darajada rivojlantiradi.

Mukarrama opa o'zining “Bahor”i bilan dunyo kezdi. Undan juda katta madaniy-ma'rifiy meros qoldi. Bu xalq orasiga, ongi shuuriga singib ketgan bir-biridan go'zal va jozibali raqslardir. Ularning har birini shovullab oqayotgan daryoga qiyoslash, mahzun taralayotgan qo'shiqqa bezash mumkin. Opa yaratgan har bir raqsda o'zbek ayolining qalbi, dardi, orzu-armonlari, shodligiyu quvonchi, nafosati va nazokati, baxti va qudrati manaman deb bo'y ko'rsatib turadi. Shu bilan birga “Bahor”dan qolgan bu boy merosda Mukarrama Turg'unboyevaning ovozi, nafasi, yurak harorati sezilib turadi.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ/CONCLUSION)

Xulosa qilib aytganda tanovar yo'llariga ko'pgina o'zbek xonandalari va bastakorlari yondoshgan holda uning noyob va o'zgacha ijod va ijro talqinlarini yaratilishiga muvaffaqiyat bo'lishgan. Bu asar mazmunan, shaklan va o'zining kuychanligi, hayajonligi bilan ajralib turadi. Kuyning keng rivoji, ohanglar bezaklar bilan ko'proq boyitilishi, ohangning sadolanishi asarning ehtirosli, shirador va ta'sirchanligi chiqishi tinglovchiga zavq-shavq va xuzur baxsh etadi. Tanovarning mumtoz ashula yo'llarida yuqorida aytib o'tganimizdek, - o'zbek ayolining ma'naviy go'zalligi o'z aksini topgan.

Tanovarning boshlang'ich ohanglari, mustasnosiz, o'rta pardalarda joylashgan bo'lib, ijro jarayonida asta-sekin rivojlanib (kuy diapazoni kengayib), avj qismida o'zining ta'sirchanlik holatiga olib keladi. Unda tinglovchini ham, ijrochini ham hayajonli bir tuyg'uni his etishiga va ikkiyoqlama jonli va dardli xususiyat kasb etadi. Umuman olganda ashulaning har bir obrazi va har bir shakl tuzilmasi tarkibida insonning ma'naviy dunyosi o'z aksini topadi. “Tanovar” – bu musiqiy shakl va usulning hamda dutor sozi nomini ham bildiradi.

Tanavor o'zbek xalqi ongida tarix, o'zlik, ijtimoiy, hissiy, milliy o'ziga xos xususiyatlarni o'zida mujassam etgan falsafiy asar bo'lib, bu ijod o'zbek xalqining og'zaki va kasbiy ijodiyoti faoliyatidir. Shuningdek, XIX asr oxirida o'zini namoyon qilgan va bugungi kungacha rivojlanib kelayotgan o'zbek musiqa folklorining namunalaridan biri.

Bugungi kunda barcha “Tanovar”larga bir tomonlama yondoshmasligimiz kerak. Ularda nafaqat o‘tmish hayotimizning og‘ir damlari, balki bir-biridan chiroyli va go‘zal orzu-niyatlari, hayot kechinmalari va jng shirin, lazzatli daqiqalari joy olgan. “Tanovar”larni o‘rganish jarayonida ma’lum bo‘lmoqdaki, ularning oxiri yo‘q ekan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Охунова Э. Биз сув ичган дарёлар. Рақс ҳам шеърятдир. – Тошкент. Ўзбекистон. 2006. –Б. 6
2. Рахимов А. Мукаррамахоним “Тановар”и. –Тошкент: Мухаррир нашриёти. 2018. – Б. 43
3. Erkinjon o‘g‘li, L. A. (2024). SUYAK QADIG‘I HOSIL BÒLISH PATOLOGIYALARNI ERTANGI DAVRLARDA ANIQLASH VA DAVOLASH. YANGI O‘ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI, 1(3), 143-147.
4. Eminov, R. I., Latibjonov, A. E., G‘Ulomov, Q. Q., & Umarova, S. D. (2022). EVALUATION OF THE ROLE OF MULTIMEDIA IN TEACHING EMBRYOLOGY. Экономика и социум, (12-1 (103)), 59-62.
5. EMINOV, R., LATIBJONOV, A., G‘ULOMOV, Q. Q., & UMAROVA, S. ЭКОНОМИКА И СОЦИУМ. ЭКОНОМИКА, 59-62.